

**ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Betül BAHADIR

**ÇUKUROVA BÖLGESİNDE VE ULUSAL BAZDA PAMUK ÜRETİMİNİN
REKABET EDEBİLİRLİĞİ: POLİTİKA ANALİZ MATRİSİ (PAM)
YAKLAŞIMI**

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

ADANA, 2006

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÇUKUROVA BÖLGESİNDE VE ULUSAL BAZDA PAMUK ÜRETİMİNİN
REKABET EDEBİLİRLİĞİ: POLİTİKA ANALİZ MATRİSİ (PAM) YAKLAŞIMI

Betül BAHADIR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

Bu tez/...../2006 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oybirliği/Oyçokluğu İle Kabul Edilmiştir.

İmza.....

Prof. Dr. M.Necat ÖREN
DANIŞMAN

İmza.....

Yrd.Doç.Dr.Tuna ALEMDAR
ÜYE

İmza.....

Doç.Dr.Fuat BUDAK
ÜYE

Bu tez Enstitümüz Tarım Ekonomisi Anabilim Dalında hazırlanmıştır.

Kod No:

Prof.Dr. Aziz ERTUNÇ

Enstitü Müdürü

Bu Çalışma Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Tarafından
Desteklenmiştir.

Proje No: ZF2004YL79

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların
kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

ÖZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇUKUROVA BÖLGESİNDE VE ULUSAL BAZDA PAMUK ÜRETİMİNİN
REKABET EDEBİLİRLİĞİ: POLİTİKA ANALİZ MATRİSİ (PAM) YAKLAŞIMI

Betül BAHADIR

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

Danışman: Prof. Dr. M. Necat ÖREN
Yıl: 2006, Sayfa: 86

Jüri : Prof. Dr. M. Necat ÖREN
Doç. Dr. Fuat BUDAK
Yrd. Doç. Dr. Tuna ALEMDAR

Bu çalışmada, 2004 yılı verilerine dayanarak, Çukurova bölgesinde pamuk ve pamuk tarımına alternatif durumunda olan buğday + ikinci ürün mısır tarımının Politika Analiz Matrisi yöntemine göre rekabet edebilme durumu araştırılmıştır. Oluşturulan matris tablosunda ürünlerin sosyal ve özel karlılığı hesaplanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, pamuk üretiminin özel karlılığının negatif değer almasına karşılık sosyal karlılığı buğday + ikinci ürün mısır üretimine göre oldukça yüksek bulunmuştur. Diğer yandan matris tablosundan hesaplanan bazı etkinlik katsayılarına göre, pamuk üretiminin bölge için karlı bir üretim dalı olmasına karşılık, bu alanda uygulanan politikalar sonucu pamuk üretimi cazip bir üretim faaliyeti olmaktan çıkmıştır.

Araştırma kapsamında ulusal bazda pamuk üretiminin ihracat rekabet gücü ortaya konulmuştur. Buna göre Türkiye'nin sahip olduğu kalite ve verim avantajına rağmen, maliyet ve fiyat dezavantajı Türk pamuğunun ihracat rekabetini olumsuz etkilemektedir.

Anahtar kelimeler: Politika Analiz Matrisi, pamuk, Çukurova bölgesi, rekabet gücü, sosyal maliyet.

ABSTRACT

M. Sc. THESIS

COMPETITIVENESS OF COTTON PRODUCTION IN ÇUKUROVA REGION
AND TURKEY: POLICY ANALYSIS MATRIX (PAM) APPROACH

Betül BAHADIR

ÇUKUROVA UNIVERSITY
INSTITUTE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES
DEPARTMENT OF AGRICULTURAL ECONOMICS

Supervisor: Prof. Dr. M. Necat ÖREN

Year: 2006, Pages:86

Jury : Prof. Dr. M. Necat ÖREN

Assoc. Prof. Dr. Fuat BUDAK

Assist. Prof. Dr. Tuna ALEMDAR

This study assesses the competitiveness of cotton production with its major alternative, wheat + second crop maize farming in Çukurova Region, with a Policy Analysis Matrix based on 2004 data. Private and social profitability of the crops were calculated from the PAM model. Despite its negative private profitability, cotton has a very high social profitability when compared with wheat plus second crop maize. Furthermore, some efficiency indicators computed from matrix model indicates that cotton farming, which is a profitable enterprise, has lost its attractiveness in the region as a result of the policies adopted.

Export competitiveness of the cotton production was also investigated on a national basis. Results indicate that despite its quality and yield advantages, cost and producer price disadvantages adversely affect international competitiveness of Turkish cotton.

Keywords: Policy Analysis matrix (PAM), Cotton, Çukurova Region, Competitiveness, Social Costs.

İTHAF

*Türkiye'nin çağdaşlaşmasının,
bilimsel tutum ve düşüncenin yaşamımızın her yönüne hakim
olmasıyla gerçekleşeceğine inanan ve bu yönde çalışan
insanlara...*

TEŞEKKÜR

Akademik hayatı seçmemde ve bu çalışmanın belirlenmesinden sonuçlanmasına kadar geçen süreçte beni yönlendiren, her türlü destek ve yakın ilgisini esirgemeyen değerli danışmanım Sayın Prof. Dr. M. Necat ÖREN'e, değerli katkı ve eleştirileriyle bu çalışmanın son halini almasında emeği geçen Sayın Doç. Dr. Fuat BUDAK ve Yrd. Doç. Dr. Tuna ALEMDAR'a ve diğer bölüm hocalarıma, benimle birlikte anket çalışmasında bulunan kardeşim Pınar BAHADIR ve değerli ağabeyim Muzaffer GÜVEN'e, manevi desteklerini her zaman hissettiğim ve hoşgörülerine sığındığım aileme en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Özellikle, yaşamım boyunca her türlü maddi ve manevi desteği, sevgi ve ilgilerini benden esirgemeyen, varlığımı ve eğitimimi borçlu olduğum annem Gülümser DİZDAR ve anneannem Güleser DİZDAR'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ	SAYFA NO
ÖZ.....	I
ABSTRACT.....	II
İTHAF.....	III
TEŞEKKÜR.....	IV
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	V
ÇİZELGELER DİZİNİ	VIII
ŞEKİLLER DİZİNİ	X
KISALTMALAR.....	XI
1. GİRİŞ.....	1
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR.....	3
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	7
3.1. Materyal.....	7
3.2. Yöntem	7
3.2.1. Araştırma Alanı ve Döneminin Seçimi	8
3.2.2. Araştırma Kapsamında İncelenen Ürünlerin Seçimi.....	8
3.2.3. Örnek Köylerin Seçiminde İzlenen Yöntem.....	8
3.2.4. Örnek İşletmelerin Seçiminde İzlenen Yöntem	10
3.2.5. Politika Analiz Matrisi Yöntemi	11
3.2.6. Özel Karlılığın Hesaplanmasında İzlenen Yöntem	14
3.2.6.1. Üretim Masraflarının Hesaplanmasında İzlenen Yöntem.....	15
3.2.7. Sosyal Karlılığın Hesaplanmasında İzlenen Yöntem	17
3.2.7.1. Pamuk, Buğday ve Mısırın Sosyal Fiyatlarının Hesaplanmasında İzlenen Yöntem	17
3.2.7.2. Ticareti Yapılabilen Tarımsal Girdilerin Sosyal Fiyatlarla Değerlerinin Hesaplanması	18
3.2.7.2.(1). Tohum.....	18
3.2.7.2.(2). Kimyevi Gübreler.....	18
3.2.7.2.(3). Tarımsal İlaç	18
3.2.7.3. Ticareti Yapılamayan Tarımsal Girdilerin Sosyal Fiyatlarla Değerlerinin Hesaplanması	19

İÇİNDEKİLER DİZİNİ**SAYFA NO**

3.2.7.3.(1). Arazi	19
3.2.7.3.(2). İşgücü.....	19
3.2.7.3.(3). Su Ücreti	20
3.2.7.3.(4). Masrafların Normal Faizi.....	21
3.2.7.3.(5). Diğer Masraflar	21
4. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA.....	22
4.1. Dünya Pamuk Üretim ve Tüketimindeki Gelişmeler.....	22
4.1.1. Dünya Pamuk Ekim Alanı ve Gelişimi	22
4.1.2. Dünya Pamuk Üretimi ve Gelişimi	25
4.1.3. Dünya Pamuk Verimi ve Gelişimi	27
4.1.4. Dünya Pamuk Tüketimi ve Gelişimi	29
4.2. Dünya Pamuk Ticareti ve Gelişimi	30
4.2.1. Dünya Pamuk İhracatı ve Gelişimi	30
4.2.2. Dünya Pamuk İthalatı ve Gelişimi	31
4.3. Türkiye’de Bölgeler İtibariyle Pamuk Üretimindeki Gelişmeler	34
4.3.1. Türkiye’ de Bölgelere Göre Lif Pamuk Ekim Alanındaki Gelişmeler...345	
4.3.2. Türkiye’ de Bölgelere Göre Lif Pamuk Verimindeki Gelişmeler.....37	
4.3.3. Türkiye’ de Bölgelere Göre Lif Pamuk Üretimindeki Gelişmeler.....39	
4.4. Dünyada ve Türkiye’de Pamuk Destekleme Politikaları	42
4.4.1. ABD’de Pamuğa Yönelik Desteklemeler	45
4.4.2. Avrupa Birliği (AB)’nde Pamuğa Yönelik Desteklemeler.....47	
4.4.3. Çin’ de Pamuğa Yönelik Desteklemeler.....50	
4.4.4. Türkiye’de Pamuğa Yönelik Desteklemeler.....51	
4.5. Çukurova Bölgesinde Pamuk Üretiminin Karlılığı ve Rekabet Durumu.....52	
4.5.1. Çukurova Bölgesinde Pamuk ve Buğday + İkinci Ürün Mısır Üretiminin Özel Karlılığı.....	52
4.5.1.1. Pamuk ve Buğday + İkinci Ürün Mısır Özel Geliri.....53	
4.5.1.2. Pamuk ve Buğday + İkinci Ürün Mısır Maliyeti.....53	
4.5.1.2.(1). Pamuk Maliyeti	53
4.5.1.2.(2). Buğday Maliyeti.....	55

İÇİNDEKİLER DİZİNİ**SAYFA NO**

4.5.1.2.(3). İkinci Ürün Mısır Maliyeti.....	56
4.5.2. Çukurova Bölgesinde Pamuk ve Buğday + İkinci Ürün Mısır Üretiminin Sosyal Karlılığı.....	57
4.5.2.1. Ticareti Yapılabilen Ürünlerin Sosyal Fiyatlarla Değerleri.....	59
4.5.2.1.(1). Pamuk Sosyal Fiyatları.....	59
4.5.2.1.(2). Buğday + İkinci Ürün Mısır Sosyal Fiyatları	59
4.5.2.2. Ticareti Yapılabilen Tarımsal Girdilerin Sosyal Fiyatlarla Değerleri.....	60
4.5.2.3. Ticareti Yapılamayan Tarımsal Girdilerin Sosyal Fiyatlarla Değerleri.....	61
4.5.3. Çukurova Bölgesinde Pamuk Üretiminin Rekabet Gücü: Politika Analiz Matrisi (PAM).....	62
4.6. Türk Pamuğunun İhracat Rekabeti.....	67
4.6.1. İhracat Rekabeti Açısından Seçilmiş Bazı Ülkelerde ve Türkiye’de Pamuk Üretim Maliyetleri	68
4.6.2. İhracat Rekabeti Açısından Seçilmiş Bazı Ülkelerde ve Türkiye’de Pamuk Üretim Maliyet Unsurları.....	70
4.6.3. İhracat Rekabeti Üzerine Etkili Diğer Bazı Göstergeler	73
4.6.3.1. Türkiye’de Pamuk İhracatının Pamuk Üretimine Oranı.....	74
4.6.3.2. Türkiye’de Pamuk İhracatının Pamuk İthalatına Oranı	74
4.6.3.3. Türkiye’de Pamuk İhracat Fiyatının Dünya Fiyatına Oranı	74
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	76
KAYNAKLAR.....	80
ÖZGEÇMİŞ.....	85
EKLER.....	86

ÇİZELGELER DİZİNİ**SAYFA NO**

Çizelge 3.1. Örnek Hacminin İlçelere Göre Dağılımı.....	9
Çizelge 3.2. Görüşme Yapılan İşletmelerin İlçe ve Köylere Göre Dağılımı.....	9
Çizelge 3.3. Politika Analiz Matrisi	12
Çizelge 3.4. Sosyal ve Özel Karlılık	14
Çizelge 4.1. Dünya Pamuk Ekim Alanı ve Üretimi.....	22
Çizelge 4.2. Dünya’ da Ülkeler İtibariyle Pamuk Ekim Alanı	24
Çizelge 4.3. Dünya Pamuk Üretimi	26
Çizelge 4.4. Dünya Pamuk Verimi	28
Çizelge 4.5. Dünya Pamuk Tüketimi	30
Çizelge 4.6. Dünya Pamuk İhracat Miktarı	31
Çizelge 4.7. Dünya Pamuk İthalat Miktarı	32
Çizelge 4.8. Türkiye’ de Pamuk Dış Ticareti ve Tüketimi	33
Çizelge 4.9. Türkiye’ de Bölgelere Göre Pamuk Ekim Alanları	36
Çizelge 4.10. Türkiye’ de Bölgelere Göre Pamuk Verimi	38
Çizelge 4.11. Türkiye’ de Bölgelere Göre Pamuk Üretimi	41
Çizelge 4.12. Ülkelere Göre Lif Pamuk Üretim Destek Miktarı.....	43
Çizelge 4.13. Ülkelere Göre Lif Pamuk İhracat Destek Miktarı.....	44
Çizelge 4.14. Türkiye’de Pamuk Destekleri.....	52
Çizelge 4.15. Çukurova Bölgesinde Pamuk Üretim Faaliyetinin Ekonomik Analizi.....	55
Çizelge 4.16. Çukurova Bölgesinde Buğday Üretim Faaliyetinin Ekonomik Analizi	56
Çizelge 4.17. Çukurova Bölgesinde İkinci Ürün Mısır Üretim Faaliyetinin Ekonomik Analizi.....	57
Çizelge 4.18. Çukurova Bölgesi Pamuk Üretimi İçin Politika Analiz Matrisi	64
Çizelge 4.19. Çukurova Bölgesi Buğday + İkinci Ürün Mısır Yetiştiriciliği İçin Politika Analiz Matrisi	64
Çizelge 4.20. PAM Çizelgesinden Hesaplanan Etkinlik ve Karşılaştırmalı Üstünlük Katsayıları.....	67
Çizelge 4.21. Dünyada Coğrafi Bölgelere Göre Lif Pamuk Üretim Maliyetleri.....	69

ÇİZELGELER DİZİNİ**SAYFA NO**

Çizelge 4.22. Türkiye’de ve Bazı Ülkelerde Pamuk Üretim Maliyet Unsurları.....	71
Çizelge 4.23. Türkiye’de ve Çukurova Bölgesinde Pamuk Üretim Maliyeti	72
Çizelge 4.24. Diğer Bazı Göstergeler Açısından Türk Pamuğunun İhracat Rekabeti.....	73
Çizelge 4.25. Dünya Pamuk Fiyatları	75

SEKİLLER DİZİNİ**SAYFA NO**

Şekil 3.1. Araştırma Bölgesi ve Görüşme Yapılan Köyler.....	10
Şekil 4.1. Dünya Pamuk Ekim Alanları ve Üretimin Gelişimi.....	23
Şekil 4.2. Dünya Pamuk Üretim Miktarının Gelişimi.....	27
Şekil 4.3. Türkiye’de Pamuk Dış Ticaret ve Tüketimi	34
Şekil 4.4. Türkiye’de Pamuk Üretimi Yapılan Bölgeler.....	34
Şekil 4.5. Türkiye’de Bölgelere Göre Lif Pamuk Ekim Alanındaki Gelişmeler.....	37
Şekil 4.6. Türkiye’de Bölgelere Göre Lif Pamuk Verimindeki Gelişmeler.....	39
Şekil 4.7. Türkiye’ de Bölgelere Göre Lif Pamuk Üretimindeki Gelişmeler.....	42
Şekil 4.8. Ülkelere Göre Lif Pamuk Üretim Maliyeti.....	68
Şekil 4.9. Ülkelere Göre Kütlü Pamuk Üretim Maliyeti	69

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
PAM	: Politika Analiz Matrisi
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (The General Agreement on Tariffs and Trade)
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organization for Economic Co-operation and Development)
FAO	: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agriculture Organization of the United Nations)
DSİ	: Devlet Su İşleri
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TKB	: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı
CIF	: Mal Bedeli, Sigorta ve Navlun (Cost, Insurance and Freight)
FOB	: Gemi Bordasında Teslim (Free on Board)
PSE	: Üretici Destek Tahmini (The Producer Support Estimate)
CSE	: Tüketici Destek Tahmini (The Consumer Support Estimate)
TZOB	: Türkiye Ziraat Odaları Birliği
AB	: Avrupa Birliği
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
OTP	: Ortak Tarım Reformu
FEOGA	: Tarımsal Garanti ve Yönverme Fonu (Fonds European d'Orientation et de Garanti Agricoles)
TSKB	: Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
NPC	: Nominal Koruma Katsayısı (The Nominal Protection Coefficient)
EPC	: Eefektif Koruma Katsayısı (The Effective Protection Coefficient)
DRC	: Yurtiçi Kaynak Kullanım Maliyeti (The Domestic Resource Cost)
PPC	: Özel Karlılık Katsayısı

1.GİRİŞ

Pamuk bitkisi yaygın ve zorunlu kullanım alanıyla insanlık açısından, yarattığı katma değer ve istihdam olanaklarıyla da üretici ülkeler açısından büyük ekonomik öneme sahiptir. Artan nüfus, doğal elyafa olan ilginin giderek artması ve yaşam standardının yükselmesi pamuk bitkisine olan talebi de artırmaktadır. Buna karşılık, sınırlı sayıda ülkenin ekolojisi pamuk tarımına el verdiği için, dünya üretiminin yaklaşık % 80'i, Türkiye'nin de içinde bulunduğu sekiz ülke tarafından gerçekleştirilmektedir (Gençer ve ark., 2004).

Türkiye, dünyada pamuk üretimi yapan yaklaşık 80 ülke içerisinde ekim alanı, üretim ve verim bakımından ilk sıralarda yer almaktadır. 2004 yılı verilerine göre, Türkiye dünya pamuk ekim alanlarının %2'sini (715 bin ha); pamuk üretiminin %3.6'sını (925 bin ton) oluşturmaktadır (USDA, 2005). Bununla birlikte, Türkiye'de lif pamuk verimi hektar başına 1200 ile 1300 kg olup, dünya ortalamasının (732 kg/ha) oldukça üzerindedir. Türkiye dünyada lif pamuk veriminde İsrail ve Avustralya'dan sonra üçüncü sırada yer almaktadır.

Türkiye, pamuk bitkisinin isteklerine uygun bir ekolojiye sahip az sayıda ülke arasında yer almaktadır. Türkiye, pamuk ve pamuklu dokuma sektöründe, dünya ölçeğinde bir ekonomik değer yaratabilecek potansiyele sahiptir. Verim ve kalite avantajımıza rağmen, sektörü bir bütün olarak etkileyen ve sonuçta ihracat rekabetine de yansıyan olumsuzluklar, artarak devam etmektedir. Bunun sonucunda, Türkiye son yıllarda önemli pamuk üreticisi ve ihracatçısı ülke konumundan, önemli bir pamuk tüketicisi ve ithalatçısı ülke konumuna gelmiştir. Dünya pamuk piyasasında Türkiye'nin en önemli rakipleri durumunda olan ülkelerde pamuk üretimi yüksek oranlı sübvansiyonlarla desteklenirken, aynı dönemde Türkiye, bir yandan desteklerin kapsamını daraltmış, diğer taraftan tekstil ve konfeksiyonda aşırı bir kapasite yaratmıştır. Bunun sonucu olarak pamukta dış ticaret açıkları giderek artmış ve bugün yaklaşık 500 bin tonla dünyanın en önemli pamuk ithalatçıları arasında ilk sıralarda yer almıştır.

Dünyada pamuk fiyatları, rakip ülkelerin sektöre sağladıkları sübvansiyonlarla düşerken, Türkiye'de girdi desteklerine son verilmesi, prim

desteklerinin ise yetersiz kalması, üreticilerin her geçen gün pamuk üretiminden uzaklaşmasına ve sübvansiyonlu pamuk ithalatının artarak devamına neden olmuştur. Yüksek yurtiçi maliyetler, buna karşılık önemli üreticilerin yüksek oranlı sübvansiyonları sonucu düşen dünya pamuk fiyatları, ülkemiz pamuk üretiminde bugün yaşanan sorunların en önemli nedenlerinin başında gelmektedir. Bu durum, Türk pamuğunun rekabet gücünü olumsuz etkilerken, tekstil sektörümüzü de ABD başta olmak üzere giderek artan oranlarda dış pazarlara bağımlı hale getirmektedir.

Türkiye’de pamuk üretimi; Çukurova, Güneydoğu Anadolu, Ege bölgeleri ile Antalya yöresinde yoğun olarak yapılmaktadır. 1980’li yıllara gelinceye kadar Türkiye pamuk üretiminin yaklaşık yarısının üretildiği Çukurova bölgesinin önemi son yıllarda azalmaktadır. Zamanında ve yeterli miktar ve vasıfta işgücü bulmakta yaşanan sıkıntılar, dolayısıyla artan işgücü maliyetleri, sürekli ve yaygın pamuk üretimine bağlı olarak yaygınlaşan pamuk hastalık ve zararlılarının neden olduğu yüksek ilaçlama maliyeti, monokültür ve bilinçsiz ve genellikle aşırı girdi kullanımının toprak verimliliğini olumsuz etkilemesi, Çukurova pamuğunun kalite ve fiyat dezavantajı gibi nedenlerle düşen gelirler, zamanında üreticilerin pamuk tarımından uzaklaşmalarına neden olmuş ve üreticileri alternatif ürün arayışlarına zorlamıştır. 1970 yılında bölgenin Türkiye toplam pamuk ekim alanı içerisindeki payı %47 iken, 2004 yılına gelindiğinde bu oran %18’lere kadar gerilemiştir.

Çukurova bölgesinde pamuk tarımında yaşanan sorunlar, ulusal bazda pamuk tarımında yaşanan sorunlarla önemli ölçüde paralellik göstermektedir. Bölgenin en önemli ürünü olan pamuk, rakip ürünlere sağlanan destekler karşısında korunamamakta ve bölgede cazip bir ürün olmaktan çıkmaktadır.

Çukurova bölgesinde ve ulusal bazda pamuk üretiminin rekabet gücünü ve alternatif ürünler karşısında durumunu ölçmeye yönelik yeterli sayıda çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle, bu çalışma kapsamında hem bölgesel bazda hem de ulusal bazda pamuk üretiminin karlılığı ve Çukurova bölgesinde pamuğa alternatif üretim olan buğday + ikinci ürün mısır karşısında ulusal kaynaklar ve üretici gelirleri açısından rekabet gücü, Politika Analiz Matrisi (PAM) yöntemi kullanılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Türkiye’de araştırma konusuna ilişkin sınırlı sayıda çalışma olmakla beraber, dünyada PAM yönteminin kullanıldığı ve ürünler arası rekabet ölçümünü amaçlayan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bunlardan, araştırma kapsamında ulaşılabilen, araştırma konusuyla yakından ilgili olduğu düşünülen önemli çalışmalar aşağıda verilmiştir.

Nelson ve Panggabean (1991), “Endonezya Şeker Politikasının Maliyeti: Politika Analiz Matrisi Yaklaşımı” isimli çalışmalarında Endonezya’nın şeker politikasının şeker üretimine ve kaynak transfer dağılımına etkisini ortaya koymak için ülkenin en önemli şeker üretim bölgesi olan Java’da politikaların etkisini değerlendirmişlerdir.

Re ve Kasryno (1993), “Endonezya’da Canlı Hayvan Politikalarının Politika Analiz Matrisi” adlı çalışmalarında, 1988 yılında çiftçiler, işleyiciler ve tüccarlarla yaptıkları anket çalışmasına göre, yumurta, etlik piliç ve domuz eti üretiminin sosyal ve özel karlılığını değerlendirmişler ve bu ürünlerin üretiminin sosyal açıdan karlı olmasına karşın, çiftçiler açısından karlı olmadığını ortaya koymuşlardır.

Yao (1997), “Karşılaştırmalı Üstünlükler ve Ürün Farklılaştırması: Tayland Tarımı İçin Bir Politika Analiz Matrisi” isimli çalışmasında, 1994-96 döneminde Tayland’da uygulanan ürün çeşitlendirme programının fayda ve maliyetini politika analiz matrisini kullanarak değerlendirmiştir. Bu çalışmada seçilen iki bölgede 3 rakip ürünün karşılaştırmalı avantajları ortaya konulmuş ve sonuçta pirincin soya ve mung fasulyesine göre daha karlı olduğu ortaya konulmuştur.

Fang ve Beghin (1999), “Gıdada Kendine Yeterlilik, Karşılaştırmalı Üstünlük ve Tarımsal Ticaret: Çin Tarımı İçin Politika Analiz Matrisi “ isimli çalışmalarında 1996 yılı verilerini kullanarak Çin’in belli tarımsal ürünlerdeki karşılaştırmalı avantajını değerlendirmişlerdir. Pirinç, buğday, mısır, soya fasulyesi, kolza tohumu, pamuk, tütün, şeker kamışı ve bazı sebze ve meyveler üzerinde yürütülen çalışma sonucunda Çin’in işgücü isteği fazla olan ürünlerde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu, arazi isteği fazla ürünlerde ise dezavantajlı olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca bu araştırma sonucuna göre, tahıllar ve yağlı tohumlar yetiştiriciliği meyve-

sebze, tütün, şeker kamışı, pirinç ve pamuk yetiştiriciliğine göre sosyal açıdan daha az karlıdır.

Akbay (2002), “Türkiye’de Şeker Üretiminin Ekonomik ve Sosyal Karlılığının Değerlendirilmesi” isimli çalışmasında Türkiye’de şekerpancarında uygulanan politikaların toplumsal maliyetini araştırmıştır. Bu amaçla çalışmada öncelikle, zaman serisi verileri kullanılarak şekerpancarı politikalarının çeşitli kesimlere yansımaları araştırılmıştır. Ayrıca 1998–1999 dönemine ait şekerpancarı destekleme politikalarının üretici ve tüketici rantı ile topluma net yansıması hesaplanmıştır. Çalışmada son olarak 1999 yılı üretici anket verilerine dayanılarak, şekerpancarı için politika analiz matrisi oluşturulmuştur. Elde edilen bu matris kullanılarak Türkiye’de şekerpancarı üretim faaliyetinin ekonomik ve sosyal karlılığı ortaya konulmuştur. Buna göre şekerpancarında Yurtiçi Kaynak Kullanım Maliyeti Katsayısı 1.084 olarak bulunmuş olup, bu katsayının birden büyük olması ülkemizde şekerpancarı yetiştiriciliğinin sosyal açıdan karsız bir üretim faaliyeti olduğunu göstermektedir.

ICAC (1999), “Cost of Production Cotton In The World” adlı çalışmasında ICAC’ın 1998-1999 pamuk üretim dönemini kapsayan Arjantin, Avustralya, Bolivya, Çin, Hindistan, Pakistan, Suriye, Türkiye, ABD, ve Zimbavye ülkelerinin pamuk üretim maliyetinin karşılaştırmasını yapmıştır. Maliyet unsurları hesaplanırken bir çok ülkede arazi kirası ve yönetim gideri üretim maliyetine dahil edilmemektedir. Ayrıca ülkeler arası hektara verimlilik farklı bulunmaktadır. Bu nedenle ülkeler arası maliyet karşılaştırmasını girdi unsuru olarak yabancı otlar mücadelesi, sulama, gübreleme, hasat, zararlılarla mücadele ve çirçirleme maliyetini ve kilo başına maliyeti esas alarak yapmıştır. Çalışma sonucunda ABD ve Zimbavye’de üretimin pahalı, Avustralya, Pakistan ve Arjantin de üretimin daha ucuz olduğu görülmüştür.

ICAC (1999), International Cotton Advisory Committee’nin pamukla ilgili olarak “Government Measures Affecting Cotton” çalışmasında, pamuğa yönelik devlet müdahalesini; üreticiye yapılan doğrudan yardımlar, araştırma ve geliştirmeye yönelik teknik yardımlar, ihracata yönelik doğrudan yardımlar ve diğer ticari müdahaleler olarak dört grupta incelenmiştir. Pamuk politikasındaki uygulamalar

ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Pamuk dış ticaretini kısıtlayıcı müdahaleler Dünya Ticaret Örgütü ve GATT görüşmeleriyle sınırlandırılmış bulunmaktadır. Bu nedenle 1990'lara kadar pamuk ithalatından vergi alan ülkeler vergiyi tamamen kaldırmış veya azaltmış bulunmaktadır. İhracata yönelik destek ise iki ülkede, ABD ve Çin'de uygulanmaktadır. Doğrudan üreticiye yönelik yapılan destekte Avrupa Birliği başta olmak üzere Çin, ABD, Türkiye, Mısır, Brezilya ve Meksika gelmektedir. Kilo başına en fazla desteği alan İspanya ve Yunanistan üreticileridir. Bu ülkeleri Çin ve ABD takip etmektedir. Arjantin ve Kolombiya'da teknik yardımlar ve araştırma geliştirme destekleri sağlanmakta olup, pazara müdahale bulunmamaktadır. Diğer ticari önlemlerde ise Zimbabve'de olduğu gibi ihracatı teşvik için üreticiye ihracatta vergi indirimi uygulaması yapılmaktadır. Aksine Mısır, Hindistan, Pakistan, Sudan, Uganda, Tanzanya ve Türkiye' de ise ihracatta vergi alınmaktadır.

Mohanty et al. (2002), "Hindistan'ın Pamuk Üretim Rekabetinin Değerlendirilmesi: Politika Analiz Matrisi Yaklaşımı" isimli çalışmalarında Hindistan'daki beş büyük pamuk üretim bölgesindeki etkinliği ölçmüşler ve pamuğa yönelik politika müdahalelerinin olmaması durumunda, üretim deseninin yerfıstığı ve şeker kamışı gibi daha karlı ürünlere kayacağını belirtmişlerdir.

Ören ve ark. (1998), "Çukurova Bölgesinde Pamuk İle Pamuğa Alternatif Ürünler Arası Rekabet" isimli çalışmalarında Çukurova bölgesinin en önemli ürünü olan pamuk ile pamuğa alternatif ürünler arası rekabet durumunu karlılık açısından araştırmışlardır. Çalışmada, pamuk ile bölgede pamuğa ekim alanı bakımından en önemli alternatif durumunda olan buğday + ikinci ürün mısır ve soyanın mutlak, brüt ve nispi (oransal) karları hesaplanarak ekim alanı ilişkileri araştırılmıştır. Araştırma sonucunda, bölgedeki üreticilerin pamuk yetiştirme kararları üzerinde daha çok bir önceki yılın pamuk / buğday fiyat paritesi ile buğday + ikinci ürün mısırdan elde edilen brüt karın etkiliği olduğu saptanmıştır.

Özmen (2000), "Türk Pamuğunun İhracat Rekabeti ve Uluslararası Piyasalardaki Gelişmelerin Türk Pamuk ve Pamuklu Dokuma Sektörü Açısından Değerlendirilmesi" isimli çalışmasında Türkiye'de ve önemli pamuk üreticisi ülkelerdeki pamuk ile tekstil ve pamuklu tekstil sektöründeki gelişmeleri

incelemiştir. Araştırma sonucunda Türkiye ve Pakistan’da pamuk üretiminde maliyet artışı ve iç piyasada tüketiminin artması fiyatlara yansdığından, pamuğun pahalı olmasının, bu ülkelerin rekabetini zayıflattığı belirtilmiştir. Bu ülkelerde pamukta katma değer yaratarak üretme eğiliminin, pamuğun iç piyasada tükenmesine neden olduğu saptanmıştır. ABD ve Avustralya’da tekstil üretiminin artmamasının pamuk tüketimini arttırmadığı belirtilmiştir. Ayrıca, çalışmada kaliteli pamuk ve üretim yöntemindeki pratikler sonucu bu ülkelerin rekabet gücünde bir gerileme görülmemiş, tam tersine Avustralya’nın rekabet gücünün daha da arttığı saptanmıştır.

Ahmad ve Martini (2000), “Pakistan’da Tarımsal Politika Analizi: Politika Analizi Matrisinin Kullanımına Örnek” isimli çalışmalarında PAM yönteminin kullanımına bir örnek olması ve Pakistan tarımını incelemek için ülkenin başlıca altı tarımsal ürününde (buğday, pirinç, pamuk, mısır, şekerpancarı ve patates) politika müdahalelerinin etkisini PAM yöntemi kullanılarak ölçmüşlerdir. Araştırma sonucunda bu altı ürün içerisinde sadece buğdayın sosyal olarak etkinsiz olduğu hesaplanmıştır. Aksine pamuk ve pirincin hem sosyal hem de özel karları oldukça yüksek hesaplanmıştır. Araştırmacılar Pakistan’ın bu ürünlerde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunu belirtmişlerdir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM**3.1. Materyal**

Araştırma, Çukurova bölgesinde pamuk yetiştiriciliğinin yoğun olarak yapıldığı Adana iline bağlı Karataş, Yüreğir ve Seyhan ilçelerinde yürütülmüştür. Araştırmada kullanılan veriler 2004 üretim yılına aittir.

Araştırmanın ana materyalini oluşturan veriler iki ana grupta toplanabilir. Birinci grup veriler; Çukurova bölgesinde pamuk, buğday ve ikinci ürün mısır yetiştiren üreticilerden anket yoluyla elde edilen özel fiyatlardır. Anket formunda üreticilere 2004 üretim yılı için ürünlerin gelir ve maliyetini oluşturan unsurlar sorulmuştur (Bkz. Ek 1).

İkinci grup veriler ise, OECD ve FAO'ya ait veritabanları ile Dış Ticaret Müsteşarlığı, DSİ, Adana Tarım İl Müdürlüğü ile yapılan görüşmeler sonucu elde edilen birincil ve ikincil verilere dayanan sosyal fiyatlardan oluşmaktadır.

Ayrıca, üretim, tüketim, dış ticaret konularında TÜİK, DPT, TKB, ABD Tarım Bakanlığı (USDA)'ndan elde edilen istatistiki bilgi ve dökümanlar ile birlikte, konu ile ilgili çeşitli yerli ve yabancı kaynaklardan da yararlanılmıştır.

3.2. Yöntem

Çalışma kapsamında, öncelikle Dünyada ve Türkiye'de pamuk üretimi, ekim alanları, verim ve tüketim ve dış ticaretinin 1970 ile 2004 yılları arasındaki gelişimi, ABD Tarım Bakanlığı'ndan elde edilen verilerden hareketle değerlendirilmiştir. Daha sonra Tarım ve Köyşleri Bakanlığı ile İzmir ve Adana Ticaret Borsası kayıtlarından temin edilen verilerle, Türkiye'de pamuk tarımının yaygın olarak yapıldığı dört ana bölgede üretim, ekim alanları ve verim incelenmiştir.

Dünyada ve Türkiye'de pamuğa yönelik politikalar da çalışma kapsamında incelenmiştir. Çukurova bölgesinde pamuk üretiminin rekabet gücü ve karlılığı pamuk üretimine alternatif olan buğday + ikinci ürün mısır üretimi ile Politika Analiz Matrisi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Son olarak Türkiye'nin pamuk

üretimindeki rekabet gücü, ülkeler arası üretim maliyetlerinden hareketle değerlendirilerek diğer üretici ülkelerle karşılaştırılmıştır.

3.2.1. Araştırma Alanı ve Döneminin Seçimi

Araştırma, Çukurova bölgesinde pamuk yetiştiriciliğinin yoğun olarak yapıldığı Adana iline bağlı Karataş, Yüreğir ve Seyhan ilçelerinde yürütülmüştür. 2004 yılı verilerine göre, Adana'da sulu tarım koşullarında pamuk tarımı yapılan alanların yaklaşık %63'ünü yukarıda değinilen üç ilçe oluşturmaktadır (TKB, 2005a).

3.2.2. Araştırma Kapsamında İncelenen Ürünlerin Seçimi

Araştırmada, Çukurova bölgesinde pamuk üretiminin sosyal ve özel karlılığını ölçmek ve bölgedeki pamuğa alternatif üretim ile karşılaştırmalı avantajını değerlendirmek amaçlanmıştır. Bölgede yaygın olarak tarımı yapılan pamuk yetiştiriciliğinden başka, buğday ve mısır tarımı da yaygın olarak yapılmaktadır. Bu nedenle bölgede buğday ve ikinci ürün mısır tarımı pamuk tarımının en önemli alternatifi durumundadır. 2004 yılı Adana Tarım İl Müdürlüğü verilerine göre, Adana ilinde en çok tarımı yapılan ürün buğdaydır. İlin tarla ürünleri ekim alanları içerisinde buğday tarımı yapılan alanların payı %58'dir (319.759 ha). Mısırın tarla ürünleri ekim alanları içerisindeki payı %25'dir (136.835 ha). Bu oranın % 17'sini (94.550 ha) ikinci ürün mısır üretimi oluşturmaktadır. Pamuk tarımının yapıldığı alanlar ise ilin tarla ürünleri ekim alanlarının %7'sini (36.721 ha) oluşturmaktadır.

3.2.3. Örnek Köylerin Seçiminde İzlenen Yöntem

Çalışmanın yürütüldüğü Adana iline bağlı Karataş, Yüreğir ve Seyhan ilçeleri, Çukurova bölgesinde pamuk tarımının en yoğun olduğu ilçelerdir. Bu ilçeler Adana ilinde, sulu tarım koşullarındaki pamuk ekim alanlarının yaklaşık üçte ikisini oluşturmaktadır (TKB, 2005a). Araştırma alanını temsil edebilecek köyler ise, Adana

Tarım İl Müdürlüğü, Karataş, Yüreğir ve Seyhan Tarım İlçe Müdürlüğü kayıtları ile teknik elemanların görüşleri de dikkate alınarak “Gayeli Örnekleme Yöntemi” ile seçilmiştir. Burada söz konusu ilçelerde pamuk tarımının en yoğun olduğu köylerin örnek hacmine dahil edilmesi amaçlanmıştır. Görüşülen işletmelerin ilçelere göre dağılımı Çizelge 3.1’de verilmiştir.

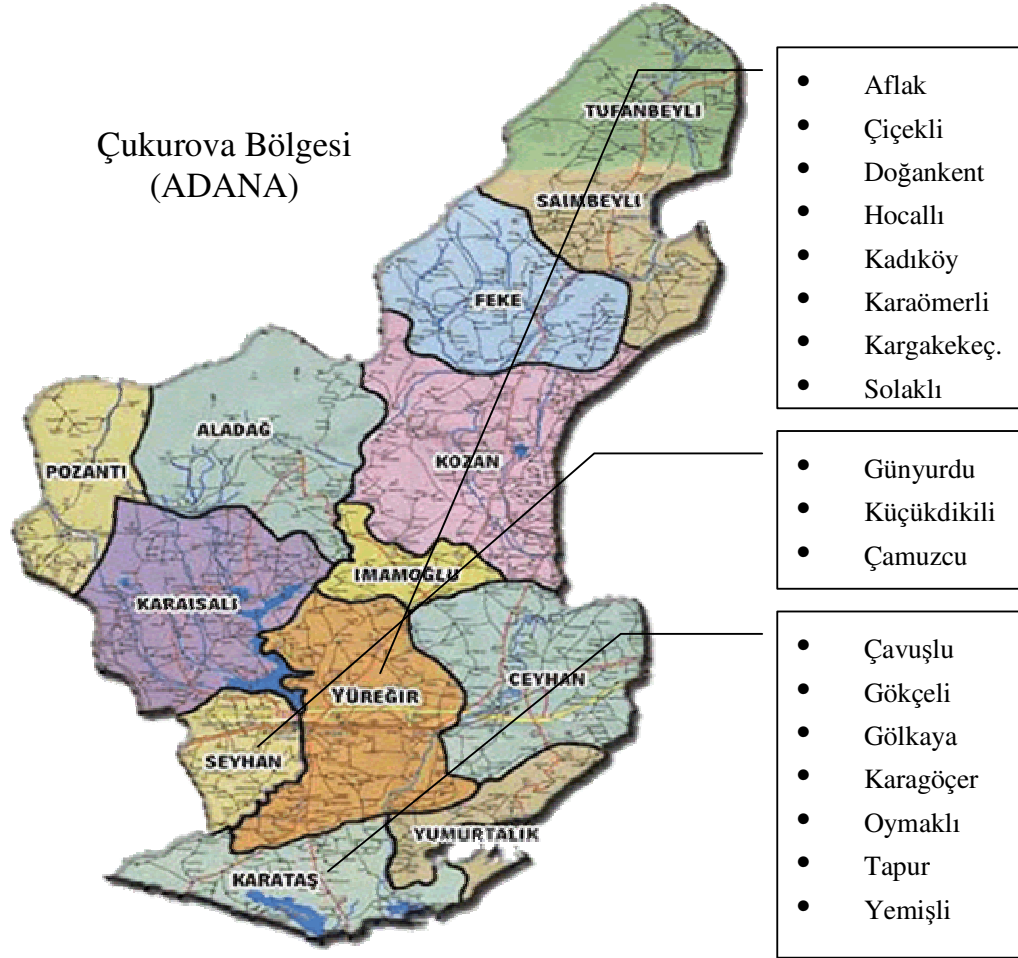
Çizelge 3.1. Örnek Hacminin İlçelere Göre Dağılımı

İlçeler	Görüşülen İşletme Sayısı	Oran (%)
Karataş	34	47.9
Yüreğir	30	42.2
Seyhan	7	9.9
TOPLAM	71	100.0

Karataş, Yüreğir ve Seyhan ilçelerinden gayeli örnekleme ile 18 köy belirlenmiş ve bu köylerde pamuk, buğday ve ikinci ürün mısır yetiştiren ve tesadüfi olarak seçilen üreticilerle anket çalışması yapılmıştır. Görüşme yapılan köyler ve köylerin bağlı oldukları ilçe ve görüşülen işletme sayısı Çizelge 3.2’de verilmiştir.

Çizelge 3.2. Görüşme Yapılan İşletmelerin İlçe ve Köylere Göre Dağılımı

Köyler	Köylerin Bağlı Olduğu İlçeler	Görüşülen İşletme Sayısı
1.Çavuşlu	Karataş	4
2.Gökçeli	Karataş	2
3.Gölkaya	Karataş	4
4. Karagöçer	Karataş	5
5. Oymaklı	Karataş	3
6. Tapur	Karataş	8
7. Yemişli	Karataş	8
8. Aflak	Yüreğir	3
9. Çiçekli	Yüreğir	4
10. Doğankent	Yüreğir	8
11. Hocalı	Yüreğir	1
12. Kadıköy	Yüreğir	5
13. Karaömerli	Yüreğir	2
14. Kargakekeç.	Yüreğir	2
15. Solaklı	Yüreğir	5
16. Günyurdu	Seyhan	3
17. Küçükdikili	Seyhan	2
18. Çamuzcu	Seyhan	2
TOPLAM	-	71

Şekil 3.1. Araştırma Bölgesi ve Görüşme Yapılan Köyler

3.2.4. Örnek İşletmelerin Seçiminde İzlenen Yöntem

Örnek köylerin seçiminden hareketle örnek işletme hacmi tespit edilmiştir. Araştırma alanının tarımsal yapısı homojen bir yapıya sahip olup, yörede yetiştirilen ürünler, üretim teknikleri ve işletme yapıları bakımından büyük benzerlik göstermektedir. Bu veriler ışığında, konuya ilişkin yörede daha önce yapılmış olan çalışmalar ile Tarım Teşkilatı uzmanlarının görüşleri de dikkate alınarak, her bir ürün için en az 50 adet anket formunun doldurulmasının yeterli olacağına karar verilmiş, ancak uygulamada bu sayının da üzerine çıkılarak; pamukta 61, buğdayda 63, ikinci

ürün mısırda ise 51 adet anket formu doldurulmuştur. Görüşülen işletmeler tesadüfî olarak seçilmiştir.

3.2.5. Politika Analiz Matrisi Yöntemi

Bu çalışmada Çukurova bölgesinde ve Türkiye’de pamuk üretim durumunun rekabet edebilirliğinin, Politika Analizi Matrisi yöntemi kullanılarak ortaya konulması amaçlanmıştır.

Tarım politikalarının ürün ve girdi fiyatları ve dolayısıyla üretici gelirleri üzerine etkilerinin ölçülmesinde kullanılan Politika Analiz Matrisi (PAM) , Monke ve Pearson (1989) tarafından geliştirilmiştir. PAM analizi, tarım kesimine yönelik müdahaleler sonucu bozulan serbest piyasa fiyatlarının etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. PAM özel ve sosyal gelir ile maliyetin bir arada değerlendirilmesi yolu ile mikro düzeyde tarımsal politikaların analizinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Yöntem, özellikle tarımsal fiyat politikası ve tarımsal işletme gelirlerine yönelik ampirik analizlere, kamu yatırım politikası ve etkinliğine ve ayrıca tarımsal araştırma politikası ve teknolojik değişikliklere uygulanabilmektedir (FAO,1991).

PAM, temel olarak fayda-masraf analizine dayanmaktadır. Bir PAM tablosunda üç satır ve dört sütun bulunmaktadır. Sütunlar ürün, girdiler, ulusal faktörler ve karlardan oluşmaktadır. Satırlar ise özel fiyatlar, sosyal fiyatlar ve transferler veya politika etkilerinden oluşmaktadır. Transferler, özel ve sosyal fiyatlarla hesaplanan karlar arasındaki farkı göstermekte ve aynı zamanda “Devlet Müdahalelerinin Etkisi” olarak adlandırılmaktadır (Çizelge 3.3).

Çizelge 3.3. Politika Analiz Matrisi

	Ticareti Yapılabilenler		Ulusal Kaynaklar (Sermaye, Arazi, vb.)	Karlar
	Ürün	Girdiler (Tohum, Gübre, İlaç, vb.)		
Özel Fiyatlar (Piyasa Fiyatları)	A	B	C	D=A-B-C
Sosyal Fiyatlar (Dünya Fiyatları)	E	F	G	H=E-F-G
Politika Etkisi (Transferler)	I=A-E	J=B-F	K=C-G	L=(D-H) L=(I-J-K)

Kaynak: Monke ve Pearson, 1989.

PAM' den ürün ve girdi fiyatlarına yapılan müdahalelerin özel ve sosyal karlılığı ilk ve ikinci sütunlarından; sermaye, arazi gibi ulusal üretim faktörlerine yönelik uygulanan politikaların özel ve sosyal karlılığa etkisi ise üçüncü sütunda hesaplanabilmektedir.

Son sütundaki D hücresi, özel kar olarak adlandırılır ve üreticilerin elde ettiği geliri göstermektedir. Bu değişken, aynı zamanda söz konusu ürünün rekabet gücünü yansıtmaktadır. Destekleme alım fiyatlarının veya girdilere ne kadar destek verileceğinin belirlenmesinde, özel karlar son derece önemlidir. Çünkü ürün ve girdi fiyatları özel karları doğrudan etkilemektedir. Eğer özel karlar düşerse, üretici için ürünün yetiştirilmesi avantajlı olmayacak ve bu durumda devletin belirlediği üretim hedefine ulaşması güçleşecektir (Monke ve Pearson, 1989).

Sosyal karlar (H hücresi), fırsat maliyeti ile hesaplanan girdiler ve çıktılar arasındaki farkı göstermektedir. Sosyal karlar bir etkinlik ve uluslararası karşılaştırmalı üstünlük ölçüsüdür. Eğer sosyal karlar pozitif ise, gölge fiyatlarla hesaplanan yurtiçi kaynakların değeri, uluslararası fiyatlarla hesaplanan katma değerden daha düşüktür.

PAM' ın üçüncü satırı, politika etkilerini göstermektedir. Bu satırda ürünler ve girdiler hakkında bilgi toplanmakta ve sistem içinde politika transferlerinin yapısı

araştırılmaktadır. Örneğin, “T” hücresi, ürünlerin yurtiçi ve uluslararası fiyatlarla hesaplanan değerleri arasındaki farklılıktan kaynaklanan transferleri göstermektedir.

Yurtiçinde üretilen ve ticareti yapılabilen girdi ve ürünlerin özel (piyasa) fiyatlarla hesaplanan değeri ile bu ürünlerin uluslararası fiyatları ile hesaplanan değeri arasında fark yaratılması, devletlerin tarım politikası amaçları arasında yer alabilmektedir. Örneğin, devlet gümrük tarifeleri ve döviz fiyatlarını kullanarak, malın uluslararası piyasalardan daha yüksek ya da düşük bir fiyatla ülke içerisinde satılmasını sağlayabilmektedir. Bu durumda ithal edilen bir malın fiyatı, sosyal fiyatının üzerinde ya da altında olup, transferler “T” hücresinde hesaplanabilmektedir.

Girdi fiyatları aracılığıyla yapılan transferler PAM’ın ikinci sütununda hesaplanabilmektedir. PAM tablosunda J hücresindeki değerin pozitif olması, devletin yurtiçi pazarlanabilir girdi fiyatlarını, dünya fiyatlarından yüksek tuttuğu anlamına gelmektedir. Örneğin devlet gübre ithalatına kısıtlama getirirse, gübrenin yurtiçi fiyatları yükselecek ve J hücresindeki değer pozitif (+) olacaktır. Alternatif olarak devlet yüksek verimli tohum, gübre, traktör vb girdi kullanımını artırmak ve yeni teknolojileri yaymak için girdilere destek sağlarsa, J hücresindeki değer negatif (-) olacaktır.

PAM ile üretim faktörlerine yönelik olarak uygulanan politikaların neden olduğu transferler de hesaplanabilmektedir. K hücresindeki faktör transferleri, sermaye, aile işgücü ve arazinin özel ve sosyal maliyeti arasındaki farklılığı yansıtmaktadır.

Uygulanan politikaların ortaya çıkardığı net transferler (L hücresi), iki şekilde ölçülmektedir. Bunlardan birincisi özel karlardan (D hücresinden) sosyal karların (H hücresinin) çıkarılması ve ikincisi gelire yapılan transferlerden pazarlanabilir girdilere yapılan transferler ve ulusal ana faktör fiyatlarına yapılan transferlerin çıkartılmasıyla yapılan ölçümdür.

Çizelge 3.4’de PAM’da hesaplanabilen bazı ekonomik göstergeler verilmiştir.

Çizelge 3.4. Sosyal ve Özel Karlılık

Ekonomik Gösterge	Formül	Tanım
Özel Karlılık	$D=A-B-C$	Yurtiçi cari fiyatlarla hesaplanan net kar
Sosyal Karlılık	$H=E-F-G$	Dünya fiyatları (fırsat maliyeti) ile hesaplanan net kar
Gelir Transferleri	$I=A-E$	Yurtiçi fiyat/ CIF sınır fiyat farklılığından kaynaklanan transferler
Girdi Transferleri	$J=B-F$	Yurtiçi fiyat/ CIF sınır fiyat farklılığından kaynaklanan transferler
Faktör Transferleri	$K=C-G$	Yurtiçi fiyat/ gölge fiyat farklılığından kaynaklanan transferler
Net Transferler	$L=D-H=I-J-K$	Devlet müdahalelerinin net etkisi

Kaynak: Monke ve Pearson, 1989.

3.2.6. Özel Karlılığın Hesaplanmasında İzlenen Yöntem

PAM tablosunun ilk satırında bulunan özel fiyatlarla hesaplanmış gelir ve maliyetlerin farkı özel karlılığı oluşturur. Özel karlılığın hesaplanması ile mevcut politikalar ve teknoloji altında üretim sisteminin rekabeti ortaya konulabilmektedir.

Ürün ve girdilerin özel (piyasa) fiyatları ile hesaplanan değerini bulmak için Çukurova bölgesinde Karataş, Yüreğir ve Seyhan ilçelerinde toplam 18 köyde 61 adet pamuk, 63 adet buğday ve 51 adet ikinci ürün mısır yetiştiren işletmeci ile yüz yüze anket görüşmesi yapılmıştır. Toplanan bu veriler Microsoft Excel bilgisayar programında değerlendirilerek her bir ürün için dekara maliyetler ve üretim için gerekli girdilerin birim alana fiziki kullanım miktarları hesaplanmıştır. Dekara ürün miktarının özel (piyasa) fiyatı ile çarpılması sonucu özel gelir bulunmuştur. Aynı şekilde üretimde kullanılan tarımsal girdilerin miktarları özel fiyatları ile çarpılarak özel fiyatlarla hesaplanan maliyetleri bulunmuştur. Özel gelir ile özel maliyet arasındaki fark özel karlılık olarak hesaplanmıştır.

3.2.6.1. Üretim Masraflarının Hesaplanmasında İzlenen Yöntem

Ürün maliyetlerinin hesaplanmasında, işletmede yalnızca o ürüne yapılan giderler göz önüne alınmış, başka bir deyişle “Tek Ürün Bütçe Analizi Yöntemi” kullanılmıştır.

Üretim masrafları sabit ve değişken masraflar olarak iki grupta toplanmaktadır. Sabit masraflar işletmedeki üretim miktarı ile ilgili olmadan yapılan masraflardır. Buna karşılık değişken masraflar ise, üretim miktarına göre artan ya da azalan masraflardır.

Çalışmada, ürünlerin maliyetlerinin hesaplanmasında sabit masraf unsuru olarak; arazi kirası, aile işgücü ücret karşılıkları ve genel idare giderleri dikkate alınmıştır.

Değişken masraf unsurlarını ise; tohum, gübre, tarımsal ilaç, harar ve ip masrafları, yabancı işçiye ödenen ücretler, su ücreti, döner sermayenin faiz karşılığı ve makine kiralrı oluşturmaktadır.

Araştırmada örnek işletmelerden üretim maliyetlerine yönelik elde edilen veriler Microsoft Excel bilgisayar programında hazırlanan veritabanına girilerek analiz edilmiştir. Buna göre ürünlerin üretiminde kullanılan girdilerin birim alandaki (dekar) fiziksel miktarları ve işletmecilerin ödedikleri fiyatlar ile parasal karşılıkları bulunmuştur.

Ürünlerin üretiminde bakım ve hasat işlemlerinde işletmeler arasında işlem farklılıkları görülmektedir. Bakım işlemi olarak yapılan gübreleme, ilaçlama, çapalama, sulama gibi işlemler her işletmede farklı sayılarda yapılabilmektedir. Hesaplamalarda her işletmenin yaptığı işlem sayısı dikkate alınarak bu işlemlerin maliyetleri hesaplanmıştır.

Tohum, gübre ve tarımsal ilaç masraflarının hesaplanmasında kullanılan fiziki miktarlar piyasa fiyatları ile çarpılarak bu girdilere ait masraflar bulunmuştur.

İşletmelerde çeşitli işlerde çalıştırılan yabancı işgücüne ödenen ücretin toplamı, geçici işçilik masrafı olarak değerlendirilmiştir.

Alternatif maliyet prensibinden hareketle, üretimde kullanılan mal ve hizmetler işletmeye ait olsalar bile piyasa değeri üzerinden satın alınmış, kiralanmış veya tutulmuş gibi masraflara dahil edilmektedir. Buradan hareketle, ürünlerin üretimi

sırasında tüm işlemlerde kullanılan traktör ve diğer ekipmanlar, arazi ve aile işgücü ücret karşılıkları bu prensibe göre değerlendirilmiştir.

Arazi kirasının belirlenmesinde bölgede aynı ürünü benzer koşullarda yetiştiren işletmelerin kira bedeli dikkate alınmıştır.

Genel idare giderleri karşılığı olarak üretim masraflarının %3'ü dikkate alınmıştır (Açıl, 1974).

Değişken masrafların faizi (döner sermaye faizi), fırsat maliyetini temsil etmektedir. Bunun anlamı, söz konusu üretim girdileri tutarı başka bir alternatif alanda değerlendirilmiş olsa idi, belirli bir miktarda faiz geliri elde edilecekti. Bu girdilerin üretimde kullanılmaları ile faiz gelirinden vazgeçilmiş olmaktadır. Bu nedenle masraf olarak değerlendirilmesi gerekir. Aslında bu amaçla yatırımın en iyi alternatifte getireceği gelir esas alınmalıdır. Ülkemizde bu amaçla T.C. Ziraat Bankası'nın tarımsal kredi faizi, sermayenin tarımsal üretimde bağlı kaldığı süreler dikkate alınarak kullanılmaktadır (Kıral ve Kasnakoğlu., 1999).

Çalışmada, T.C. Ziraat Bankası'nın 2004 yılı içerisinde uyguladığı tarımsal kredi faiz oranı kullanılmıştır. Yine aynı yıla ait enflasyon oranı kullanılarak reel faiz oranı elde edilmiştir. Reel faiz oranının hesaplanmasında aşağıdaki formül kullanılmıştır.

$$i = ((1+r) / (1+f)) - 1 \dots \dots \dots (3.1)$$

i: Reel faiz oranı

r: Nominal faiz oranı

f: Enflasyon oranı

Hesaplamalar sonucu 2004 yılı için reel faiz oranı %13 olarak bulunmuştur. Araştırma kapsamında incelenen her bir ürünün üretim dönemi yaklaşık altı aylık bir dönemi kapsadığı için, hesaplanan reel faiz oranının yarısı alınarak döner sermaye faizi masrafı hesaplanmıştır.

3.2.7. Sosyal Karlılığın Hesaplanmasında İzlenen Yöntem

PAM tablosunun ikinci satırını oluşturan sosyal fiyatlarla hesaplanan gelir ve maliyetin farkı sosyal karlılığı oluşturur. Sosyal karlılık politikaların fiyat saptırıcı etkilerinin çıkarılmasından sonra tahmin edilebilmektedir. Politika çarpıklığının olmadığı durumlarda sosyal karlılık, o ülke ya da bölgedeki üretimin piyasa fiyatları ile hesaplanmış özel karına eşit olur.

Sosyal değerler, politika müdahalelerinin olmadığı varsayımı altında ve üretimde kullanılan girdiler ile ürünler serbest piyasada değerlendirildiğinden, ihraç edilen girdi ve ürünler FOB (limanda teslim) fiyatlarından; ithal edilen girdi ve ürünler ise CIF (maliyet, sigorta, taşıma) fiyatlarından hesaplanır. Ticareti yapılabilen malların sınır fiyatlarına, ülkenin en büyük tüketim merkezine taşıma maliyetleri eklenir. Ticareti yapılamayan malların sosyal fiyatlarının hesaplanmasında ise, o malın kullanımı yerine en iyi alternatifinin geliri o malın sosyal fiyatı olarak kabul edilmektedir (Huang ve ark., 2002).

Bu çalışmada ticareti yapılabilen girdiler olarak; tohum, kimyasal gübreler ve tarımsal ilaçlar dikkate alınmıştır. Üretim faaliyeti sonucu elde edilen ürünlerin de ticareti yapılabilmektedir. Ticareti yapılamayan üretim girdileri ise arazi, işgücü, su makine kirası, masrafların normal faizi ve genel idare giderleridir.

3.2.7.1. Pamuk, Buğday ve Mısırın Sosyal Fiyatlarının Hesaplanmasında İzlenen Yöntem

Ürünlerin sosyal fiyatlarının hesaplanmasında OECD'nin "Üretici ve Tüketici Destek Eşdeğeri (PSE ve CSE) Veritabanı" ndan yararlanılmıştır. Burada bulunan referans fiyatlardan uluslararası taşıma ve işleme maliyetleri çıkarılarak sınır fiyatları bulunmuştur. Daha sonra bulunan sınır fiyatları reel ve nominal döviz kuruna göre yurtiçi para birimine (YTL'ye) dönüştürülmüştür.

Buğday + ikinci ürün mısır pamuğa rakip bir üretim olarak düşünülmüş, ancak sosyal fiyatlarının hesaplanması sırasında ayrı ayrı değerlendirilip bulunan sosyal değerler daha sonra PAM tablosunda birleştirilmiştir.

3.2.7.2. Ticareti Yapılabilen Tarımsal Girdilerin Sosyal Fiyatlarla Değerlerinin Hesaplanması**3.2.7.2.(1). Tohum**

Türkiye’de tarımsal üretimde kullanılan toplam tohumluk ihracat ve ithalat dengesi, yıllara göre değişmekle birlikte, yılda ortalama 15–20 milyon dolarlık tohum ihraç edilirken, 60-70 milyon dolarlık ithalat yapılmaktadır (TKB, 2004). Buradan hareketle, araştırma kapsamında üretimde kullanılan tohumların, Dış Ticaret Müsteşarlığı’ndan 2004 yılına ait ithalat miktar ve değer verileri alınarak birim dünya fiyatları hesaplanmıştır. Bulunan dünya fiyatları yurt içi para birimine dönüştürülmüştür.

3.2.7.2.(2). Kimyevi Gübreler

Türkiye dış pazarlardan kimyasal gübre ithal etmektedir. Dünya kimyevi gübre ithalatında Türkiye’nin payı %2 olup, kimyevi gübre ithal eden ülkeler içerisinde dokuzuncu sırada yer almaktadır (TZOB, 2004). Dış Ticaret Müsteşarlığı’ndan 2004 yılına ait Türkiye’nin gübre ithalat miktar ve değer verileri kullanılarak gübre cinslerine göre birim sınır fiyatları bulunmuştur. Bulunan sınır fiyatları yurtiçi para birimine çevrilmiştir.

3.2.7.2.(3). Tarımsal İlaç

Türkiye kimyasal gübre de olduğu gibi tarımsal ilaçta da ithalat yapmaktadır. Bu nedenle tarımsal ilaçların dünya fiyatlarının hesaplanmasında yine Dış Ticaret Müsteşarlığı’ndan alınan 2004 yılı tarımsal ilaç ithalat miktar ve değerleri kullanılmıştır. Bulunan birim değerler yurtiçi para birimine çevrilmiştir.

3.2.7.3. Ticareti Yapılmayan Tarımsal Girdilerin Sosyal Fiyatlarla Değerlerinin Hesaplanması**3.2.7.3.(1). Arazi**

Arazinin fırsat maliyeti, o arazinin birinciden sonra gelen en karlı kullanımından elde edilen ürünün karıdır. Araştırma alanında, buğday + ikinci ürün mısır üretimini incelenen diğer ürünlerin alternatifi durumundadır. Bu nedenle de arazinin sosyal ücreti olarak buğday + ikinci ürün mısır üretimin birim alana toplam karı dikkate alınmıştır. Fang ve Beghin (1999) ile Mohanty ve ark. (2002) çalışmalarında arazinin sosyal değerinin hesaplanmasında benzer yöntemi uygulamışlardır. Ürünlerin birim alana karları Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın istatistiki kayıtlarından temin edilmiştir.

Alternatif ürünlerin birbiri ile kıyaslanmasında dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Bunlardan birincisi yönetim becerisi ile ilgilidir. Benzer niteliklere sahip iki tarım işletmesinden biri diğerinden daha yüksek karlılık gösterebilir. Aradaki bu fark yönetim becerisi ile açıklanabilir. Dolayısıyla bu iki işletme arasında arazinin karlılığı da birbirinden farklı olabilecektir. Ancak yönetim becerisini ölçmek oldukça zor bir konudur. Bu nedenle bu çalışmada ürünler için yapılan masrafların %3'ü kadar bir değer yönetim becerisi karşılığı olarak dikkate alınmıştır (Akbay, 2002).

Diğer önemli bir konu da varolan risk ve belirsizlik durumlarının işletmelerin karlılığına etki edebilmesidir. Örneğin bir bölgede sebze yetiştiriciliği, hububat yetiştiriciliğinden daha karlı olabilir. Ancak pek çok çiftçi daha istikrarlı bir gelir elde ettiği için hububat yetiştiriciliğini tercih edebilir. Bu durumda arazinin karlılığı ve değeri çok yükselmeyecektir (Akbay, 2002).

3.2.7.3.(2). İşgücü

İşgücünün gölge ücretinin hesaplanmasında dönüştürme faktörü kullanılmıştır. Dönüştürme faktörü (conversion factor), ya yurtiçi fiyat sistemi

içerisinde ya da dünya fiyat sistemi içerisinde kullanılabilir. Dönüştürme faktörünün formülü aşağıda verilmiştir (Jayanthakumaran, 2003).

$$CF_i = (SP_i) / (MP_i) \dots \dots \dots (3.2.)$$

CF_i : Dönüştürme faktörü

SP_i : Sosyal fiyat

MP_i : Yurtiçi piyasa fiyatı

İşgücü için belirlenen gölge ücret cari ücret tutarına bölünürse, gölge ücret haddi bulunur. Bu değer pratikte 0.5 ile 0.8 arasındadır (Devlet Yatırım Bankası, 1985). Dünya Bankası Türkiye’de kırsal kesimde gölge ücret oranını 0.56; Tarım ve Orman Bakanlığı ise 0.60 olarak bulmuştur. DPT’nin yaptığı bir çalışmada ise gölge ücret haddi Geleneksel Etkinlik Fiyatları yaklaşımına göre 0.687; Genişletilmiş Etkinlik Fiyatları yaklaşımına göre 0.824 ve sosyal fiyatlar yaklaşımına göre 0.730 olarak hesaplanmıştır (Akbay, 2002). Bu çalışmada gölge ücret oranı tüm bu oranların ortalaması alınarak 0.64 olarak hesaplanmıştır. Buradan hareketle cari ücretler ile gölge ücret oranının çarpılması sonucu işgücünün sosyal ücreti hesaplanmıştır.

3.2.7.3.(3). Su Ücreti

1990’lı yıllardan itibaren kamu sulama işletmelerinin işletme, bakım ve yönetim sorumlulukları sulama birlikleri, kooperatifler, yerel yönetimler ve kısmen de şahıslara devredilmeye başlanmış ve bugün önemli ölçüde tamamlanmıştır (Sarı, 2005). Sulama yatırımları ve yönetimlerinin piyasa mekanizmaları ve kurumların işleyişine devri yönündeki bu girişim su piyasasında devlet müdahalesinin etkisini azaltmaktadır. Böylece suyun sosyal fiyatı özel fiyatına yaklaşmaktadır.

Bu bakımdan çalışmada suyun sosyal fiyatının özel fiyatına eşit olduğu varsayılmıştır.

3.2.7.3.(4). Masrafların Normal Faizi

Bu çalışmada, masrafların normal faizinin sosyal fiyatlarla değerinin hesaplanmasında; T.C. Merkez Bankası'ndan alınan nominal faiz oranından enflasyon oranının çıkarılmasıyla reel faiz oranı bulunmuştur. Bulunan reel faiz oranı %12.04'tür. Üretim dönemi 6 aylık bir süreci kapsadığı için bu oranın yarısı alınarak faiz oranı bulunmuştur. Sosyal fiyatlarla bulunan masrafların toplamı üzerine bu oran uygulanarak masrafların normal faiz bedeli hesaplanmıştır.

3.2.7.3.(5). Diğer Masraflar

Ürünlerin sosyal maliyetlerinin hesaplanmasında makine kirası, genel idare giderleri ve pamuk üretiminde hasat ve taşıma işlemleri sırasında kullanılan harar ve ip masraflarının sosyal değerleri bu alanda piyasa çarpıklığına neden olacak bir müdahale olmadığı için özel değerlerine eşit tutulmuştur. Ayrıca sosyal değerlerin hesaplanması sırasında yurtiçi nakliye ücretleri, ülkelerin gelişmesiyle birlikte üretimde nakliye ücretlerinin azaldığı görüşüne dayanarak bu çalışmada ihmal edilmiştir.

4. ARASTIRMA BULGULARI VE TARTISMA

4.1. Dünya Pamuk Üretim ve Tüketimindeki Gelişmeler

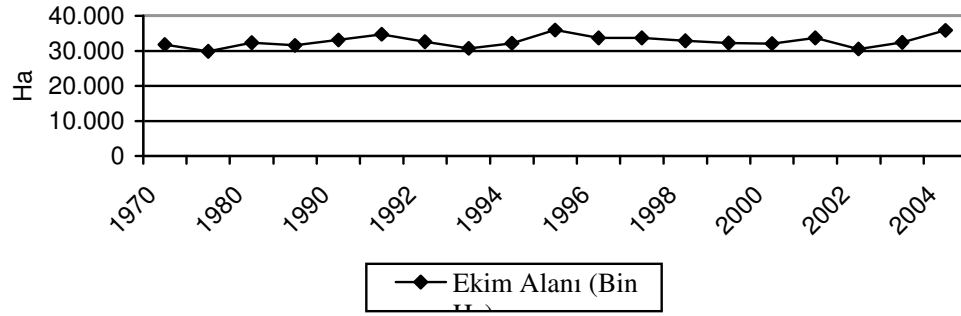
4.1.1. Dünya Pamuk Ekim Alanı ve Gelişimi

Dünyada yaklaşık 36 milyon hektar alanda pamuk tarımı yapılmaktadır. Dünya pamuk ekim alanı ve üretimindeki gelişmeler Çizelge 4.1'de verilmiştir. Çizelgenin incelenmesinden anlaşılacağı gibi, pamuk ekim alanlarında 1970 yılından 2004 yılına kadar geçen dönemde önemli bir gelişme yaşanmamıştır. 1970 yılında yaklaşık 31.8 milyon hektar olan pamuk ekim alanının, 2004 yılına kadar yaklaşık %13 oranında bir artış ile bu değer 35.9 milyon hektara ulaşmıştır.

Çizelge 4.1. Dünya Pamuk Ekim Alanı ve Üretimi

Yıllar	Ekiliş Alanı (1000Ha)	Üretim (1000Ton)	Verim (Kg/Ha)
1970	31 803	12 099	380
1975	29 874	11 752	393
1980	32 368	13 800	426
1985	31 584	17 451	553
1990	33 160	18 973	572
1991	34 784	20 752	597
1992	32 647	17 924	549
1993	30 712	16 879	550
1994	32 222	18 749	582
1995	35 986	20 394	567
1996	33 736	19 572	580
1997	33 743	20 038	594
1998	32 851	18 585	566
1999	32 310	19 075	590
2000	32 109	19 331	602
2001	33 768	21 504	637
2002	30 517	19 227	630
2003	32 470	20 700	638
2004	35 912	25 629	714

Kaynak:USDA, 2005.

Şekil 4.1. Dünya Pamuk Ekim Alanlarındaki Gelişmeler

Çizelge 4.2’de ülkeler itibariyle pamuk ekim alanlarındaki gelişmeler verilmiştir. Buna göre Hindistan, Çin, ABD, Pakistan, Özbekistan, Brezilya ve Türkiye’nin dünya toplam pamuk ekim alanı içerisindeki paylarının önemli olduğu görülmektedir. Bu ülkeler içerisinde özellikle Hindistan, Çin, ABD ve Pakistan’ın pamuk ekim alanları, dünya toplam pamuk ekim alanlarının %64,5’ini oluşturduğu görülmektedir. Dünya toplam pamuk ekim alanlarının yaklaşık % 2’sini ise Türkiye oluşturmaktadır.

Çizelge 4.2. Dünya' da Ülkeler İtibariyle Pamuk Ekim Alanı (1000 Ha)

Yıllar	Hindistan	ABD	Çin	Pakistan	Özbekistan	Brezilya	Yunanistan	Avustralya	Türkiye	Dünya
1970	7605	4514	4997	1748	-	2469	132	25	526	31803
1975	7350	3560	4955	1851	-	1185	136	30	670	29874
1980	7824	5348	4921	2108	1878	2015	141	84	673	32368
1985	7533	4140	5140	2364	1990	2290	203	177	660	31583
1990	7440	4748	5588	2662	1830	1977	282	279	641	33160
1991	7695	5245	6540	2836	1720	1669	230	282	599	34784
1992	7543	4510	6837	2836	1667	1485	276	262	637	32647
1993	7537	5173	4985	2805	1676	1085	350	264	568	30712
1994	7861	5391	5528	2650	1529	1220	384	222	582	32222
1995	8650	6478	5422	3048	1498	1035	440	301	757	35986
1996	9166	5208	4722	3148	1490	1100	420	396	743	33736
1997	8850	5370	4530	2959	1505	877	388	448	722	33743
1998	9261	4315	4230	3026	1545	841	412	534	757	32851
1999	8883	5400	3750	2800	1500	806	430	464	719	32310
2000	8148	5300	4032	2985	1425	936	410	505	654	32109
2001	9100	5819	4630	2950	1456	968	410	404	693	33768
2002	7670	5030	4180	2800	1420	740	355	220	700	30517
2003	7790	4860	5110	3090	1400	1100	363	196	710	32470
2004	9000	5280	5690	3200	1420	1150	375	325	715	35912

Kaynak: USDA, 2005

4.1.2. Dünya Pamuk Üretimi ve Gelişimi

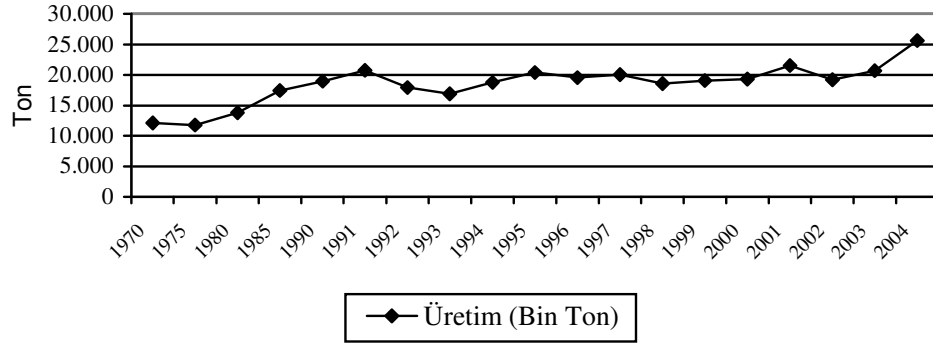
1970 yılında yaklaşık 12 milyon ton olan dünya pamuk üretimi 2004 yılına kadar 2.11 kat artarak yaklaşık 25.6 milyon tona ulaşmıştır. Dünya toplam pamuk üretim miktarındaki bu artışa karşılık, toplam ekim alanlarında önemli bir artış olmadığı görülmektedir. Bu durum, pamuk üretim miktarındaki artışın verim artışından kaynaklandığını göstermektedir.

2004 yılı verilerine göre, dünyada en fazla pamuk üreten ülke 6.3 milyon ton (%24.6) ile Çin'dir. Bunu, 5 milyon ton (%19.5) ile ABD, 3.6 milyon ton (%13.9) ile Hindistan, 2.5 milyon ton (%9.8) ile Pakistan, 1.4 milyon ton (%5.3) ile Brezilya, 1.1 milyon ton (%4.3) ile Özbekistan ve 0.9 milyon ton (%3.6) ile Türkiye izlemektedir. Çin, ABD ve Hindistan dünya pamuk üretiminin %58'ini gerçekleştirmektedirler (Çizelge 4.3).

Çizelge 4.3. Dünya Pamuk Üretimi (1000 Ton)

Yıllar	Hindistan	ABD	Çin	Pakistan	Özbekistan	Brezilya	Yunanistan	Avustralya	Türkiye	Dünya
1970	963	2 219	2 286	544	-	490	110	20	400	12 099
1975	1 130	1 808	2 373	494	-	395	130	25	480	11 752
1980	1 322	2 422	2 707	714	1 671	622	116	99	500	13 800
1985	1 964	2 924	4 146	1 216	1 728	830	168	258	518	17 451
1990	1 989	3 376	4 508	1 638	1 593	700	210	433	655	18 973
1991	2 053	3 835	5 672	2 180	1 443	750	216	502	561	20 751
1992	2 380	3 531	4 510	1 539	1 306	460	260	373	574	17 924
1993	2 095	3 513	3 739	1 368	1 358	405	333	329	602	16 879
1994	2 355	4 281	4 342	1 478	1 248	550	390	335	628	18 749
1995	2 669	3 897	4 767	1 799	1 250	360	450	429	851	20 394
1996	2 700	4 124	4 203	1 445	1 062	300	328	608	784	19 572
1997	2 686	4 092	4 602	1 561	1 139	370	370	689	795	20 038
1998	2 710	3 030	4 501	1 480	1 000	521	388	724	840	18 585
1999	2 650	3 694	3 830	1 800	1 150	648	440	753	791	19 075
2000	2350	3 749	4 350	1 700	1 100	850	443	806	784	19 331
2001	2600	4 000	4 700	1 550	1 082	909	456	727	865	21 504
2002	2 308	3 747	4 921	1 698	1 002	847	373	366	910	19 227
2003	3 005	3 974	4 855	1 687	893	1 309	333	370	893	20 700
2004	3 571	5 010	6 314	2 504	1 100	1 372	392	566	925	25 629

Kaynak: USDA, 2005

Şekil 4.2. Dünya Pamuk Üretim Miktarının Gelişimi

4.1.3. Dünya Pamuk Verimi ve Gelişimi

1970 yılında 380 kg/ha olan dünya lif pamuk verimi, 2004 yılında yaklaşık %93 oranında artarak 732 kg/ha'a ulaşmıştır. Dünya lif pamuk veriminin yüksek olduğu başlıca ülkeler arasında; Avustralya, Çin, Brezilya, Yunanistan ve Türkiye gelmektedir. Türkiye'de lif pamuk verimi, 1990 yılların ortalarına kadar hızlı bir şekilde artmış ve bu yıllarda 1 000 kg/ha'ın üzerine çıkmıştır. 2000'li yıllarda Türkiye'de lif pamuk verimi, hektar başına 1 200 ile 1 300 kg arasında değişmektedir (Çizelge 4.4).

Çizelge 4.4. Dünya Lif Pamuk Verimi (kg/ha)

Yıllar	Hindistan	ABD	Çin		Pakistan	Özbekistan	Brezilya	Yunanistan	Avustralya	Türkiye	Dünya
1970	127	492	458		311	-	241	833	794	759	380
1975	154	508	479		267	-	220	956	848	717	393
1980	169	453	549		339	-	295	820	1 179	743	426
1985	261	706	805		514	-	35	828	1 458	785	553
1990	267	711	807		615	871	363	746	1 552	1 021	572
1991	264	731	869		769	839	339	940	1 780	937	596
1992	311	785	659		543	764	283	942	1 424	901	549
1993	287	679	749		488	779	445	951	1 246	1 060	550
1994	309	794	784		558	818	440	1 015	1 509	1 080	583
1995	318	602	879		590	833	363	1 023	1 425	1 125	567
1996	332	791	890		459	705	440	781	1 535	1 055	581
1997	302	754	023		528	752	538	953	1 539	1 101	595
1998	302	701	011		489	654	760	942	1 357	1 110	566
1999	302	680	028		643	743	931	1 023	1 623	1 100	592
2000	278	708	089		570	663	1 101	1 081	1 595	1 198	604
2001	307	790	102		525	735	1 024	1 111	1 800	1 249	637
2002	301	746	176		606	705	1 152	1 052	1 663	1 300	631
2003	399	818	950		546	624	1 191	918	1 888	1 257	643
2004	464	958	110		783	778	1 096	1 045	2 080	1 291	732

Kaynak: USDA, 2005

4.1.4. Dünya Pamuk Tüketimi ve Gelişimi

Dünya pamuk tüketimini etkileyen unsurların arasında; tekstil ve konfeksiyon sanayinin gelişmesi, dünya nüfusunun artması, kişi başına düşen gayri safi milli hasılanın artması, sentetik elyaf fiyatlarının düşmesi sıralanabilir. Özellikle son yıllarda sentetik elyaf fiyatları, pamuk fiyatlarına göre daha hızlı düşmesi nedeniyle tüketici tercihleri pamuk aleyhine değişim göstermiştir. Bu nedenle, pamuğun toplam elyaf tüketimi içindeki payı sürekli azalmıştır.

Ancak günümüzde özellikle gelişmiş ülkelerde çevre bilinci ve sağlığa verilen önem gibi yükselen değerler göz önüne alındığında uzun vadede, sentetik elyaf üretim ve tüketiminin gelişmekte olan ülkelerde artacağı, buna karşılık pahalı da olsa pamuk liflerinin gelişmiş ülkelerdeki tüketicilerce tercih edileceği beklenmektedir.

Çizelge 4.5’de dünya pamuk tüketimine ilişkin veriler verilmiştir. Buna göre, 1970 yılı ile 2004 yılını kapsayan dönemde dünya pamuk tüketimi %86 oranında artmıştır. Dünya pamuk tüketimi, 2004 yılında yaklaşık 23 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Ülkeler itibariyle tüketim incelendiğinde ise, dünyanın en büyük üreticisi olan ülkelerin aynı zamanda en fazla pamuk tüketicisi konumunda olduğu görülmektedir. Bu ülkeler içerisinde Çin’in dünya pamuk tüketimi içerisindeki payı %35, Hindistan’ın %14, Pakistan’ın %10 ve ABD’nin payı %6’dır. Türkiye tüketimi ise dünya toplam pamuk tüketiminin % 6’sını oluşturmaktadır.

Çizelge 4.5. Dünya Pamuk Tüketimi (1 000 Ton)

Yıllar	Çin	Hindistan	Pakistan	ABD	Brezilya	Türkiye	Dünya
1970	2 286	963	442	1 786	303	178	12 432
1975	2 504	1 130	467	1 578	430	300	13 412
1980	3 300	1 371	461	1 283	566	306	14 152
1985	4 117	1 564	533	1 393	692	456	16 394
1990	4 225	1 958	1 343	1 885	723	547	18 634
1991	4 250	1 899	1 434	2 093	732	575	18 733
1992	4 589	2 108	1 514	2 232	793	626	18 673
1993	4 587	2 160	1 510	2 268	834	700	18 534
1994	4 269	2 279	1 506	2 438	818	850	18 559
1995	4 300	2 475	1 557	2 308	845	950	18 638
1996	4 700	2 864	1 524	2 422	799	1 031	19 244
1997	4 700	2 684	1 543	2 471	809	1 089	19 549
1998	4 600	2 770	1 530	2 265	840	1 001	18 778
1999	4 800	2 900	1 600	2 200	860	1 219	19 779
2000	4 700	3 000	1 650	2 180	910	1 125	20 034
2001	5 080	2 928	1 736	1 920	918	1 339	20 549
2002	6 510	2 896	2 047	1 584	784	1 372	21 436
2003	6 967	2 939	2 090	1 413	827	1 350	21 420
2004	8 165	3 212	2 221	1 372	893	1 437	23 115

Kaynak: USDA, 2005.

4.2. Dünya Pamuk Ticareti ve Gelişimi

4.2.1. Dünya Pamuk İhracatı ve Gelişimi

İncelenen 1970 ile 2004 yılları arasındaki dönemde dünya pamuk ihracatında düzenli bir gelişme olmamakla beraber genelde artış yönünde bir eğilim söz konusudur (Çizelge 4.6). Bu dönem içerisinde ihracat miktarı %42 oranında artarak 2004 yılında 7.3 milyon tona ulaşmıştır. Çizelgede pamuk ihracatında önemli pay alan başlıca ülkeler de verilmiştir. Bu ülkelerin başında dünya pamuk ihracatının %39'unu gerçekleştiren ABD gelmektedir. Diğer önemli pamuk ihracatçısı ülkeler; Özbekistan (%10), Brezilya (%6), Avustralya (%5) ve Yunanistan'dır (%3). Türkiye'nin pamuk ihracatında ise, özellikle 1980'li yıllardan itibaren belirgin bir azalma söz konusudur. Türkiye'nin ihracat miktarı 1970 ile 2004 yılları arasında %88 oranında azalarak 54 bin tona gerilemiştir. Türkiye'nin 1970 yılında dünya

ihracat miktarı içerisindeki yaklaşık %5 olan payı, 2004 yılında %0.7 oranına gerilemiştir.

Çizelge 4.6. Dünya Pamuk İhracat Miktarı (1000 Ton)

Yıllar	ABD	Özbekistan	Brezilya	Avustralya	Yunanistan	Hindistan	Türkiye	Dünya
1970	848	-	220	4	71	30	245	5 134
1975	721	-	78	15	37	64	471	5 654
1980	1 290	-	9	53	13	115	224	5 719
1985	427	-	78	248	16	73	70	6 113
1990	1 697	1 174	156	299	85	154	164	6 436
1991	1 447	1 132	29	460	100	66	63	6 150
1992	1 132	1 197	24	377	120	216	59	5 547
1993	1 494	1 263	1	368	170	80	109	5 805
1994	2 047	1 090	33	296	239	23	2	6 195
1995	1 671	985	22	318	316	123	58	6 019
1996	1 495	991	0	518	261	258	45	5 880
1997	1 633	995	0	590	218	68	22	5 850
1998	936	830	5	662	210	42	79	5 124
1999	1 470	893	3	699	235	15	44	5 907
2000	1 467	740	69	850	310	20	28	5 753
2001	2 395	740	147	675	218	13	29	6 291
2002	2 591	762	106	578	250	12	68	6 630
2003	2 996	642	210	471	267	136	78	7 192
2004	2 874	729	457	392	218	174	54	7 312

Kaynak: USDA, 2005.

4.2.2. Dünya Pamuk İthalatı ve Gelişimi

Dünya pamuk ithalatı, incelenen dönemde önemli bir değişme göstermemekle birlikte, 2004 yılında toplam ithalat miktarı 7 milyon ton civarında gerçekleşmiştir. Doğu Asya Ülkeleri dünyanın en büyük pamuk ithalatçısı ülkeleridir. Bu ülkelerden özellikle; Endonezya, Güney Kore, Tayland, Japonya, Bangladeş, Hong Kong ve Hindistan en fazla pamuk ithalatı yapan ülkelerdir. 2004 yılında dünya pamuk ithalatının yaklaşık %7'sini Endonezya, % 5.6'sını Tayland, %3.7'sini Güney Kore Cumhuriyeti, % 2.4'ünü Japonya gerçekleştirmiştir. 2004 yılında AB ülkeleri içerisinde en fazla pamuk ithalatı yapan ülke İtalya'dır (%2.9). 2004 yılı verilerine

göre dünya pamuk ithalatının % 8.4'ü (621 Bin Ton) Türkiye tarafından gerçekleştirilmiştir.

Çizelge 4.7. Dünya Pamuk İthalat Miktarı (1000 Ton)

Yıllar	Rusya	Japonya	G. Kore	İtalya	Endonezya	Tayland	Türkiye	Dünya
1970	-	799	121	178	39	46	0	5 359
1975	-	701	221	193	76	85	0	5 723
1980	-	698	332	189	107	88	0	5 934
1985	1 349	665	366	260	176	153	11	6 310
1990	1 152	642	447	333	324	354	46	6 662
1991	849	589	392	307	408	357	91	6 328
1992	577	485	373	303	433	331	233	5 883
1993	653	434	368	347	444	351	119	6 068
1994	470	381	380	346	452	314	236	6 654
1995	239	330	362	348	466	336	113	5 945
1996	218	292	327	349	467	308	295	6 284
1997	267	292	288	343	416	269	316	5 706
1998	185	275	320	286	506	264	248	5 374
1999	348	279	332	310	452	371	525	6 122
2000	359	248	309	296	577	342	383	5 725
2001	392	231	352	279	513	410	648	6 434
2002	359	221	325	265	485	423	493	6 564
2003	321	169	277	200	468	365	516	7 382
2004	321	174	272	212	512	414	621	7 357

Kaynak: USDA, 2005.

Türkiye dünyanın en fazla pamuk ithal eden ülkelerinin başında gelmektedir. 1980'li yılların ortalarına kadar Türkiye önemli bir pamuk ihracatçısı ülke konumunda iken, giderek büyüyen tekstil sektörünün ihtiyaç duyduğu pamuk miktarında ortaya çıkan artış karşısında, bir taraftan pamuk ihracatı azalmış, diğer taraftan yurt dışından pamuk ithalatı artmaya başlamıştır. 1991 yılında Türkiye pamukta “net ithalatçı” durumuna gelmiştir. Ekonomik krizler nedeniyle pamuk ithalatında görülen gerilemelere rağmen, ithalat son dönem itibariyle yeniden hız kazanmıştır. Türkiye dünyanın önemli pamuk üreticisi ülkelerinden biri olmasına rağmen tekstil ve konfeksiyon sektöründeki büyüme pamuk ithalatını zorunlu kılmaktadır. Türkiye'nin pamuk üretimi tüketimini karşılamamaktadır. 1990'lı

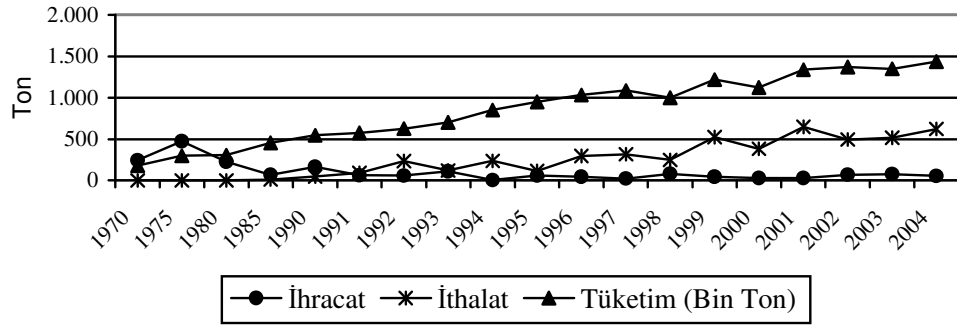
yıllardan itibaren çok hızlı bir şekilde artan pamuk ithalatı 2004 yılında 600 bin tonunda üzerinde gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin pamuk ithal ettiği ülkeler; ABD, Yunanistan, Özbekistan, Suriye, Mısır, İsrail, Azerbaycan, Türkmenistan ve Avustralya'dır. Türkiye'nin pamuk ihraç ettiği ülkeler ise, AB ülkelerinden İtalya, İspanya, Almanya, Fransa, Belçika-Lüksemburg'dur. Ayrıca son yıllarda, Hindistan'a da pamuk ihracatı yapılmaktadır (Gizir, 2002).

Çizelge 4.8. Türkiye' de Pamuk Dış Ticareti ve Tüketimi (1000 Ton)

Yıllar	İhracat	İndeks (1970=100)	İthalat	İndeks (1985=100)	Tüketim	İndeks (1970=100)
1970	245	100	0	-	178	100
1975	471	192	0	-	300	169
1980	224	91	0	-	306	172
1985	70	29	11	100	456	256
1990	164	67	46	418	547	307
1991	63	26	91	827	575	323
1992	59	24	233	2 118	626	352
1993	109	44	119	1 082	700	393
1994	2	1	236	2 145	850	478
1995	58	24	113	1 027	950	534
1996	45	18	295	2 682	1 031	579
1997	22	9	316	2 873	1 089	612
1998	79	32	248	2 255	1 001	562
1999	44	18	525	4 773	1 219	685
2000	28	11	383	3 482	1 125	632
2001	29	12	648	5 891	1 339	752
2002	68	28	493	4 482	1 372	771
2003	78	32	516	4 691	1 350	758
2004	54	22	621	5 645	1 437	807

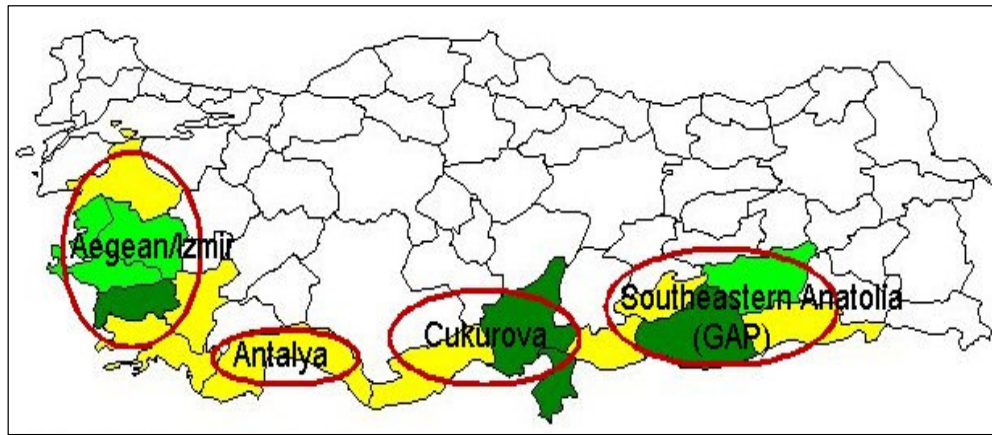
Kaynak: USDA, 2005.

Şekil 4.3. Türkiye’de Pamuk Dış Ticaret ve Tüketimi

4.3. Türkiye’de Bölgeler İtibariyle Pamuk Üretimindeki Gelişmeler

Türkiye’de pamuk üretimi yoğun olarak Ege, Antalya, Çukurova ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yapılmaktadır. Son yıllarda bölgeler arasında ekim alanlarında hareketlilik görülmektedir. Çukurova, Ege ve Antalya bölgelerinde pamuk ekim alanları azalırken, Güneydoğu Anadolu bölgesinde pamuk ekim alanları artmaktadır.

Şekil 4.4. Türkiye’de Pamuk Üretimi Yapılan Bölgeler

4.3.1. Türkiye' de Bölgelere Göre Lif Pamuk Ekim Alanındaki Gelişmeler

Türkiye'de pamuk ekim alanları, 1970 ile 2004 yılları arası dönemde % 36 oranında artmıştır (Çizelge 8). Bölgeler itibariyle ekim alanları incelendiğinde, Ege, Antalya ve Çukurova Bölgesinde ekim alanları büyük oranda azalmış buna karşılık Güneydoğu Anadolu Bölgesinde artmıştır. 1970 yılında Çukurova Bölgesi Türkiye toplam pamuk ekim alanlarının yaklaşık %47'sini oluştururken, 2004 yılına gelindiğinde yaklaşık %30 oranında azalarak Türkiye pamuk ekim alanları içerisindeki payı % 18'lere kadar gerilemiştir. Buna karşılık, Güneydoğu Anadolu Bölgesi 1970 yılında Türkiye pamuk ekim alanlarının sadece % 7'sini oluştururken 2004 yılında bu oran % 45'e ulaşmıştır.

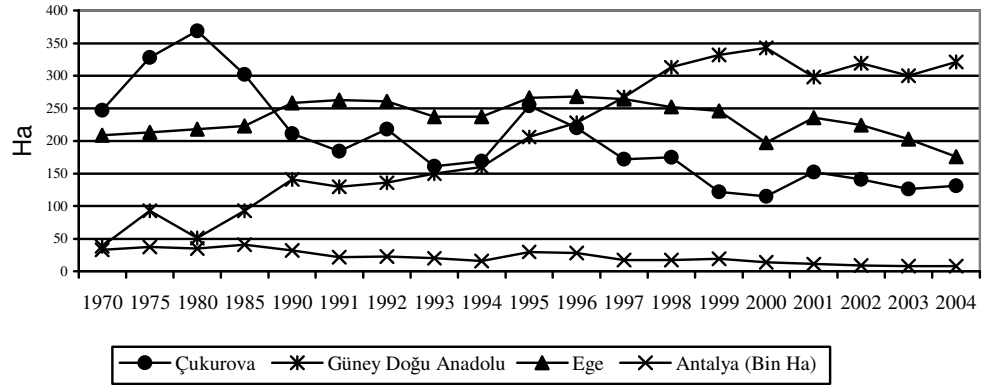
Çukurova Bölgesinde, pamuk ekim alanlarının azalmasında; girdi fiyatlarındaki aşırı artışlar, tarımsal mücadele masraflarının yükselmesi ve hasatta işçilik sorunu, makineli hasadın Çukurova bölgesine girmeyişi, yurt dışından ucuz pamuk ithal edilmesi gibi nedenler etkili olmuştur.

Ayrıca devletin üretim aşamasında çiftçiye verdiği desteğin azalması, geçmiş yıllarda bölgenin kalkınması için büyük rol oynayan ve Çukurova'nın "Beyaz Altını" olarak bilinen pamuğa olan ilginin azalmasında etkili olmuştur.

Çizelge 4.9. Türkiye’ de Bölgelere Göre Pamuk Ekim Alanları (Bin Ha)

Yıllar	Çukurova		Ege		Güneydoğu A.		Antalya		Türkiye	
	Bin Ha	İndeks (1970=100)	Bin Ha	İndeks (1970=100)	Bin Ha	İndeks (1970=100)	Bin Ha	İndeks (1970=100)	Bin Ha	İndeks (1970=100)
1970	247	100	209	100	38	100	33	100	526	100
1975	328	133	213	102	93	245	37	112	670	127
1980	369	149	218	104	51	134	35	106	673	128
1985	302	122	223	107	93	245	41	124	660	125
1990	211	85	258	123	141	371	32	97	641	122
1991	184	74	263	126	130	342	22	67	599	114
1992	218	88	261	125	136	358	23	70	637	121
1993	161	65	237	113	150	395	20	61	568	108
1994	169	68	237	113	160	421	16	48	582	111
1995	254	103	266	127	206	542	30	91	757	144
1996	220	89	268	128	228	600	28	85	743	141
1997	172	70	264	126	267	703	17	52	722	137
1998	175	71	252	121	313	824	17	52	757	144
1999	122	49	246	118	332	874	19	58	719	137
2000	115	47	197	94	343	903	14	42	654	124
2001	152	62	236	113	298	784	11	33	693	132
2002	141	57	224	107	319	839	9	27	700	133
2003	126	51	203	97	300	789	8	24	710	135
2004	131	53	176	84	321	845	8	24	715	136

Kaynak: TKB, 2006; İzmir Ticaret Borsası,2006.

Şekil 4.5. Türkiye’de Bölgelere Göre Pamuk Ekim Alanındaki Gelişmeler

4.3.2. Türkiye’ de Bölgelere Göre Lif Pamuk Verimindeki Gelişmeler

Türkiye pamuk verimi dünya ortalamasının oldukça üzerinde olup, dünya ülkeleri içerisinde pamuk verimi yüksek ülkelerin başında gelmektedir. Türkiye’nin lif pamuk verimi son yıllar itibariyle 1 200 ile 1 300 kg/ha arasında değişmektedir. 1970 yılına göre 2004 yılında Türkiye lif pamuk verimi 1.7 kat artış göstermiştir.

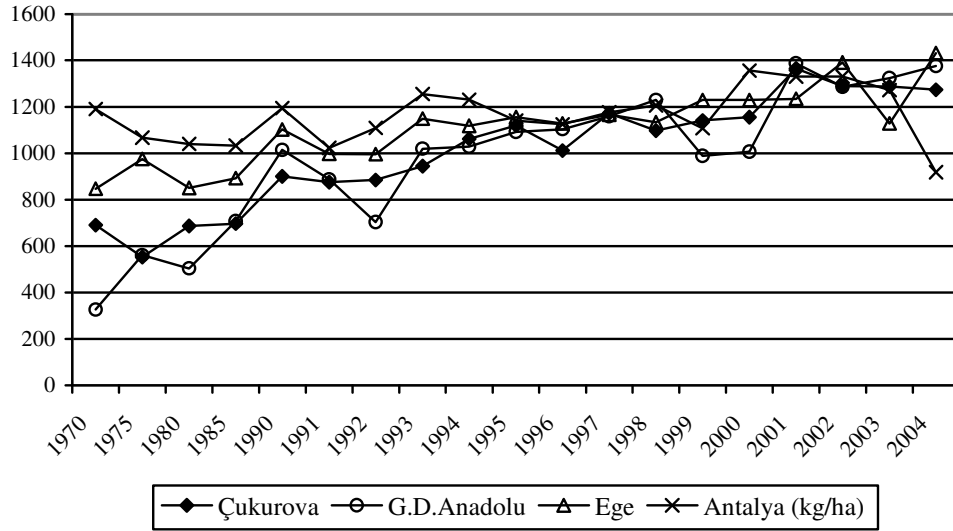
Çizelge 4.9’daki bölgeler itibariyle lif pamuk verimi incelendiğinde, Antalya Bölgesi dışında diğer tüm bölgelerde lif pamuk verimi artış göstermiştir. Antalya’ da lif pamuk verimi 2000’li yıllardan itibaren düşmüştür.

Çukurova bölgesinde lif pamuk verimi 1970 yılına göre % 84 oranında artarak 2004 yılında hektara 1 273 kg olarak gerçekleşmiştir. Ege bölgesi de benzer gelişmeyi göstererek % 69 oranında artmış ve 2004 yılında 1 431 kg/ha’ a ulaşmıştır. Güneydoğu Anadolu bölgesindeki verim artışı daha dikkat çekicidir. 1970 yılında bölgedeki lif pamuk verimi 327 kg/ha iken, GAP projesinin hayata geçirilmesi ve tarım alanlarının sulamaya açılmasıyla birlikte 2004 yılında verim 4.2 kat artarak 1 376 kg/ha olarak gerçekleşmiştir.

Çizelge 4.10. Türkiye’ de Bölgelere Göre Pamuk Verimi (Kg/Ha)

Yıllar	Çukurova	İndeks (1970=100)	Ege	İndeks (1970=100)	Güneydoğu Anadolu	İndeks (1970=100)	Antalya	İndeks (1970=100)	Türkiye	İndeks (1970=100)
1970	691	100	847	100	327	100	1 190	100	759	100
1975	553	80	976	115	561	172	1 068	90	717	94
1980	687	99	851	100	504	154	1 040	87	743	98
1985	697	101	892	105	707	216	1 032	87	785	103
1990	900	130	1 102	130	1 014	310	1 194	100	1021	135
1991	876	127	997	118	888	272	1 023	86	937	123
1992	885	128	996	118	703	215	1 109	93	901	119
1993	945	137	1 149	136	1 019	312	1 255	105	1060	140
1994	1 062	154	1 118	132	1 029	315	1 231	103	1080	142
1995	1 119	162	1 156	136	1 092	334	1 140	96	1125	148
1996	1 012	146	1 129	133	1 104	338	1 125	95	1055	139
1997	1 173	170	1 166	138	1 159	354	1 176	99	1101	145
1998	1 097	159	1 133	134	1 229	376	1 206	101	1110	146
1999	1 141	165	1 230	145	989	302	1 108	93	1100	145
2000	1 156	167	1 230	145	1 007	308	1 357	114	1198	158
2001	1 365	198	1 235	146	1 387	424	1 330	112	1249	165
2002	1 289	187	1 392	164	1 286	393	1 330	112	1300	171
2003	1 288	186	1 128	133	1 324	405	1 272	107	1257	166
2004	1 273	184	1 431	169	1 376	421	918	77	1291	170

Kaynak: TKB, 2006; İzmir Ticaret Borsası,2006.

Şekil 4.6. Türkiye’de Bölgelere Göre Lif Pamuk Verimindeki Gelişmeler

4.3.3. Türkiye’ de Bölgelere Göre Lif Pamuk Üretimindeki Gelişmeler

Türkiye, dünya lif pamuk üretiminin yaklaşık % 4’ ünü gerçekleştiren önemli pamuk üreticisi ülkelerden birisidir. 1970 yılında 400 bin ton olan lif pamuk üretimi 2004 yılına gelindiğinde yaklaşık 2.3 kat artış göstererek 925 bin ton olarak gerçekleşmiştir.

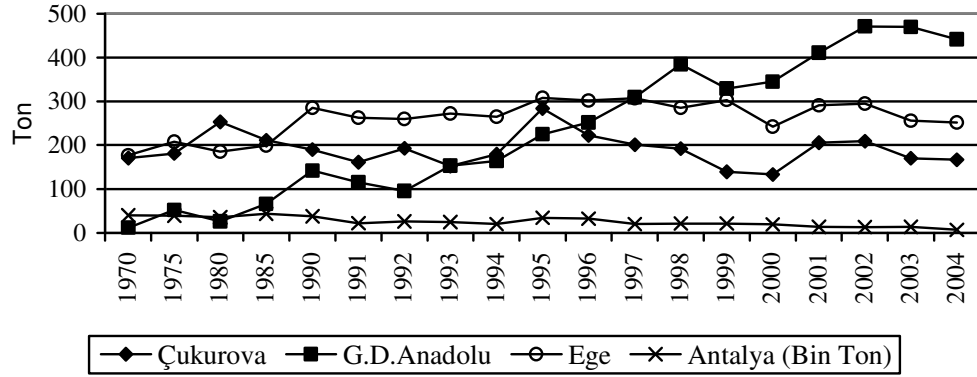
2004 yılı verilerine göre, Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Türkiye lif pamuk üretiminin yaklaşık %48’sini üretmektedir. Bölgede ekim alanları ve verimin artması ile birlikte, 1970 yılına göre büyük miktarda üretim artışı gerçekleşmiştir. Diğer yandan, Ege Bölgesinde ekim alanlarının azalmasına karşılık verimdeki artışla birlikte, 1970 yılına göre 2004 yılında %42 oranında bir artış göstererek 252 bin ton lif pamuk üretilmiştir. Antalya’da ise ekim alanındaki büyük oranda azalışlarla birlikte son yıllardaki verimdeki düşüşler bu bölgedeki pamuk üretim miktarını önemli derecede etkilemiştir. 1970 yılına göre Antalya’da lif pamuk üretimi yaklaşık %82 oranında bir azalışla 2004 yılında sadece 7 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Aynı şekilde Çukurova Bölgesinde de verimdeki artışa rağmen ekim alanlarının azalmasıyla birlikte bölgedeki lif pamuk üretimi 2000’li yıllardan itibaren düzenli

olarak azalmaktadır. Türkiye lif pamuk üretimi içerisindeki bölgenin payı 1970 yılında yaklaşık %48 oranında iken, bugün %18'lere kadar gerilemiştir. 2004 yılında Çukurova Bölgesi'nde 167 bin ton lif pamuk üretimi gerçekleşmiştir.

Çizelge 4.11. Türkiye’ de Bölgelere Göre Pamuk Üretimi (1 000 Ton)

Yıllar	Çukurova	İndeks (1970=100)	Ege	İndeks (1970=100)	Güneydoğu Anadolu	İndeks (1970=100)	Antalya	İndeks (1970=100)	Türkiye	İndeks (1970=100)
1970	171	100	177	100	12	100	40	100	400	100
1975	181	106	208	118	52	433	39	98	480	120
1980	253	148	185	105	26	217	36	90	500	125
1985	211	123	199	112	66	550	43	108	518	130
1990	190	111	285	161	142	1 183	38	95	655	164
1991	161	94	263	149	115	958	22	55	561	140
1992	193	113	260	147	95	792	26	65	574	144
1993	152	89	272	154	153	1 275	25	63	602	151
1994	180	105	265	150	164	1 367	20	50	628	157
1995	284	166	308	174	225	1 875	34	85	851	213
1996	222	130	302	171	252	2 100	32	80	784	196
1997	201	118	307	173	309	2 575	20	50	795	199
1998	192	112	285	161	385	3 208	21	53	840	210
1999	139	81	303	171	329	2 742	21	53	791	198
2000	133	78	242	137	345	2 875	19	48	784	196
2001	206	120	291	164	411	3 425	14	35	865	216
2002	209	122	295	167	471	3 925	13	33	910	228
2003	170	99	256	145	470	3 917	14	35	893	223
2004	167	98	252	142	442	3 683	7	18	925	231

Kaynak: TKB, 2006; İzmir Ticaret Borsası,2006.

Şekil 4.7. Türkiye’ de Bölgelere Göre Lif Pamuk Üretimindeki Gelişmeler

4.4. Dünyada ve Türkiye’de Pamuk Destekleme Politikaları

Pamuk çok uzun yıllardan bu yana birçok ülke tarafından stratejik ürün olarak kabul edilmiş ve gerek üretimi gerekse ihracatı desteklenmiştir. Bu nedenle de dünya pamuk ticareti ve üretimi, önemli ölçüde devlet müdahalelerinden etkilenmektedir. Ancak ülkelerin uyguladıkları sistemler ve yapılan müdahalelerin dozu ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir.

ABD, Çin ve AB ülkelerinin pamukta uyguladıkları destekleme politikalarının dünya pamuk üretim ve ticareti üzerinde önemli etkileri vardır. Yaklaşık son beş yılda dünyada pamuğa yönelik toplam desteklemelerin % 95’inin ABD, Çin ve AB ülkeleri tarafından sağlandığı hesaplanmıştır (Goreux, 2004). Bu oran 2003/2004 üretim sezonu için %99 olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 4.12). Diğer yandan, çok az miktarda pamuğa destek sağlayan ya da devlet müdahalesinin hiç olmadığı ülkeler ise; Arjantin, Avustralya, Guatemala, İsrail, Nikaragua, Nijerya, Paraguay, Peru ve Venezüella’dır.

Dünya Ticaret Örgütü’ne üye ülkeler tarafından 1995 yılında imzalanan “Tarım Anlaşması” ile ticareti saptırıcı destekler bir disiplin altına alınmaya çalışılmış ise de, özellikle ABD ve Avrupa Birliği (özellikle Yunanistan ve İspanya) bu destekleri devam ettirmiş, bu durum gelişmekte olan ve üreticisine yeterli desteği veremeyen Arjantin, Brezilya, Hindistan, Kolombiya, Paraguay ile üreticisine hiç

destek veremeyen Güney Afrika ve Avustralya gibi ülkelerin sürekli olarak şikayetine sebep olmuştur.

Dünya Ticaret Örgütü nezdinde 1999 yılında yeniden başlatılan ve 2003 yılı Eylül ayında yoğunluk kazanan “Tarım Görüşmeleri“ nde ihracat desteklerinin ve yurtiçi desteklerin kaldırılması yeniden gündeme gelmiş, özellikle pamuk bu görüşmelerin odak noktasını oluşturmuştur. Ancak bu görüşmeler henüz başarıyla sonuçlanmamıştır.

Bu arada, özellikle son yıllarda dünya piyasalarında seyreden düşük fiyatlar karşısında, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu birçok ülke üreticisine sınırlı miktarda destek verme yoluna gitmek zorunda kalmıştır.

Ülkelerin halen pamuk üretimine verdikleri dahili destekler Çizelge 4.12'de gösterilmiştir. Aralarında Türkiye'nin de yer aldığı gelişmekte olan ülkelerin verdikleri destek miktarları, ABD ve AB ülkeleri tarafından verilen üretim desteğine göre çok düşüktür.

Çizelge 4.12. Ülkelere Göre Lif Pamuk Üretim Destek Miktarı

Ülkeler	2001/02			2003/2004		
	Üretim (1000 ton)	Ortalama Yardım (Cent/lb)	Toplam (Milyon \$)	Üretim (1000 ton)	Ortalama Yardım (Cent/lb)	Toplam (Milyon \$)
ABD	3 742	12	1 020	3 975	12	1 021
Çin	4 420	20	1 900	4 871	12	1 303
Yunanistan	421	58	537	320	108	761
İspanya	94	86	179	98	108	233
Türkiye	880	5	106	910	1	22
Brezilya	939	2	44	-	-	-
Meksika	72	9	23	68	4	6
Mısır	210	5	14	198	2	9
Tüm Ülkeler	9 877	16	3 822	10 440	15	3 354

Kaynak: Özdoğan, 2004; ICAC, 2005b.

Çizelge 4.13'de ülkelere göre pamukta ihracat destek miktarları verilmiştir. 2001/2002 üretim sezonunda ihracat desteğinin sadece ABD ve Çin tarafından

verildiği, diğer ülkelerce pamuk ihracatına destek verilmediği görülmektedir. Ancak 2002 yılında Çin, pamukta ihracat desteklerini kaldırmıştır. 2003/2004 üretim sezonuna gelindiğinde, ABD pamuk ihracatında destek sağlamaya devam etmekle birlikte Mısır'da da pamuk ihracatında destek sağlanmıştır.

Çizelge 4.13. lkelere Göre Lif Pamuk İhracat Destek Miktarı

lkeler	2001/02			2003/2004		
	İhracat (1000 ton)	Ortalama Yardım (Cent/lb)	Toplam (Milyon \$)	İhracat (1000 ton)	Ortalama Yardım (Cent/lb)	Toplam (Milyon \$)
ABD	1 472	3	85	2 996	4	235
Çin	96	13	28	-	-	-
Mısır	-	-	-	89	1	2
Tüm lkeler	1 568	3	113	3 085	3	237

Kaynak: zdoğan, 2004; ICAC, 2005b.

Dünyada pamuk ile ilgili yapılan müdahaleler genel olarak aşağıda özetlenebilir (Baffes, 2004):

- Bir Devlet Monopsonu Tarafından Vergilendirme; Pamuk üreticilerinden devlete kaynak transfer etmek için, bir kamu pazarlama kuruluşu pamuk için dünya fiyatlarının altında sabit fiyattan üreticiye ödeme yapar. Bu çeşit müdahale devletin hem yurtiçi pazarları hem de uluslararası ticareti elinde tuttuğu Merkezi Asya'da yaygındır.

- Sınır Müdahaleleri İle Vergilendirme; Yurtiçi tekstil endüstrilerini korumak için, devlet pamuk üreticilerini vergilendirerek sınır müdahalelerini kullanır. Mısır, Hindistan, Pakistan ve Türkiye gibi ülkeler ara sıra bu çeşit müdahaleleri uygulamaktadır.

- Fiyat Müdahaleleri İle reticiyi Destekleme; retici gelirlerini artırmak için, ABD pamuk üreticilerine çok büyük destekler sağlanırken, AB'de de Ortak Tarım Politikası kapsamında pamuk üreticileri bazı yıllar dünya fiyatlarının iki katı

miktarında fiyatlarla desteklenmektedirler. Bu tip müdahaleler dünya pamuk piyasasında çok büyük çarpıklıklara neden olmaktadır.

- Sınır Müdahaleleri İle Sağlanan Destekler; Çin gibi ülkeler üreticilerin gelirlerini artırmak için, pamuk ithalatında gümrük vergisi uygulamaktadırlar.
- Girdiler Yoluyla Sağlanan Destekler; Ürün piyasasındaki çarpıklıklarının yanında, girdi piyasasında da çarpıklıklar pamuk sektörünü etkilemektedir. Girdi destekleri kapsamında en yoğun kredi, gübre ve sulama destekleri kullanılmaktadır.

4.4.1. ABD’de Pamuğa Yönelik Desteklemeler

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarıma yönelik politikalarını ve uygulayacağı destekleri 1930 yılından bu yana 5 yılda bir çıkardığı "Tarım Kanunu" çerçevesinde uygulamaktadır. Halen yürürlükte olan 2002-2007 dönemini kapsayan Tarım Kanunu 1 Ekim 2002'de uygulamaya konulmuştur. Bu kanun kapsamında ABD'nin 2007 yılına kadar uygulayacağı tarım politikaları ve tarımsal destekleri madde madde yazılmıştır. ABD'ndeki bir üretici 2006 yılına kadar hangi ürüne ne kadar fiyat verileceğini ve ne kadar destek alacağını bilmekte ve buna göre de üretimine karar vermektedir.

ABD'nin 2002-2007 Tarım Kanunu'nda öngörülen tarımsal destekleme programları; doğrudan gelir desteği, fiyat desteği (ürün rehin kredileri) gibi bir kısmı geçmişten gelen, diğer bir kısmı da yeni mekanizmalardan oluşmaktadır.

ABD'nde Tarım Kanununa göre pamuğa yönelik uygulanan politikalar aşağıda özetlenmiştir.

- **Doğrudan Gelir Desteği**

2002 Tarım Kanunu pamuk üreticilerinden, Tarım Bakanlığı ile birer sözleşme imzalayarak programa katılan ve bu bağlamda tarımsal üretim yapacakları arazi miktarlarını beyan edenlere belirlenen miktarlarda Doğrudan Gelir Desteği ödemelerinin yapılmasını öngörmektedir. Bu programa katılan üreticilere "doğrudan ödeme" ve "ek ödeme" şeklinde iki farklı destek sağlanmaktadır.

Doğrudan Ödemeler: Üreticilere bir gelir garantisi veya güvencesi sağlamak amacıyla taşınmaktadır. Bu amaçla da Kanun'da "doğrudan ödeme katsayısı-prim"

miktarı belirlenmiştir. 2002-2007 döneminde, pamukta doğrudan ödeme katsayısı-prim miktarı ton başına 147 dolar olarak öngörülmüştür. Doğrudan ödemelerin yarısı üreticilerin talebine bağlı olarak hasattan önceki yıl Aralık ayını takiben ve kalan yarısı da hasadın yapıldığı yıl Ekim ayında ödenmektedir. Doğrudan ödemelerde üretici bazında tavan 40 bin dolar olarak saptanmıştır.

Ek ödemeler: Bu ödeme, 2002 Tarım Kanunu döneminde oluşabilecek ürün fiyatlarındaki aşırı düşüşler karşısında üreticilerin gelir kayıplarını önleyecek ek bir transfer yapılması amacıyla uygulanmaktadır. Üreticinin bu ödemedan yararlanması için 12 aylık pazarlama döneminde oluşan ortalama "pazar fiyatı" ile doğrudan ödeme primi toplamından oluşan "Etkili fiyatın", Kanun'da belirlenen "hedef fiyatın" altına düşmesi gerekmektedir. Kanunda pamuk için taban fiyat 1 148 dolar/ton olarak belirlenirken hedef fiyat 1 598 dolar olarak kabul edilmiştir. Bir üreticiye yapılacak ek ödeme tavanı ise 65 bin dolardır.

- **Fiyat Desteği ve Pazarlama Kredisi:**

Önceki Tarım Kanunları döneminde, üreticilerin hizmetine sunulan "rehin kredileri", 2002-2007 arasında da "pazarlama kredileri" adıyla uygulanacaktır. Kredilerden yararlanacak ürünler içerisinde pamuk da yer almaktadır. Pazarlama kredileri 9 ay vadeli olacak, ürünlerini Tarım Bakanlığı'nın kendi depoları veya anlaşmalı depolarına getirip rehin ettiren üreticilere açılacak ve kredinin ikraz birimi olarak taban fiyatlar esas alınacaktır. Krediden yararlanan üreticiler ürünlerini 9 aylık sürede borsada satıp rehini çözdürebilirler. Bu durumda kredi geri ödeme fiyatı olarak taban fiyatı baz alınmaktadır. Bunun üzerine faiz bedeli eklenerek, kredi geri ödeme tutarı hesaplanmaktadır. Vade sonunda borsa fiyatlarının taban fiyatın altına düşmesi durumunda, rehine alınan ürünün devlete bırakılmasını önlemek bakımından, Tarım Bakanlığı kredi ödeme fiyatını pazar fiyatına çekebilmektedir. Bu üreticilere bir ek ödeme yapılması (Krediye Bağlı Telafi Edici Ödeme) anlamını taşımaktadır. Çünkü bu işlem destekleme bütçesinden ek bir kaynak transferine neden olmaktadır. 2002 Kanunu, kredi almaktan vazgeçen üreticiye de düşük pazar fiyatı ile taban fiyat arasında oluşacak farkı ödemeyi yasal garantiye bağlamıştır. Fiyat desteği-pazarlama kredisi ödemeleri, 2002 Kanunu döneminde, bir üretici için yıllık 75 bin dolarla sınırlandırılmıştır (Yıldırım, 2003).

- **İhracat Primi**

ABD’nde iç fiyatların dünya fiyatlarından yüksek olması halinde aradaki fark ihracat primi olarak STEP/2 adı altında tüketici, sanayici ve ihracatçıya ödenmektedir. Ayrıca, İhracat Kredi Garanti Programı (Export Credit Guarantee Program) çerçevesinde ucuz ihracat kredisi (GSM) sağlanmaktadır. GSM-102 üç ay- üç yıl, GSM-103 üç- on yıl süreli krediler, Tarım Bakanlığına bağlı Rehin Kredi Kuruluşları (CCC) tarafından kredi ihtiyacı olan ülkelerde Amerikan pamuğu tüketiminde devamlılığı sağlamak amacıyla yürütülmektedir (Saygın ve ark., 2003).

4.4.2. Avrupa Birliği (AB)’nde Pamuğa Yönelik Desteklemeler

Ortak Tarım Politikası (OTP), Avrupa Birliği üyesi ülkelerin tarım politikalarının gerek ekonomik gerek siyasi anlamda ortak bir çerçevede yönetilmesi esasına dayanmaktadır (Can, 2005).

Tarımsal üretimin yönlendirilmesi ve piyasaların dengelenmesi amacıyla ürünler veya ürün gruplarının belirli bir rejime, yani ortak piyasa düzenine tabi tutulması şeklinde ifade edilen piyasa politikası, OTP’nın en eski ve en önemli araçlarından birisidir.

Roma Antlaşması ile yasal dayanağı oluşturulan OTP, 1962 yılında ilk ortak piyasa düzeninin oluşturulması ile resmen hayata geçirilmiştir. Geçen süre içerisinde ise, Birliğin nihai tarımsal çıktısının %90’ına karşılık gelen bir çok ürünü içine alacak biçimde genişletilmiştir. Bunun bir sonucu olarak da, OTP kapsamındaki mevzuatın yarısına yakın bir bölümünü ortak piyasa düzenlerine ilişkin mevzuat oluşturur hale gelmiştir.

OTP’nın tarım sektörü çalışanlarının gelir düzeyinin korunması ve yükseltilmesi hedefi çerçevesinde, tarımsal ürünlerin üreticileri ve işleyicilerine yönelik destek mekanizmaları esas itibari ile ortak piyasa düzenleri kapsamında oluşturulmuştur. Ancak, bütün üye devletlerde üretimi yapılmadığı için ortak piyasa düzeni oluşturulmayan bazı tarımsal ürünler de bulunmaktadır. Bu tür ürünlere yönelik olarak, farklı bir destek mekanizması geliştirilmiştir. Bunun en önemli örneği ise pamuktur (Can, 2005).

Pamuk için geliştirilen Konsey tüzüğü ve 2004/2005 üretim sezonunda uygulanan fiyatlar şöyledir;

Çırcırlı pamuk için üretim yardımının miktarı, bu ürün için belirlenmiş rehber fiyat ile dünya piyasasındaki fiyatlar arasındaki fark göz önüne alınarak belirlenmektedir. Yardım en az asgari fiyata eşit bir fiyattan satın alınmış çırcırlı pamuk için verilmektedir. Bu amaçla Tüzükte rehber fiyat 106.30 €/100 kg olarak belirlenmiştir. Rehber fiyat belirli kalitedeki ürün için getirilmiştir. İşletme dışındaki çırcırlı pamuk asgari fiyatı 100.99 €/100 kg olarak sabitlenmiştir.

Tüzükte çırcırlı pamuk için dünya fiyatlarının nasıl hesaplanacağına ilişkin detaylı açıklamalar yapılmıştır. İspanya ve Yunanistan için farklı, diğer üye devletlerin her birisi için ise 1 500 ton'luk garanti edilmiş miktarlar belirlemiştir. Tüzük uyarınca eğer herhangi bir yıl İspanya ve Yunanistan'daki gerçek üretim miktarı 1.031.000 ton'u aşarsa (bu iki ülke için belirlenmiş garanti edilmiş miktarların toplamıdır), gerçek üretimin garanti edilmiş ulusal miktarları aştığı her ülkedeki rehber fiyatların söz konusu pazarlama yılında azaltılacağı hükme bağlanmıştır. İndirim oranı, aşılma oranı çerçevesinde belirlenmekte olup, her durum için kapsamlı açıklamalar yapılmıştır. Hedef fiyattaki indirim, aşma oranının %50'si olacağı hükme bağlanmıştır. İspanya ve Yunanistan'daki gerçek üretim miktarı toplamı 1.031.000 rakamını 469 000 ton oranında aştığında hedef fiyattaki %50'lik indirim miktarının :

- Yunanistan garanti edilmiş ulusal miktarı 356 000 ton'dan fazla aştığında, (toplam üretim 782 000+356 000=1.138.000 ton'dan büyük olduğunda) her bir 15 170 ton'luk artış için %2 oranında artırılacağı,

- İspanya garanti edilmiş ulusal miktarı 113 000 ton'dan fazla aştığında (toplam üretim 362 000 ton) her bir 4 830 ton'luk artış için %2 oranında artırılacağı hükme bağlanmıştır.

Yardımların bir bölümü avans olarak verilebilmektedir. Böyle bir durumda gerçek üretim rakamı kesinleşmiş olmadığından, hesaplamalar %15 artırılmış tahmini üretim miktarını esas almaktadır. Toplam ödeme rakamı gerçek üretim rakamları kesinleştiğinde yapılan hesaplamalar sonrasında yeniden belirlenmektedir.

Tüzükte ayrıca, hesaplamada kullanılmak üzere belirlenen ağırlıklı dünya piyasası fiyatı ortalaması, 30.20 €/100 kg'dan büyükse ve bütçeden pamuk için yapılan yardımlara ilişkin harcama 770 milyon €'dan az ise, kalan bakiyenin gerçek üretimin aşıldığı ülkelerdeki yardımlara yönelik olarak kullanılacağı belirtilmiştir. Bu rakamlar çerçevesinde asgari fiyat da, rehber fiyatın düşürüldüğü oranda düşürülmektedir.

Yardımlara ilişkin başvurular, belgeler, avans ödemelerinin oranları vb. gibi birçok mali unsur da düzenlenmiştir. Yardım sadece iyi ve ticari açıdan uygun ürünler için verilmektedir.

Üretici ülkeler tarafından çırçır işletmecileri tarafından üreticilere asgari fiyatın ödendiğinin kontrolü ve gerekli cezai yaptırımlar için bir sistem oluşturulması hükme bağlanmıştır (Can, 2005).

Yukarıda AB'nde pamuğa yönelik desteklemeleri açıklayan, 864/2004/EC: Ortak Tarım Politikası kapsamındaki doğrudan destek programları için ortak kurallar ile çiftçiler için bazı destek programlarını belirleyen 1782/2003 sayılı Konsey Tüzüğünü değiştiren ve Çek Cumhuriyeti, Estonya, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovenya ve Slovakya'nın AB'ne katılımı nedeniyle ayarlamalar yapan 29 Nisan 2004 tarihli Konsey Tüzüğü ile yürürlükten kalkmıştır.

1 Ocak 2006 tarihinden itibaren yürürlüğe girecek yeni tüzükte ise pamuğun desteklenmesine yönelik uygulamalar şöyledir:

1 Ocak 2006 tarihinden itibaren, pamuk için uygun ekim alanlarının hektarı başına ödeme yapılacaktır. Yardım alınabilmesi için arazinin üye devlet tarafından pamuk üretimi için yetkilendirilmiş bir tarımsal arazi olması, yetkilendirilmiş çeşitlerin ekilmiş olması ve normal büyüme koşullarında en azından kabuk açılma dönemine kadar tutulmuş olması gerekmektedir. İstisnai hava koşulları nedeniyle açılma dönemine ulaşmayan pamukla kaplı alanlar, söz konusu arazi kabuk açılma dönemine kadar başka bir ürünün üretiminde kullanılmadığı sürece yardım için uygun kabul edilmektedir.

Üye devletler yetkilendirilmiş arazi ve çeşitleri belirleyecektir.

Ulusal temel alanlar Yunanistan için 370 000 ha, İspanya için 70 000 ha ve Portekiz için 360 ha olarak belirlenmiştir.

Ödeme için uygun olan araziler için yardım oranları aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- Yunanistan'da 300 000 ha için 594 €, kalan 70 000 ha için 342.85 €
- İspanya'da 1 039 €,
- Portekiz'de 556 €.

Belirli bir yılda, pamuk için uygun alanlar toplamı ulusal temel alanları aşarsa, yardımlar orantılı biçimde azaltılacaktır. Ancak Yunanistan'da bu tür bir durumda, azaltım 70 000 ha'lık alan için belirlenen yardım oranında yapılacak böylelikle 202.2 milyon €'luk global rakam korunacaktır.

Tüzükle, pamuk üreten çiftçiler ile en az bir tane çırçırıcının bulunduğu onaylı şubeler-arası (branşlar arası) kuruluşu üye çiftçilere verilecek yardımlar 10 €/ha artırılabilecektir. Kuruluşlar, ilgili üye devlet tarafından da onaylanacak olan ve üyeleri tarafından yapılan başvurular sonrasında alacakları yardım oranlarında farklılaştırmaya gidebilecekleri cetvelleri oluşturacaktır. Bu durumda ayarlanan miktar 10 € artırılabilecektir. Söz konusu cetvellerin detayları ayrıca belirlenecek olup, cetvellerdeki temel kriterlerden birisi teslim edilen çırçırılı pamuğun kalitesinin ilgili bölgelerdeki ekonomik ve çevre koşullarına uyulanmasıdır.

2007 bütçe yılından itibaren, 2000-2002 dönemindeki pamuk harcamalarının ortalamasından elde edilen 22 milyon €'luk rakam, FEOGA'nın Garanti Bölümünden finanse edilen kırsal kalkınma programı kapsamında yer alan pamuk üretim alanlarındaki tedbirlerin desteklenmesi için ayrılacaktır (Can, 2005).

4.4.3. Çin' de Pamuğa Yönelik Desteklemeler

Dünya pamuk üretimi içerisinde birinci sırada olan Çin'de, üretim ve ticaret tamamıyla devlet kontrolü ve desteği altında sürdürülmekteydi. Devlet pamukta üretici, ithalat ve ihracat fiyatlarını belirlemekte ve pamuk piyasası resmi kurumlar tarafından düzenlenmekteydi. Fakat 1990'lara gelindiğinde izlenen liberasyon programı çerçevesinde değişimler olmuş ve pamuk fiyatlarının serbest piyasada oluşması yönünde bir politika izlenmiştir (Yaşar, 2003).

4.4.4. Türkiye’de Pamuğa Yönelik Desteklemeler

Türkiye’nin pamuk politikası yakın bir geçmişe kadar ağırlıklı olarak destekleme fiyat ve alımı şeklinde Tarım Satış Kooperatif Birlikleri (TSKB) tarafından sürdürülmüştür. Birliğin yaptığı alım miktarı mevcut koşullara göre toplam üretimin % 10 ile % 30’ u arasında değişim göstermiştir. Kooperatifler ile pamuğun yerli piyasadaki gelişimine önemli ölçüde katkılarda bulunulmuştur. Birliğin yaptığı uygulama iki şekilde olmuştur. Birincide, üretim olmadan doğrudan fiyat desteği yapılmıştır. İkincisi ise doğrudan devlet tarafından hazine aracılığıyla yapılmış olan taban fiyatı desteği aracıdır. Birlik, devletin belirlemiş olduğu taban fiyattan pamuğu satın almıştır.

1993 yılında pamuk fiyatının dünya pamuk fiyatı seviyesine inmesini sağlayacak şekilde pamuk fiyatı destekleme politikasında değişiklik yapılmıştır. Uygulanan fiyat politikası sayesinde 1993 yılı sonlarında, iki ay gibi kısa bir sürede Çin’e 110 bin ton pamuk ihracatı yapılmıştır. 1 Ocak 1994 yılından itibaren ihracatta kilogram başına 60 cent fon uygulamasına gidilerek pamuk ihracatına kısıtlama getirilmiştir. 3 Aralık 1995 yılında fon kaldırılarak yerine 50 bin ton, daha sonra da 100 bin ton pamuk ihracat kotası uygulanmıştır. Bu uygulamaların devamında 1999 yılında pamukta prim sistemine geçilmiştir. Uygulama ile 1999 yılında kütlü pamuk için kilogram başına 12 cent, 2000 yılında ise 9 cent ödeme yapılmıştır. 2001 yılında da pamukta prim sistemine devam edilmiş ancak, prim miktarları bu defa Amerikan Doları cinsinden değil, Türk Lirası bazında 90 000 TL/kg olarak uygulanmıştır (Yaşar, 2003). 2004 yılında ise prim miktarı 190 000 TL/kg olarak uygulanmıştır (TKB, 2006).

Türkiye’de pamuğa yapılan mevcut desteklemelerde prim desteği dışında, 2002 ve 2003 yılında pamuk üreticileri, birim alana gelir desteği ile mazot desteğinden de yararlanmışlardır (Çizelge 4.14). Ayrıca TSK ve birlikler tarafından da pamuk alımı yapılmaktadır. Diğer yandan Türkiye, taraf olduğu DTÖ Tarım Anlaşması ile belirlenen çerçevede içerisinde ithalata getirilen önlemlerle üreticiler korunmaktadır. Ancak, pamuk ithalatında koruma önlemi bulunmamaktadır. Ayrıca,

pamuk AB-Gümrük Birliği Anlaşması kapsamında sanayi ürünü olarak işlem görmekte olup, AB ile Türkiye arasında serbest dolaşıma tabidir.

Çizelge 4.14. Türkiye’de Pamuk Destekleri

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Üretim (Kütlü) (kg)	2 304 503	2 026 000	2 261 000	2 381 830	2 504 686	2 345 734	2 390 305
Maliyet (TL/kg)	175 900	224 250	290 000	550 000	677 500	765 513	864 823
Prim ¹ (TL/kg)	26 129	77 000	131 350	70 000	85 000	94 500	209 000
DGD ² (TL/kg)	-	-	-	-	38 352	45 455	45 455
Mazo ³ t (TL/kg)	-	-	-	-	11 080	11 080	-
Verim (kg/da)					352	352	352
Destekleme / Maliyet	0.15	0.34	0.45	0.13	0.20	0.20	0.29

Kaynak: Özüdoğru ve Çakaryıldırım, 2005.

- (1) Pamuk primleri, sertifikalı ve sertifikasız pamuğa ödenen primlerin ortalaması alınarak hesaplanmıştır.
- (2) 2002 yılı DGD dekara 13.5 milyon TL, 2003 yılı DGD dekara 16 milyon TL, 2004 yılı DGD dekara 16 milyon TL
- (3) 2002 ve 2003 yılı mazot desteği dekara 3 900 000 TL

4.5. Çukurova Bölgesinde Pamuk Üretimini Karlılığı ve Rekabet Durumu

Çalışmada Çukurova bölgesi’nde pamuk üretimini rekabet gücünü ortaya koyabilmek için PAM tablosu kullanılarak pamuk ve pamuğa rakip üretim olan buğday + ikinci ürün mısır yetiştiriciliğinin karlılığı ve bu ürünlere yönelik uygulanan politikaların etkileri incelenmiştir.

4.5.1. Çukurova Bölgesinde Pamuk ve Buğday + İkinci Ürün Mısır Üretimini Özel Karlılığı

Bölgede pamuk, buğday ve ikinci ürün mısır yetiştiriciliği yapan işletmelerden anket1 yoluyla sağlanan veriler kullanılarak bu ürünlerin özel karlılığı

¹ Anket formu ekte verilmiştir.

hesaplanmıştır. Ürünlere ait gelir ve maliyet hesabı ile ilgili veriler Çizelge 4.15, 4.16 ve 4.17’de verilmiştir.

4.5.1.1. Pamuk ve Buğday + İkinci Ürün Mısır Özel Geliri

Bir üretim faaliyetinin gayrisafi üretim değeri, tarımsal faaliyet sonucu elde edilen ve bir pazar değeri bulunan ürün miktarlarının birim fiyatları ile çarpılması sonucu bulunan değere, söz konusu üretim faaliyetine ait sermayedeki yıllık produktif artışların ilavesi ile bulunur (Erkuş ve ark., 1995).

Gayrisafi üretim değeri, işletmelerde bir yıllık faaliyet sonucu elde edilen pamuk ve buğday + ikinci ürün mısır üretiminin parasal değeridir. Araştırma bölgesinde pamuk ve ikinci ürün mısır üretimi sonucu elde edilen yan ürünler ekonomik olarak değerlendirilmemektedir. Ancak buğday üretimi sonucu elde edilen saman, bazı işletmeler tarafından değerlendirilmektedir. Bu nedenle çalışmada sadece buğday üretiminin yan ürün değeri dikkate alınmıştır.

Çizelge 4.15’de, araştırma bölgesinde pamuk üretiminin birim alana (dekar) özel geliri 314.5 YTL olarak hesaplanmıştır. Çizelge 4.16 ve 4.17’de verilen değerlere göre, buğday + ikinci ürün mısır üretiminin özel geliri ise, birim alan başına 402.6 YTL olarak bulunmuştur.

4.5.1.2. Pamuk ve Buğday + İkinci Ürün Mısır Maliyeti

4.5.1.2.(1). Pamuk Maliyeti

Pamuk yetiştiriciliğinde maliyeti oluşturan üretim masrafları sabit ve değişken masraflar olarak incelenebilir.

Bir üretim döneminde üretim miktarına bağlı olarak değişim gösteren masraf unsurlarına değişen masraf adı verilir ve bu masraf unsurları tohum, gübre, tarımsal ilaç, su ücretleri, alet ve makine kira bedeli, geçici işçilik ve tüm bu masraf unsurları için bağlanan paranın faiz geliri karşılığı olan döner sermayenin faiz bedelinden oluşmaktadır. Pamuk üretiminde sabit masraf unsurlarını üretim miktarına bağlı

olmaksızın ortaya çıkan arazi kirası, aile işgücü ücret karşılığı ve genel idare masrafları oluşturmaktadır.

Çizelge 4.15'deki verilere göre, Çukurova bölgesinde dekara pamuk üretim masrafı 366.53 YTL'dir. Pamuk üretimi için gerekli değişen masraflar toplamı 237.54 YTL ve sabit masraflar toplamı 128.99 YTL'dir. Üretim masraflarının %64.8'i değişen masraflardan, %35.2'si sabit masraflardan oluşmaktadır. Araştırma bölgesinde pamuk üretimi yapan işletmelerin değişen masraf unsurları içerisinde en büyük payı yabancı işçiye ödenen ücretler oluşturmaktadır (%20.5). Diğer önemli masraf unsuru ise makine kira ücretleridir (%16.6). Kimyevi gübre masrafı (%9.9) ile tarımsal mücadele için kullanılan ilaçlar da (%8.1) pamuk üretiminde, üretim masrafları içerisindeki payı büyüktür. Sabit masraflar içerisinde ise, arazi kirasının pamuk üretim masrafları içerisinde payı büyüktür (%32.3).

2004 yılında Çukurova bölgesinde pamuk üretim faaliyetinin brüt karı dekara 76.96 YTL, net karı ise -52.03 YTL olarak hesaplanmıştır. Tarım ürünlerinde net karın negatif olması durumuyla sıkça karşılaşılmaktadır. Bunun nedeni, materyal masraflarının yüksek olması, mülk araziye kira, öz sermayeye faiz uygulamasıdır.

Çizelge 4.15. Çukurova Bölgesinde Pamuk Üretim Faaliyetinin Ekonomik Analizi

Kalemler	Miktar (YTL/da)	%
1. Pamuk Geliri	314.5	100.0
Pamuk GSÜD (479.5 kg/da*0.66 YTL/kg)	314.51	100.0
Yan Ürün Geliri	0.0	0.0
2. Üretim Masrafları	366.53	100.0
2.1. Değişen Masraflar	237.54	64.8
Tohum	6.43	1.8
Gübre	36.37	9.9
Tarımsal İlaç	29.64	8.1
Sulama	4.53	1.2
Makine Kirası	60.69	16.6
Geçici İşçilik	75.12	20.5
Harar	2.80	0.8
İp	0.2	0.1
Döner Sermaye Faizi (%6.5)	21.76	5.9
2.2. Sabit Masraflar	128.99	35.2
Aile İşgücü Ücret Karşılığı	0.54	0.1
Arazi Kirası	118.40	32.3
Genel İdare Giderleri (%3)	10.04	2.7
3. Brüt Kar	76.96	-
4. Net Kar	-52.03	-

4.5.1.2.(2). Buğday Maliyeti

Çukurova bölgesinde buğday tarımına ait masraf unsurları Çizelge 4.16'da verilmiştir. Çizelgeye göre Çukurova bölgesinde buğday üretim masrafı 141.86 YTL/da'dır. Üretim masraflarının büyük bir bölümünü değişen masraflar (%64.5) oluşturmaktadır. Buğday üretiminin başlıca masraf unsurlarını arazi kirası (%32.6), makine kirası (%26.3), kimyevi gübre (%19.1) ve tohum (%8.7) oluşturmaktadır.

2004 yılında Çukurova bölgesinde buğday üretiminin birim alana (dekar) brüt karı 57.27 YTL ve net karı 6.87 YTL'dir.

Çizelge 4.16. Çukurova Bölgesinde Buğday Üretim Faaliyetinin Ekonomik Analizi

Kalemler	Miktar (YTL/da)	%
1. Buğday Geliri	148.73	100.0
Buğday GSÜD (436.6 kg/da * 0.34 YTL/kg)	146.94	98.8
Yan Ürün Geliri	1.79	1.2
2. Üretim Masrafları	141.86	100.0
2.1. Değişen Masraflar	91.46	64.5
Tohum	12.36	8.7
Gübre	27.05	19.1
Tarımsal İlaç	5.73	4.0
Makine Kirası	37.32	26.3
Geçici İşçilik	0.58	0.4
Döner Sermaye Faizi (%6.5)	8.42	5.9
2.2. Sabit Masraflar	50.4	35.5
Aile İşgücü Ücret Karşılığı	0.26	0.2
Arazi Kirası	46.25	32.6
Genel İdare Giderleri (%3)	3.89	2.7
3. Brüt Kar	57.27	-
4. Net Kar	6.87	-

4.5.1.2.(3). İkinci Ürün Mısır Maliyeti

Çizelge 4.17'de Çukurova bölgesinde ikinci ürün mısır üretimine ait masraf unsurları verilmiştir. Buna göre, ikinci ürün mısır üretim masrafı 286.67 YTL/da'dır. Üretim masrafları içerisinde değişen masrafların payı büyüktür (%55.5). İkinci ürün mısır üretiminde de buğday tarımında olduğu gibi, masraf unsurları içerisinde en önemlilerini arazi kirası (%41.3), makine kirası (%16.6), kimyevi gübre (%14.7) ve tohum masrafları (% 10.2) oluşturmaktadır.

İkinci ürün mısır üretiminin brüt karı 94.67 YTL/da ve net karı -32.78 YTL/da'dır.

Çizelge 4.17. Çukurova Bölgesinde İkinci Ürün Mısır Üretim Faaliyetinin Ekonomik Analizi

Kalemler	Miktar (YTL/da)	%
1. İkinci Ürün Mısır Geliri	253.89	100.0
İkinci Ürün Mısır GSÜD (865 kg/da*0.29YTL/kg)	253.89	100.0
Yan Ürün Geliri	0	0.0
2. Üretim Masrafları	286.67	100.0
2.1. Değişen Masraflar	159.22	55.5
Tohum	29.12	10.2
Gübre	42.04	14.7
Tarımsal İlaç	10.16	3.5
Makine Kirası	47.58	16.6
Geçici İşçilik	8.59	3.0
Sulama	4.71	1.6
Döner Sermaye Faizi (%6.5)	17.02	5.9
2.2. Sabit Masraflar	127.45	44.5
Aile İşgücü Ücret Karşılığı	1.23	0.4
Arazi Kirası	118.37	41.3
Genel İdare Giderleri (%3)	7.85	2.7
3.Brüt Kar	94.67	
4. Net Kar	-32.78	

Bölgede adı geçen üç ürünün üretiminde de başlıca masraf unsurları içerisinde arazi kirası ve makine ücretleri bulunmaktadır. Pamuk üretiminde yabancı işgücü masrafları değişen masraflar içerisinde önemli pay alırken (%20.5); buğday ve ikinci ürün mısır tarımında yabancı işgücünün payı düşüktür (%0.4 ve %3.0).

4.5.2. Çukurova Bölgesinde Pamuk ve Buğday + İkinci Ürün Mısır Üretiminin Sosyal Karlılığı

Ekonominin bir parçası olan tarım sektöründe faaliyet gösteren tarım işletmelerinin (özel sektör) faaliyetlerini sürdürülebilmesi için kar elde etmeleri gerekir. Bununla birlikte, makro düzeyde ülkenin sahip olduğu kaynakların etkin kullanılması açısından sosyal karlılık, sosyal maliyet ve etkinlik ile ilgili sorular da, kaynakların sektörler arasında dağıtımı ve ekonomideki toplam gelir artışı ile

ilgilenen ekonomi planlayıcıları tarafından önem verilen konular arasında yer almaktadır (Akbay, 2002).

Fiyatına müdahale edilen bir tarım ürünü söz konusu olduğunda, bu fiyat müdahalesinin üreticinin sahip olduğu kaynakların kullanımını değiştirerek (başka üretim dallarında kullanılabilecek üretim faktörlerini bu alana aktararak) karlılık durumuna etkisi olacaktır. Öte yandan, aynı müdahalenin kamunun sahip olduğu kaynak kullanımına etki etmesi ve sosyal karlılık ile maliyete etkisinin olması kaçınılmazdır.

Kuramsal olarak tam rekabet piyasasında kaynakların maksimum etkinlikte kullanıldığı ve piyasa fiyatlarının fırsat maliyetlerini yansıttığı varsayılır. Oysa gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda, ekonomik yapının yetersizliği nedeniyle oluşan piyasa aksaklıklarına, bir de çeşitli devlet müdahaleleri (gümrük tarifeleri, kotalar, tavan ve taban fiyat uygulamaları, asgari ücret, teşvikler, düşük faizli krediler vb.) eklenince fiyatlar önemli düzeyde çarpıklaşmakta ve ekonomik denge değerlerinden uzaklaşmaktadır. Ülkemizde tarım kesimine gerek ürün, gerekse girdi fiyatları yoluyla çeşitli müdahaleler piyasadaki fiyat yapısını bozmakta ve kaynak kullanımında sapmalara ya da etkinsizliklere neden olmaktadır.

Bu durumda bir üretim faaliyetinin sadece özel teşebbüs açısından karlılığının değerlendirilmesi yeterli değildir. Toplumun sahip olduğu kaynakların etkin kullanılıp kullanılmadığının araştırılması gereklidir. Bu analiz sırasında fayda ve maliyetlerin ölçülmesi için sosyal fiyatların kullanılması kaçınılmaz olmaktadır. Sosyal fiyatlara, gölge fiyatlar, ekonomik fiyatlar ya da etkinlik fiyatları da denilmektedir. Gölge fiyatların kullanılmasının en önemli nedeni, piyasaların özellikle az gelişmiş ülkelerde tam rekabet koşullarından uzak olması ve cari piyasa fiyatlarının kaynakların fırsat maliyetlerini yansıtmamasıdır (Akbay, 2002).

Fırsat maliyetine dayanan gölge fiyatlar, ekonomik hesaplamalarda daha uygun olduğu gerekçesiyle iktisatçıların mal ve hizmetlere yakıştırdığı fiyattır. Gölge kelimesi piyasada oluşmuş herhangi bir fiyat için düşünülen ve kullanılan farklı bir fiyatı ima etmektedir.

Monke ve Pearson (1989)'un geliştirdikleri Politika Analiz Matrisi (PAM) ile, bir malın ekonomideki kıtlık derecesini gösteren gölge fiyatları kullanarak bir

politika müdahalesinin hem üreticilere, hem de topluma olan etkisi ölçülebilmektedir.

Sosyal fiyatların hesaplanması sırasında girdi ve çıktılar, ticareti yapılabilen ve yapılamayanlar olarak sınıflandırılır. Bu çalışmada ticareti yapılabilen girdiler olarak; tohum, kimyasal gübreler ve tarımsal ilaçlar dikkate alınmıştır. Üretim faaliyeti sonucu elde edilen ürünlerin de ticareti yapılabilmektedir. Ticareti yapılamayan üretim girdileri ise arazi kirası, işgücü, su ücreti, masrafların normal faizi ve genel idare giderlerinden oluşmaktadır.

4.5.2.1.Ticareti Yapılabilen Ürünlerin Sosyal Fiyatlarla Değerleri

Uluslararası piyasalarda ticareti yapılabilen malların sosyal fiyatlarının hesaplanmasında genellikle sınır fiyatları kullanılmaktadır. Çünkü sınır fiyatları, onların ekonomideki kıtlığının bir göstergesi olarak kabul edilebilmekte ve gölge fiyat olarak kullanılabilir (Monke ve Pearson, 1989). Ürünün sınır fiyatındaki birim fiyatını yurtiçi para birimine çevrilerek sosyal fiyatı bulunur. Bulunan birim fiyat, birim alandaki (dekar) fiziksel miktarı ile çarpılarak sosyal değeri hesaplanmış olunur.

4.5.2.1.(1). Pamuk Sosyal Fiyatları

Pamuğun sosyal fiyatlarının hesaplanmasında OECD' nin "Üretici ve Tüketici Destek Eşdeğeri (PSE ve CSE) Veritabanı" ndan yararlanılmıştır. Buradaki referans fiyatlardan uluslararası taşıma ve işleme maliyetleri çıkarılarak sınır fiyatları bulunmuştur. Sınır fiyatlar reel döviz kuruna göre yurtiçi para birimine dönüştürülmüştür.

4.5.2.1.(2). Buğday + İkinci Ürün Mısır Sosyal Fiyatları

Çukurova Bölgesi koşullarında buğday + ikinci ürün mısır tarımı pamuğa rakip üretim olarak ele alınmış, ancak sosyal fiyatlarının hesaplanması sırasında ayrı

ayrı değerlendirilip bulunan sosyal değerler daha sonra PAM tablosunda birleştirilmiştir.

Buğday ve ikinci ürün mısır için sosyal fiyatlar yine OECD'nin “ Üretici ve Tüketici Destek Eşdeğeri (PSE ve CSE) Veritabanı”ndan alınan referans fiyatlara göre hesaplanmıştır. Burada da uluslararası taşıma ve işleme maliyetleri çıkarılıp, sınır fiyatlar reel döviz kuruna göre yurtiçi para birimine dönüştürülmüştür.

4.5.2.2. Ticareti Yapılabilen Tarımsal Girdilerin Sosyal Fiyatlarla Değerleri

Uluslararası piyasalarda ticareti yapılabilen malların sınır fiyatları, onların ekonomideki kıtlılığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir ve gölge fiyat olarak kullanılabilir (Monke ve Pearson, 1989).

Türkiye, dış pazarlardan tohum, kimyasal gübre ve tarımsal ilaç ithal etmektedir. Buradan hareketle, Türkiye'nin 2004 yılında ithal etmiş olduğu tohum, kimyevi gübre ve tarımsal ilaca ait dış ticaret verilerinden yararlanılarak girdilerin birim sınır fiyatları hesaplanmıştır. Sınır fiyatları reel döviz kuruna göre yurtiçi para birimine çevrilip birim alanda (dekar) kullanılan girdilerin fiziki miktarlarıyla çarpılarak sosyal fiyatlarla değerleri bulunmuştur.

Buna göre, bir kilogram pamuk tohumunun dekara sosyal maliyeti, 8.87 YTL, buğday + ikinci ürün mısır tohumunun sosyal maliyeti ise 26.53 YTL olarak hesaplanmıştır.

Pamuk üretimi için gölge fiyatlarla kimyevi gübrenin sosyal maliyeti, dekara 27.72 YTL; buğday + ikinci ürün mısırdaki kimyevi gübrenin sosyal maliyeti ise 53.08 YTL olarak bulunmuştur.

Pamuk tarımında kullanılan tarımsal ilaçların dekara sosyal maliyeti 9.88 YTL ve buğday + ikinci ürün mısır yetiştiriciliği için ise 5.19 YTL olarak hesaplanmıştır.

Bunlara ek olarak pamuk tarımında hasat ve taşıma işlemleri sırasında kullanılan harar ve ip masraflarının sosyal değeri, bu alanda piyasa çarpıklılığına neden olacak bir politika müdahalesi olmadığı için özel değerine eşit kabul edilmiştir (Çizelge 4.18 ve 4.19).

Çukurova bölgesinde pamuk üretiminde ticareti yapılabilen üretim girdilerinin sosyal fiyatları ile dekara toplam 49.48 YTL masraf yapılmaktadır. Sosyal fiyatlar cari döviz kuruna göre hesaplandığında ise 51.22 YTL masraf yapıldığı görülmektedir (Çizelge 4.18). Buğday + ikinci ürün mısır üretiminde ise ticari giderlerin toplamı 84.80 YTL ve cari döviz kuruna göre 88.00 YTL olarak hesaplanmıştır (Çizelge 4.19).

4.5.2.3. Ticareti Yapılamayan Tarımsal Girdilerin Sosyal Fiyatlarla Değerleri

Arazi, işgücü gibi ticareti yapılamayan malların sosyal değerlerini ölçmek için gerekli olan piyasa fiyatları mevcut değildir. Ancak bu mallar bir fırsat maliyetine sahiptir. Bu nedenle bunların sosyal değerlerinin hesaplanmasında en iyi alternatifleri (ikinci en iyi kullanım alanları) dikkate alınmaktadır.

Ticareti yapılamayan malların sosyal fiyatlarla değerleri hesaplanarak Çizelge 4.18 ve 4.19'da verilmiştir. Buna göre, aile işgücünün sosyal maliyeti değeri pamuk için dekara 0.35 YTL ve buğday + ikinci ürün mısır üretimi için 0.95 YTL'dir. Yabancı işgücü için sosyal değer ise pamukta 48.08 YTL ve buğday + ikinci ürün mısırdaki 5.87 YTL olarak bulunmuştur. Arazinin sosyal değeri pamukta 105.15 YTL ve buğday + ikinci ürün mısırdaki 210.3 YTL'dir. Su bedeli ve makine kirası için sosyal fiyatların hesaplanmasında, bu girdilerin piyasasının serbest piyasa koşullarına yaklaştığı düşünülerek özel fiyatlarına eşit tutulmuştur.

Masrafların normal faizinin sosyal fiyatlarla değerinin hesaplanmasında; T.C. Merkez Bankası'ndan alınan nominal faiz oranından enflasyon oranının çıkarılmasıyla reel faiz oranı bulunmuştur. Bulunan reel faiz oranı %12.04'tür. Üretim dönemi 6 aylık bir süreci kapsadığı için bu oranın yarısı alınarak faiz oranı bulunmuştur. Sosyal fiyatlarla bulunan masrafların toplamı üzerine bu oran uygulanarak masrafların normal faiz bedeli hesaplanmıştır. Buna göre pamuk üretiminde masrafların normal faizi 16.15 YTL ve buğday + ikinci ürün mısır üretiminde ise 23.57 YTL'dir. Yapılan tüm masrafların %3'ü genel idare bedeli olarak alınmıştır.

4.5.3. Çukurova Bölgesinde Pamuk Üretimine Rekabet Gücü: Politika Analiz Matrisi (PAM)

Çizelge 4.18 ve 4.19’da pamuk ve buğday + ikinci ürün mısır için oluşturulan PAM tablosuna göre, pamukta özel kar -52.03 YTL/da ve buğday + ikinci ürün mısır üretiminde -25.91 YTL/da’dır. Bu karların düşük olmasının nedeni; arazinin, sermayenin ve işgücünün getirisini de içermesidir.

Bu ürünlerin sosyal karlarının hesaplanması sırasında, ticareti yapılabilen ürünlerin yurtiçi para birimine çevrilmesinde kullanılan döviz kurları nominal ve reel döviz kuru olarak iki farklı şekilde dikkate alınmıştır. Nominal ve reel döviz kuruna göre hesaplanan değerler Çizelge 4.18 ve 4.19’da ayrı bir satırda verilmiştir. İki farklı döviz kuruna göre hesaplanan değerler arasında büyük bir fark bulunmamaktadır.

Bir ürüne ait sosyal karın pozitif bir değer olması, o ürünü üretmek için yurtiçi kaynakların etkin bir şekilde kullanıldığını ve o ürünün sınır fiyatları ile karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, sosyal karın negatif bir değer olması ise, yurtiçi kaynakların o ürünü üretmek yerine başka alanlarda kullanılmasının daha akılcı bir tercih olacağını göstermektedir. Diğer taraftan, sosyal karı negatif değer alan bir üretim sisteminin yurtiçi üretim maliyeti, ithalat maliyetini aşmaktadır. Bu ise sınır fiyatlarında devlet müdahalesi olmaksızın o üretimin devam edemeyeceği anlamına gelmektedir (Monke ve Pearson, 1989).

Bu açıklamalara göre, Çukurova bölgesinde pamuk ve buğday + ikinci ürün mısır için oluşturulan PAM çizelgeleri incelendiğinde; pamuk üretiminde sosyal kar pozitif değer almıştır. Çukurova bölgesinde pamuk üretiminin dekara sosyal karı 737.99 YTL’dir (Çizelge 4.18). Buğday + ikinci ürün mısır üretiminin sosyal karı ise negatif bir değer almış ve -142.25 YTL olarak hesaplanmıştır. Bunun anlamı ise, Çukurova bölgesinde pamuk üretimi sınır fiyatlarında üretim yapılması ve ürünün dünya fiyatlarından satılması halinde, bölge için oldukça karlı bir üretim dalı olduğunu göstermektedir. Buna karşılık buğday + ikinci ürün mısır üretimi ise, devletin bu üretim sistemine sağladığı desteklerle sürdürülebilmektedir. Oysa ki bu alanda kaynaklar, üretim yapabilme uğruna etkinsiz bir şekilde kullanılmaktadır.

Pamuk üretiminde özel karlılığın düşük olmasının en önemli sebebi üreticinin yurtiçinde ürünü sattığı fiyat düzeyidir. Üreticiler yurtiçinde ürünlerini dünya fiyatlarının çok altında satmaktadırlar. Bu ise gelirin maliyetlerin altında kalmasına neden olmaktadır. Diğer yandan buğday + ikinci ürün mısır üretiminde yurtiçi piyasa ve dünya fiyatları ile hesaplanan gelir karşılaştırıldığında, bu üretim dalında üretici ürününü dünya fiyatlarının üzerinde sattığı görülmektedir.

PAM tablosunda özel kar ile sosyal kar arasındaki fark, üretim sistemine yönelik uygulanan tüm politikaların net etkisini göstermektedir. Politikaların net etkisini bulmanın diğer bir yolu ise, fiyat transferlerinden girdi ve faktör transferlerinin çıkarılmasıdır (Monke ve Pearson, 1989). Net etkinin pozitif, yani sıfırdan büyük olması devletten üreticilere transfer yapıldığını göstermektedir. Çukurova bölgesinde pamuk üreticileri bu ürüne yönelik politikaların etkisiyle dünya fiyatlarının altında bir fiyatla üretim yapmakta ve dekara 790.02 YTL zarar etmektedirler. Oysa ki, buğday + ikinci ürün mısır üreticileri, destekleme alımları ve üretim faktörlerine yönelik çeşitli desteklerin etkisiyle dekara 116.84 YTL kar elde etmişlerdir. Yani devlet tarafından yurtiçinde fiyat yoluyla desteklenen buğday + ikinci ürün mısır üreticilerine gelir transferi sağlanırken, pamuk üreticileri dünya fiyatlarının altında üretim yaparak vergilendirilmektedirler.

Diğer yandan, ticareti yapılabilen girdilerin özel ve sosyal fiyatlarla değerleri arasında da fark bulunmaktadır. Kimyevi gübre piyasasının serbest piyasa koşullarına bırakılması nedeniyle bu girdinin piyasasında çok büyük bir piyasa çarpıklığı gözlenmemektedir. Ancak özellikle yurtiçi tarımsal ilaç piyasası dünya piyasalarından önemli düzeyde çarpıklaşmıştır. Burada yurtiçi piyasasındaki tarımsal ilaç dağıtım kanalında yaşanan çarpıklıklarının büyük rolü olmaktadır. Tohum piyasasında ise, sadece pamukta dekara 2.44 YTL teşvik verilirken, buğday + ikinci ürün mısır üretiminin tohum piyasasında dünya fiyatlarından farklılaşmaktadır.

PAM tablosundan ayrıca, ulusal faktörlere yönelik politikalar aracılığıyla yapılan transferler de ölçülebilmektedir. Çukurova bölgesinde faktör politikaları yoluyla buğday + ikinci ürün mısır üretimine dekar başına 39.97 YTL'lik bir kaynak aktarılmıştır. Pamuk üretiminde kullanılan kaynaklar ise gölge fiyatlarının üzerinde kullanılmaktadır.

Çizelge 4.18. Çukurova Bölgesi Pamuk Üretimi İçin Politika Analiz Matrisi (YTL/da)

	GELİR	TİCARİ GİRDİLER					ULUSAL KAYNAKLAR									GİDER TOPLAMI	KAR
		Tohum	Gübre	İlaç	Harar İp	TOPLAM	Aile İşgücü	Yabancı İşçilik	Arazi	Su Bedeli	Makine Kirası	Masrafların Faizi	Genel İdare Gideri	TOPLAM			
Özel Fiyat	314.51	6.43	36.37	29.64	3.01	75.45	0.54	75.12	118.4	4.53	60.69	21.76	10.04	291.08	366.53	-52.03	
Sosyal Fiyat(*)	1.069.29	9.20	28.76	10.25	3.01	51.22	0.35	48.08	105.15	4.53	60.69	16.26	8.1	243.16	294.38	774.91	
Sosyal Fiyat (**)	1.030.47	8.87	27.72	9.88	3.01	49.48	0.35	48.08	105.15	4.53	60.69	16.15	8.05	243.00	292.48	737.99	
Fark (*)	-754.78	-2.77	7.61	19.39	0.00	24.23	0.19	27.04	13.25	0.00	0.00	5.50	1.94	47.92	72.15	-826.94	
Fark (**)	-715.96	-2.44	8.65	19.76	0.00	25.97	0.19	27.04	13.25	0.00	0.00	5.61	1.99	48.08	74.05	-790.02	

(*) Fiyatlar Nominal Döviz Kuruna Göre Hesaplanmıştır.

(**) Fiyatlar Reel Döviz Kuruna Göre Hesaplanmıştır.

Çizelge 4.19. Çukurova Bölgesi Buğday + İkinci Ürün Mısır Üretimi İçin Politika Analiz Matrisi (YTL/da)

	GELİR	TİCARİ GİRDİLER				ULUSAL KAYNAKLAR									GİDER TOPLAMI	KAR
		Tohum	Gübre	İlaç	TOPLAM	Aile İşgücü	Yabancı İşçilik	Arazi	Makine Kirası	Su Bedeli	Masrafların Faizi	Genel İdare Gideri	TOPLAM			
Özel Fiyat	402.62	41.48	69.09	15.89	126.46	1.49	9.17	164.62	84.9	4.71	25.44	11.74	302.07	428.53	-25.91	
Sosyal Fiyat(*)	295.24	27.53	55.08	5.39	88.00	0.95	5.87	210.3	84.9	4.71	23.76	11.84	342.33	430.33	-135.09	
Sosyal Fiyat (**)	284.59	26.53	53.08	5.19	84.80	0.95	5.87	210.3	84.9	4.71	23.57	11.74	342.04	426.84	-142.25	
Fark (*)	107.38	13.95	14.01	10.50	38.46	0.54	3.30	-45.68	0.00	0.00	1.68	-0.10	-40.26	-1.80	109.18	
Fark (**)	118.03	14.95	16.01	10.70	41.66	0.54	3.30	-45.68	0.00	0.00	1.87	0.00	-39.97	1.69	116.34	

(*) Fiyatlar Nominal Döviz Kuruna Göre Hesaplanmıştır.

(**) Fiyatlar Reel Döviz Kuruna Göre Hesaplanmıştır.

PAM'den Nominal ve Efektif Koruma Katsayıları ile ulusal ve özel karlılıkla ilgili diğer bazı etkinlik katsayıları da hesaplanabilmektedir. Çalışmada, söz konusu katsayılar da hesaplanarak Çizelge 4.20'de verilmiştir.

Nominal Koruma Katsayısı (NPC)

Nominal Koruma Katsayısı, ürünün fiyatına yönelik müdahaleler ile dünya piyasa fiyatlarından ne ölçüde uzaklaşıldığını göstermektedir. Bu konuda çeşitli araştırmacılarca benimsenen ortak yaklaşım; NPC değerlerinin 0.85 ile 1.15 arasında olmasının, müdahalelerin fiyatlarda dikkate değer bir çarpıklığa neden olmadığı, 0.85'in altındaki değerler üreticilerin fiyatlar yoluyla vergilendirildiğini, 1.15'in üzerindeki değerler ise korunduğu şeklindedir (Ören, 1994).

Çukurova bölgesinde pamukta Nominal Koruma Katsayısı, reel döviz kuruna göre hesaplanan değere göre, 0.31 olarak bulunmuştur. Aynı şekilde buğday + ikinci ürün mısırda Nominal Koruma Katsayısı 1.36 olarak hesaplanmıştır. Diğer bir ifadeyle pamuk üreticileri ürünlerini yurtiçinde dünya fiyatlarından %70 oranında daha ucuza satarken, buğday + ikinci ürün mısır üreticileri ürünlerini dünya fiyatlarından %36 daha pahalıya satmaktadırlar. Çukurova bölgesinde pamuk üreticileri, dünya fiyatlarının oldukça altında bir fiyattan ürünlerini satarak vergilendirilirken, buğday + ikinci ürün mısır yetiştiren üreticiler, bu ürüne sağlanan fiyat desteği sonucu dünya fiyatlarının üzerinde ürünlerini satarak korunmaktadırlar.

Efektif Koruma Katsayısı (EPC)

Bir ürünün fiyatına müdahale edilmesi, üretici gelirlerinin mutlak suretle yükseleceğini göstermez. Çünkü ürün fiyatı dolayısıyla gelir artarken, o ürünü üretmek için kullanılan girdilere yapılan harcamalar, ürün fiyatındaki desteği absorbe edecek şekilde daha hızlı yükselebilir. Bu nedenle ürün ve girdi politikalarının net etkisini değerlendirebilmek için Efektif Koruma Katsayısı (EPC) kullanılabilir (Akbay, 2002). Efektif Koruma Katsayısı pamuk için 0.24 ve buğday + ikinci ürün mısır için 1.38 olarak hesaplanmıştır. Buna göre pamukta özel fiyatlarla hesaplanan katma değer sosyal fiyatlarla hesaplanan katma değerden çok altındadır. Oysa buğday + ikinci ürün mısır üretiminde durum tam tersi olup, özel karlar sosyal olarak optimal

düzeşin üstünde artmaktadır. Pamuk üreticileri üretimlerinin katma değerinin yaklaşık %75'i kadar vergilendirilirken, buğday + ikinci ürün mısır üreticilerinin katma değerlerinin %38' i oranında destek almaktadırlar.

Yurtiçi Kaynak Kullanım Maliyeti Katsayısı (DRC)

Yurtiçi Kaynak Kullanım Maliyeti Katsayısı, bir ürünün üretiminin ulusal karşılaştırmalı avantajını gösterir. DRC yurtiçi kaynakların sosyal olarak karlı olup olmadığını gösterir. Bu katsayı gelişmekte olan ülkelerde etkinliği ölçmek ya da karşılaştırmalı üstünlüğü ölçmek için oldukça yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. DRC'nin 1'den büyük olması bu faaliyetin, sosyal olarak karsız olduğunu göstermektedir.

Çizelge 4.20'deki ürünlerin DRC katsayıları incelendiğinde, Çukurova bölgesinde pamuk üretiminin, buğday + ikinci ürün mısır üretimine göre karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu görülmektedir. Ancak buğday ve ikinci ürün mısır üretimine yönelik uygulanan politikalar sonucu önemli derecede kaynakların tahsisinde etkinsizliğe neden olunmaktadır. Çünkü bölgede buğday + ikinci ürün mısır üretimi oldukça geniş bir alanda yapılmaktadır.

Özel Karlılık Katsayısı (PPC)

Özel Karlılık Katsayısı, bir birim katma değer üretebilmek için gerekli ulusal kaynakların özel maliyetidir. Herhangi bir üretim dalının üreticiler açısından karlı olup olmadığını gösteren PPC, pamuk için 1.22 ve buğday + ikinci ürün mısır üretimi için 1.09 olarak bulunmuştur. PPC'nin birden küçük olması, ulusal kaynakların normal getirisinin üzerinde aşırı karı işaret etmektedir. İki üründe de PPC birden büyük hesaplanmıştır. Ancak pamuk üretimi, buğday + ikinci ürün mısır üretimine göre üreticiler açısından daha az karlı durumdadır.

Çizelge 4.20. PAM Çizelgesinden Hesaplanan Etkinlik ve Karşılaştırmalı Üstünlük Katsayıları

Katsayılar	Döviz Kuru	Pamuk	Buğday + İkinci Ürün Mısır
Nominal Koruma Katsayısı (NPC)	Reel	0.31	1.36
	Nominal	0.29	1.41
Etkif Koruma Katsayısı (EPC)	Reel	0.24	1.38
	Nominal	0.23	1.33
Yurtiçi Kaynak Kullanım Maliyeti Katsayısı (DRC)	Reel	0.25	1.71
	Nominal	0.24	1.65
Özel Karlılık Katsayısı (PPC)	Reel	1.22	1.09
	Nominal	1.22	1.09

4.6. Türk Pamuğunun İhracat Rekabeti

İhracat rekabetinde ülkelerin uzun vadede rekabet gücünü koruyabilmeleri ve geliştirebilmeleri, ürün kalitesini düşürmeden maliyet avantajı elde etmelerine ve pazar genişliğine bağlı bulunmaktadır. Rekabet stratejisi uzmanı olan Michael E. Porter'e göre, firma ya da sektörün maliyet üstünlüğüne sahip olması rekabette en önemli genel stratejilerden birisidir. Küreselleşme sonucunda ticarete daha yoğun bir rekabet yaşanmaktadır. Kaliteyle birlikte uzun vadede maliyet istikrarını sağlayan ABD gibi ülkeler ihracatta fiyat ve miktar olarak üstünlük elde etmişlerdir. Uzun vadede maliyet avantajını kaybeden ülkelerin ihracatı da gerilemektedir (Özmen, 2000). Bu nedenle rekabet stratejileri belirlenirken bu gelişmeler doğrultusunda bir yön verilmektedir.

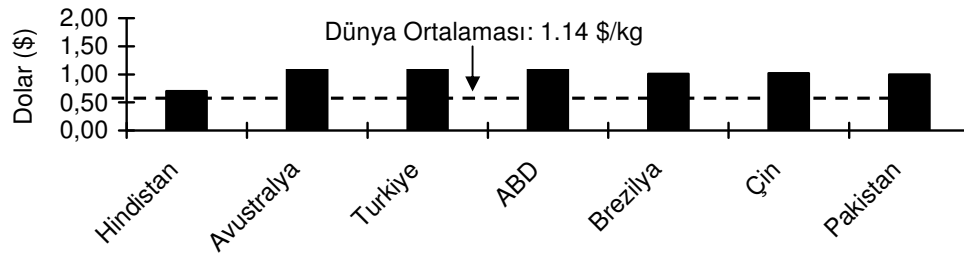
Özmen (2000), Michael E. Porter'ın rekabet stratejisi ile ilgili teorilerinden faydalanarak Türk pamuğunun rekabet gücünü; pamuğun ABD doları cinsinden maliyeti, pamuk ihracatının üretime oranı, pamuk ihracatının ithalata oranı, pamuk ihracat fiyatının dünya fiyatına oranı, pamuk ihracatı yapılan ülke sayısı ve pamuklu tekstil ürünleri ihracatı kriterlerine dayanarak incelemiştir. Buradan hareketle bu çalışma kapsamında da Türkiye'de pamuk ihracat rekabetinin ölçümünde, pamuk

üretim maliyeti, ihracatın üretime oranı, ihracatın ithalata oranı, pamuk ihracat fiyatının dünya fiyatına oranı kriterleri dikkate alınmıştır.

4.6.1. İhracat Rekabeti Açısından Seçilmiş Bazı Ülkelerde ve Türkiye’de Pamuk Üretim Maliyetleri

Günümüzde uluslararası piyasalarda rekabetin arttığı bir dönemde, piyasada tutunabilmenin ve devamlılığı sağlayabilmenin en önemli unsurlarından birisi maliyettir. Türkiye’de, pamukta üretim maliyetlerinin bir çok pamuk üreticisi ülkeye göre yüksek olması, uluslararası piyasalarda Türk pamuğunun rekabet gücünü olumsuz etkilemektedir.

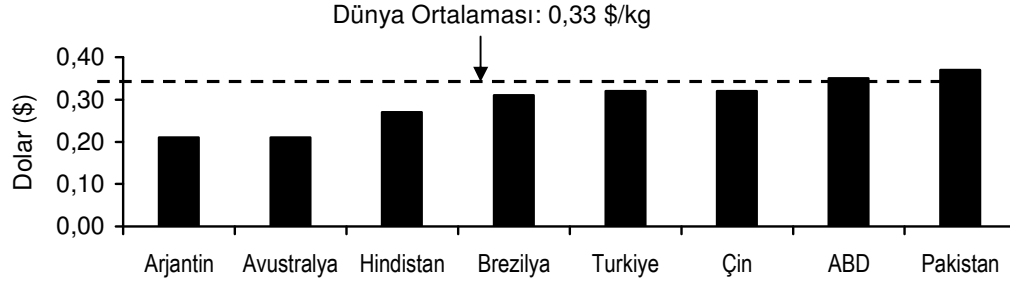
2004 yılında ICAC tarafından yürütülen ve 30 ülkeyi kapsayan pamuk üretim maliyetleri araştırmasında, dünya lif pamuk üretim maliyeti, arazi kirası ve tohum bedeli hariç tutulduğunda, ortalama 1.14 \$/kg olarak hesaplanmıştır (Şekil 4.7). Arazi kirasının eklenmesiyle bu bedel 1.52 \$/kg seviyesine ulaşmaktadır. Söz konusu araştırmada, dünyada bir kilogram pamuk üretim maliyetinin, Avrupa Birliği ülkelerinden çalışmaya katılan Bulgaristan ve İspanya’da en yüksek olduğu belirtilmektedir. Hindistan ve Arjantin dünyada pamuğu en düşük maliyetle üreten ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye, lif pamuk üretimini dünya ortalamasının üzerinde bir maliyetle gerçekleştirmektedir (ICAC, 2005a).

Şekil 4.8. Ülkelere Göre Lif Pamuk Üretim Maliyeti (\$/kg)

Aynı araştırmada kütlü pamuğun ortalama üretim maliyeti ise 0.33 \$/kg olarak hesaplanmıştır. Ülkeler bazında bu maliyet; Arjantin ve Avustralya’da 0.21 \$,

Pakistan'da 0.37 \$, Hindistan'da 0.27 \$'dır. Araştırmada, Pakistan'ın pamuk üretim maliyetinin yüksek olmasında sulama ve gübre masraflarının etkili olduğu belirtilmiştir. Türkiye'de ise kütlü pamuk üretim maliyeti 0.32 dolar ile dünya ortalamasına (0.33 dolar) yakın bir düzeyde gerçekleştiği hesaplanmıştır (Şekil 4.8).

Şekil 4.9. Ülkelere Göre Kütlü Pamuk Üretim Maliyeti (\$/kg)

Söz konusu araştırma sonuçları bölgelere göre incelendiğinde, Avustralya ve Güney Amerika kıtasındaki ülkelerin dünya ortalama pamuk üretim maliyetlerinin altında üretim yaptıkları görülmektedir. Asya ülkeleri dünya ortalamasına yakın bir maliyetle üretim yaparken, Avrupa ülkeleri pamuğu en yüksek maliyetle üreten ülkeler olduğu görülmektedir (Çizelge 4.21).

Çizelge 4.21. Dünyada Coğrafi Bölgelere Göre Lif Pamuk Üretim Maliyetleri

Bölgeler	\$/ha	\$/kg	Dünya = 100
Kuzey Amerika	1.090	1.48	130
Güney Amerika	995	1.09	95
Afrika	513	1.40	123
Asya	700	1.14	100
Avrupa	3.362	3.72	326
Avustralya	1.937	1.08	95
Dünya	732	1.14	-

Kaynak: ICAC, 2005a.

4.6.2. İhracat Rekabeti Açısından Seçilmiş Bazı Ülkelerde ve Türkiye’de Pamuk Üretim Maliyet Unsurları

Dünyada başlıca pamuk üreticisi ülkelerin maliyetleri maliyet bileşenleri açısından incelendiğinde, ülkelerin sahip oldukları üretim kaynaklarının durumuna, ekonomik kalkınmışlığa, ekolojik koşullara, geleneklere, girdi ve teknoloji kullanımına bağlı olarak önemli ölçüde değişiklik gösterdiği anlaşılmaktadır. ABD’nde, pamuk tarımında mekanizasyon yoğun kullanıldığı için insan emeği (işçilik) masraflarının düşük, aynı durum makine kullanımı sınırlı bulunan Yunanistan ve İran’da ise daha yüksek olmaktadır. Değişik ülke ve bölgelerde; sulama, gübreleme, tarımsal mücadele, toplama, çırçırılama, taşımacılık gibi üretim girdileri büyük farklılıklar göstermektedir (Gürel ve ark., 2000). Konuya açıklık getirmek üzere, bazı ülkelerin pamuk maliyet unsurları Çizelge 4.22’de verilmiştir.

Çizelge 4.22’de görüleceği gibi, Türkiye, kütlü pamuk üretimini en yüksek maliyetle (74.1 dolar/da) gerçekleştiren ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye’nin en yüksek harcama kalemini işçilik giderleri (%39.4) oluşturmaktadır. Türkiye’de pamuk üretiminde üretim maliyetlerinin yüksek olmasında başlıca etkenler; çapalama ve hasat işlemleri sırasında büyük oranda insan işgücüne ihtiyaç duyulması ve üretimde kullanılan tarımsal girdilerin aşırı kullanılması sayılabilir. Özellikle hasat ve hasatla ilgili işçilik giderleri, toplam maliyetin yaklaşık %19’unu oluşturmaktadır (Çizelge 4.23). Bunun yanında tarımsal mücadele, akaryakıt ve gübre fiyatlarının yüksek olması pamuk üretim maliyetlerini olumsuz etkileyen diğer önemli faktörlerdir.

Çizelge 4.22. Türkiye’de ve Bazı Ülkelerde Pamuk Üretim Maliyet Unsurları
(2000 Yılı)

Harcama Kalemleri	Meksika		Pakistan		Peru		ABD		Türkiye	
	US\$/da	%	US\$/da	%	US\$/da	%	US\$/da	%	US\$/da	%
İşçilik (ekim. bakım. hasat)	24.5	34.8	16.1	19.7	25.6	44.6	3.1	5.3	29.2	39.4
Makine.Enerji. Ekipman	7.2	10.2	-	-	-	-	-	-	2.5	3.4
Tohumluk	1.8	2.6	0.7	0.9	0.9	1.6	1.6	2.7	1.2	1.6
Gübre	4.6	6.5	8.3	10.1	7.6	13.2	6.8	11.6	8.5	11.5
Mücadele İlaçları	4.9	7.0	18.1	22.1	2.6	4.5	7.6	12.9	11.6	15.7
Sulama	5.8	8.2	1.0	1.2	3.3	5.7	0.2	0.3	2.3	3.1
Çırcır. balya. nakil	8.3	11.8	5.3	6.5	6.7	11.7	8.2	13.9	8.0	10.8
Kira	3.9	5.5	7.7	9.4	0.6	1.0	7.5	12.8	2.3	3.1
Vergi ve Gümrük	4.7	6.7	12.0	14.7	-	-	1.2	2.0	-	-
Diğer Masraflar	4.7	6.7	12.7	15.5	10.1	17.6	22.6	38.4	4.2	5.7
Toplam Masraf	70.4	100.0	81.9	100.0	57.4	100.0	58.8	100.0	74.1	100.0

Kaynak: Usta, 2003.

Çizelge 4.23’de Türkiye ve Çukurova bölgesi için pamuk üretim maliyeti, maliyet unsurları itibariyle verilmiştir. Türkiye’de ve bölgede toplam pamuk üretim maliyeti içerisinde hasat işçiliği giderleri sabit masraf unsuru olarak kabul edilen arazi kirası göz ardı edildiğinde, en önemli masraf unsurunu oluşturmaktadır. Dünyada başlıca üretici ülkelerde pamuk hasadı makine ile yapılırken, Türkiye’de yaygın olarak elle yapılmaktadır. Özellikle işgücü maliyetlerinin yüksek olduğu ülkelerde, makineli hasat ile hasat giderlerinden önemli tasarruf sağlanmaktadır. Makineli hasat ile, zaman tasarrufu da sağlanmakta, ayrıca yağışların pamuk kalitesi üzerindeki olumsuz etkisi en aza inmektedir. Ören ve Yaşar (2003) tarafından yapılan bir araştırmaya göre, Türkiye’de mevcut koşullarda bile hasadın makineyle yapılması durumunda, hasat maliyetlerinde %29, toplam maliyetlerde ise %5 dolaylarında bir maliyet avantajı sağlanabileceği ortaya konulmuştur.

Çizelge 4.23. Türkiye’de ve Çukurova Bölgesinde Pamuk Üretim Maliyeti (YTL/da)

Maliyet Unsurları	Türkiye						Çukurova Bölgesi (*)	
	2002	Oran (%)	2003	Oran (%)	2004	Oran (%)	2004	Oran (%)
Tarla Kirası	40.0	21.6	50.0	21.1	55.0	21.1	75.9	27.6
Sürüm Masrafları	22.0	11.9	30.0	12.7	33.0	12.7	36.2	13.2
Gübre Bedeli (*)	16.0	8.6	20.0	8.5	22.0	8.5	32.5	11.8
Tohum Bedeli	5.0	2.7	6.5	2.7	7.1	2.7	5.7	2.1
Su Bedeli	14.0	7.6	15.0	6.3	16.5	6.3	5.7	2.1
Zirai Mücadele İlaç Bedeli	14.0	7.6	15.0	6.3	16.5	6.3	36.8	13.4
Gübreleme İşçiliği	2.5	1.4	3.5	1.5	3.9	1.5	1.1	0.4
Ekim	4.0	2.2	5.0	2.1	5.5	2.1	5.2	1.9
Çapalama ve Seyreltme	16.5	8.9	24.0	10.1	26.4	10.1	15.23	5.5
Sulama İşçiliği	5.5	3.0	7.0	3.0	7.7	3.0	4.2	1.5
Zirai Mücadele İşçiliği	3.0	1.6	5.0	2.1	5.5	2.1	12.0	4.4
Pamuk Toplama (Hasat)	35.0	18.9	45.0	19.0	49.5	19.0	43.7	15.9
Pazara Taşıma ve Diğer Paz. Giderleri	6.5	3.5	8.0	3.4	8.8	3.4	1.0	0.4
Diğer Masraflar	1.0	0.5	2.5	1.1	2.8	1.1	0.0	0.0
MASRAFLAR TOPLAMI	185.0	100.0	236.5	100.0	260.2	100.0	210.7	100.0
Yapılan Masrafların Nominal Faiz Karşılığı (%20)	37.0	-	47.3	-	52.0	-	(**)38.5	-
Genel İdare Giderleri (%3)	5.6	-	7.1	-	7.8	-	8.3	-
MASRAFLARIN GENEL TOPLAMI	227.6	-	290.9	-	320.0	-	323.6	-
ALINAN ÜRÜN (Kg/Da)	370	-	380	-	370	-	500	-
1 Kg. ÜRÜNÜN MALİYETİ (YTL/Kg)	0.615	-	0.765	-	0.865	-	0.647	-

Kaynak: Özüdoğru ve Çakaryıldırım, 2005; TKB, 2005b.

(*) Bu bölümdeki veriler, bölgeyi temsil edebilen Adana iline ait pamuk üretim masraflarıdır.

(**) Masrafların Normal Faizi %14 olarak hesaplanmıştır.

Türkiye pamuk üretiminde sahip olduğu verim ve kalite avantajına rağmen son yıllarda maliyetlerde yaşanan olumsuz gelişmeler sonucu rekabet avantajını büyük ölçüde kaybetmiştir. Bunda, başta ABD olmak üzere rakip ülkelerin pamuk üretimine ve ihracatına sağladıkları yüksek oranlı sübvansiyonların da etkisi büyüktür. Bu durum ise, uluslararası piyasalarda rekabetin yoğun olarak yaşandığı pamuk ve pamuklu tekstil sektöründe Türkiye'nin rekabet gücünü olumsuz etkilemektedir.

4.6.3. İhracat Rekabeti Üzerine Etkili Diğer Bazı Göstergeler

Bir ürünün uluslararası piyasalarda rekabetini ölçmek için çeşitli göstergeler kullanılmaktadır. Bu göstergeler içerisinde yer alan üretim maliyetlerine ek olarak; ihracatın üretime oranı, ihracatın ithalata oranı ve ihracat fiyatının dünya fiyatına oranı gibi ölçütler de kullanılabilir.

Buna göre Çizelge 4.24'de Türk pamuğunun rekabet gücü sözü edilen ölçütlerle belirlenmiş ve uluslararası piyasalarla karşılaştırması yapılmıştır.

Çizelge 4.24. Diğer Bazı Göstergeler Açısından Türk Pamuğunun İhracat Rekabeti

Yıllar	Pamuk İhracatının Üretime Oranı (%)	Pamuk İhracatının İthalata Oranı (%)	Pamuk İhracat Fiyatının Dünya Fiyatına Oranı (%) (*)
1970	61.3	-	-
1975	98.1	-	-
1980	44.8	-	94.6
1985	13.5	636.4	10.5
1990	25.0	356.5	85.9
1991	11.2	69.2	99
1992	10.3	25.3	118.5
1993	18.1	91.6	115
1994	0.3	0.8	97.3
1995	6.8	51.3	93.7
1996	5.7	15.3	127.7
1997	2.8	7.0	115.9
1998	9.4	31.9	113.1
1999	5.6	8.4	113.8
2000	3.6	7.3	100.0
2001	3.4	4.5	118.5
2002	7.5	13.8	107.3
2003	8.7	15.1	105.9
2004	5.8	8.7	114.4

Kaynak: Çizelge 4.3, 4.8 ve 4.23'den alınan verilerle hesaplanmıştır.

(*) 1980 ile 1998 yılları arasındaki değerler Özmen (2000)'den alınmıştır.

4.6.3.1. Türkiye’de Pamuk İhracatının Pamuk Üretimine Oranı

Gerek ülke gerekse firma düzeyinde bir ürünün üretiminin ne kadarının ihraç edildiği en yaygın kullanılan ölçütlerden biridir. Kuramsal olarak bu oranın yükselmesi rekabet gücünün arttığını göstermektedir. Çizelge 4.24’den görüldüğü gibi pamuk ihracatının üretime oranı incelenen dönem başlarına göre büyük ölçüde azalmıştır. Buradan hareketle, Türkiye’nin rekabet üstünlüğünü de giderek kaybettiği söylenebilir.

4.6.3.2. Türkiye’de Pamuk İhracatının Pamuk İthalatına Oranı

Uluslararası rekabet gücünde dikkate alınan diğer bir değişken de ihracatın ithalata oranıdır. 1980’li yılların ortalarına kadar Türkiye önemli bir pamuk ihracatçısı ülke konumunda iken, giderek büyüyen tekstil sektörünün ihtiyaç duyduğu pamuk miktarında ortaya çıkan artış karşısında, bir taraftan pamuk ihracatı azalmış, diğer taraftan yurt dışından pamuk ithalatı artmaya başlamıştır. Bugün Türkiye pamukta “net ithalatçı” durumuna gelmiştir. Ekonomik krizler nedeniyle pamuk ithalatında görülen gerilemelere rağmen, ithalat son dönem itibariyle yeniden hız kazanmıştır.

4.6.3.3. Türkiye’de Pamuk İhracat Fiyatının Dünya Fiyatına Oranı

Bir ülkenin herhangi bir ürünündeki rekabet gücü, söz konusu ürünündeki ihracat fiyatının dünya fiyat ortalamasının altında yer almasıyla yakından ilgilidir. İhracat fiyatının dünya fiyatına oranı 100’ün üzerinde bir değer alıyorsa rekabet gücünün düşüklüğünü, 100’ün altında bir değer alıyorsa rekabet gücü varlığını ortaya koymaktadır. Buradan hareketle Türkiye 1990’lı yılların ortalarından itibaren pamuk ihracatında fiyat avantajını kaybetmiş ve rekabet gücünü büyük ölçüde yitirdiği söylenebilir (Çizelge 4.24).

Türkiye’de pamuk fiyatlarındaki değişim dünya pamuk fiyatlarındaki gelişmeye paralel olarak gerçekleşmiş olmakla birlikte, Türkiye fiyatları dünya

fiyatlarının üzerinde seyretmiştir. 1999 ile 2005 yılları arasındaki dönemde, Ege Standart 1 pamuk fiyatları, Liverpool A Endeks ve Memphis pamuğu fiyat kotasyonlarının üzerinde gerçekleşmiştir (Çizelge 4.25)

Çizelge 4.25. Dünya Pamuk Fiyatları (USD/kg)

Yıllar	Liverpool A Endeksi	Liverpool B Endeksi	Memphis 1	Ege Standart 1
1999-2000	1.16	1.07	1.31	1.32
2000-2001	1.26	1.20	1.38	1.26
2001-2002	0.92	0.86	0.98	1.09
2002-2003	1.23	1.16	1.20	1.32
2003-2004	1.53	1.47	1.57	1.62
2004-2005	1.18	1.13	1.22	1.35

Kaynak: İzmir Ticaret Borsası, 2006.

Sonuç olarak, dünya pamuk piyasasında büyük ölçekli işletmelerde ileri teknoloji kullanarak yüksek verim elde eden gelişmiş ülkeler ile, küçük ölçekli işletmelerde düşük verim ile çalışan az gelişmiş ülkeler, farklı maliyet seviyeleri ile rekabete girmektedirler. Bu farklı gruplara dahil ülkelerde üreticilere ve ihracatçılara verilen destekler de farklılık göstermektedir. Bir taraftan maliyet, diğer taraftan farklı destekleme politikaları ise gelişmekte olan ülke üreticilerini zor durumda bırakmaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Pamuk, sahip olduğu özellikleri nedeniyle stratejik bir ürün olup uluslararası ticarete önemli bir yeri vardır. Bununla beraber, dünyada sınırlı sayıda ülkenin ekolojik koşulları pamuk tarımına el vermektedir. Bu ülkelerin başında Asya ülkeleri gelmektedir. Türkiye de bu ülkelerin içerisinde yer alıp, 2004 yılı itibariyle dünya pamuk ekim alanlarının %2'sini, pamuk üretiminin %3.6'sını oluşturmaktadır. Lf pamuk veriminde ise Türkiye çok daha iyi bir konumda olup, başlıca üretici ülkeler arasında ilk sıralarda yer almaktadır.

Pamuk, birçok sanayi dalında kullanılması ve istihdam olanakları ile Türkiye ekonomisinde önemli bir yere sahip olup, üretim yoğun olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Çukurova, Ege Bölgesi ve Antalya yörelerinde yapılmaktadır. Ulusal bazda pamuk ekim alanı, verim ve üretim artmakla birlikte, bölgesel bazda incelendiğinde farklı gelişmeler görülmektedir. 1980'li yıllara gelinceye kadar Türkiye'de toplam pamuk üretiminin yaklaşık yarısı Çukurova Bölgesinde üretilirken son yıllarda bölgenin önemi giderek azalmıştır. İşgücü sıkıntısı, aşırı kimyasal kullanımı ve ekim nöbeti gereklerine yeterince uyulamaması sonucu ortaya çıkan ekolojik sorunlar, üretim maliyetlerinin zamanla üretici aleyhine bozulması, pamuk fiyatlarının düşük belirlenmesi, prim desteklemelerinin ise yetersiz kalması ve zamanında ödenmemesi bölge pamuk tarımını olumsuz etkilemiş ve üreticileri alternatif ürün arayışlarına itmiştir. Bölge için önemli bir yeri olan pamuk, alternatif ürünler karşısında rekabet edebilme gücünü yitirmektedir.

Bu nedenle, çalışma kapsamında Çukurova Bölgesi'nde pamuk üretiminin rekabet gücünü ortaya koyabilmek için PAM tablosu kullanılarak pamuk ve pamuğa rakip üretim olan buğday + ikinci ürün mısır yetiştiriciliğinin karlılığı ve bu ürünlere yönelik uygulanan politikaların etkileri incelenmiştir.

PAM tablosu ile bu ürünlerin özel ve sosyal karlılıkları hesaplanmıştır. Buna göre, özel karlar pamukta -52.03 YTL/da ve buğday + ikinci ürün mısır üretiminde -25.91 YTL/da bulunmuştur. Pamuk üretiminin dekara sosyal karı ise, 737.99 YTL'dir. Buğday + ikinci ürün mısır üretiminin sosyal karı ise negatif olup, dekara -142.25 YTL'dir. Yani, Çukurova bölgesinde pamuk üretimi sınır fiyatlarında üretim

yapılması ve ürünün dünya fiyatlarından satılması halinde, bölge için oldukça karlı bir üretim dalı olmasına karşılık, buğday + ikinci ürün mısır üretimi, devletin bu ürünlere sağladığı desteklerle sürdürülebilmektedir. Bu durum, bölgenin bu alanda sahip olduğu kaynakların, üretim yapabilme uğruna etkisiz bir şekilde kullanılmasına neden olmaktadır.

PAM tablosunda özel kar ile sosyal kar arasındaki fark, üretim sistemine yönelik uygulanan tüm politikaların net etkisini göstermektedir. Net etkinin pozitif, yani sıfırdan büyük olması, devletten üreticilere transfer yapıldığı anlamına gelmektedir. Çukurova bölgesinde pamuk üreticileri bu ürüne yönelik politikaların etkisiyle dünya fiyatlarının altında üretim yapmakta ve dekara 790.02 YTL zarar etmektedirler. Oysa ki buğday + ikinci ürün mısır üreticileri, pazar fiyatı destekleri ve üretim faktörlerine yönelik çeşitli müdahalelerin neticesinde dekara 116.84 YTL kar elde etmişlerdir. Yani sağlanan destek ve korumalarla buğday + ikinci ürün mısır üreticilerine gelir transferi sağlanırken, pamuk üreticileri dünya fiyatlarının altında üretim yaparak vergilendirilmektedirler.

Ürünün fiyatına yönelik müdahaleler ile dünya fiyatından ne ölçüde uzaklaştığını ölçmek için Nominal Koruma Katsayısı kullanılmaktadır. Çukurova bölgesinde pamukta Nominal Koruma Katsayısı, reel döviz kuruna göre hesaplanan değere göre, 0.31 olarak bulunmuştur. Aynı şekilde buğday + ikinci ürün mısırdaki Nominal Koruma Katsayısı 1.36 olarak hesaplanmıştır. Bu ise pamuk üreticilerinin ürünlerini yurtiçinde dünya fiyatlarından %70 oranında daha ucuza satarken, buğday + ikinci ürün mısır üreticilerinin ürünlerini dünya fiyatlarından %36 daha pahalıya sattıkları anlamına gelmektedir.

Bir ürünün üretiminin ulusal karşılaştırmalı avantajını gösteren Yurtiçi Kaynak Kullanım Maliyeti Katsayısı'na (DRC) göre, Çukurova bölgesinde pamuk üretiminin, buğday + ikinci ürün mısır üretimine göre karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu görülmektedir. DRC, pamuk için 0.25 iken buğday + ikinci ürün mısır için 1.71 bulunmuştur. Ancak buğday ve ikinci ürün mısır üretimine yönelik uygulanan politikalar sonucu önemli derecede kaynakların tahsisinde etkisizliğe neden olmaktadır. Çünkü bölgede buğday + ikinci ürün mısır üretimi oldukça geniş bir alanda yapılmaktadır.

Geçmişte bölge için oldukça önemli bir ürün olan pamuk, günümüzde diğer ürünlerle rekabet edemez duruma gelmiştir. Bölgede ulusal kaynaklar açısından önemli bir potansiyele sahip olmasına rağmen uygulanan yanlış politikalar sonucu bu durum göz ardı edilmekte ve alternatif ürünler daha cazip hale gelmektedir. Bölgenin dolayısıyla da ulusal boyutta kaynakların etkinsiz kullanılmasına neden olmaktadır. Ortaya çıkan ve çoğunlukla gözden kaçan ve/veya göz ardı edilen bu maliyet ise tüm toplum tarafından ödenme ve ulusal bazda refah kaybına neden olmaktadır.

Türkiye geçmişte pamuk üretiminde net ihracatçı konumunda iken izlenen yanlış politikaların etkisiyle bugün net ithalatçı ülke konumuna gelmiştir. Yurtiçi talep yurtiçi arzla karşılanamadığı için giderek artan miktarlarda ithalat zorunlu hale gelmiştir. Artan girdi maliyetleri, buna karşın pamuk fiyatlarının düşük düzeylerde seyretmesi varolan pamuk potansiyelinin etkin kullanımını etkilemektedir. Sonuçta maliyet ve fiyat avantajını büyük ölçüde yitiren Türkiye, pamuk hammaddesinde önemli ölçüde dış pazarlara bağımlı hale gelmiştir.

Oysa ki ABD, Çin, AB üyesi ülkelerde, özellikle Yunanistan ve İspanya'da, pamuk üreticilerine büyük miktarlarda destek sağlanarak, üreticilerin uluslararası piyasalarda rekabet güçleri artırılmaktadırlar. Özellikle ABD'nin teşvikli pamuk fiyatları ABD pamuğunun dünyanın dört bir tarafına ihraç edilir hale gelmesine, dünya fiyatlarının yapay bir biçimde çökmesine ve bunun sonucu olarak Güney yarım kürenin, özellikle Afrika ülkelerinin pamuk üreticilerinin iç ve dış pazarlarının çoğunu yitirmelerine neden olmuştur. Tarımsal destekleme harcamaları konusunda ABD'yi Avrupa Birliği izlemektedir. En büyük üretici ve tüketici ülke olan Çin'de de pamuk üretimine destek sağlanmaktadır. Türkiye'de ise bir taraftan giderek artan üretim maliyetleri, diğer taraftan rakip ülkelerin aksine bu alana sağlanan oldukça sınırlı ve kararsız destek ve korumalar sonucu, pamuk üretimi rakip ürün ve ülkelere rekabet edemez hale gelmiştir.

Bu nedenle pamukta destekleme politikaları belirlenirken, bir yandan üreticinin artan maliyetlerini karşılayabilecek ve üretimini sürdürmeyi teşvik edecek bir gelir sağlanması hedeflenirken, bir yandan da dünya pamuk fiyatları ile rekabet edebilecek bir fiyat seviyesinin oluşması sağlanmalıdır. Pamuk ürününün

desteklenmesi ile ilgili politikaların yanında, tarımsal eğitim ve teknolojik gelişme imkanlarının artırılması gerekmektedir. Özellikle, Çukurova bölgesi gibi işçilik sıkıntısının çekildiği bölgelerde, makineli hasada geçişi kolaylaştırıcı önlemler alınmalıdır.

KAYNAKLAR

- AÇIL, A. F., 1974. Tarımsal Ürün Maliyetlerinin Hesaplanması ve Memleketimiz Ürün Maliyetlerindeki Gelişmeler. A.Ü. Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü. Yayın No:567, Ankara, 62s.
- AHMAD, S., MARTINI, R. P., 2000. Agricultural Policy Analysis in Pakistan: Illustrations in the use of the Policy Analysis Matrix. CMER Working Paper Series, Working Paper No. 00-27, Centre For Management And Economic Research Lahore University of Management Sciences, Lahore, Pakistan.
- AKBAY, A. Ö., 2002. Türkiye' de Şeker Üretiminin Ekonomik ve Sosyal Karlılığının Değerlendirilmesi. Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Adana, 168s.
- BAFFES, J., 2004. Cotton; Market Setting, Trade Policies, and Issues. World Bank Policy Research Working Paper 3218. Washington, D.C.
- CAN, F., 2005. Avrupa Topluluğunda Tarımsal Ürünlere Yönelik Destekler ve Çiftçilere Yapılan Yardımlar. T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Tarım ve Balıkçılık Daire Başkanlığı, Ankara.
- DEVLET YATIRIM BANKASI, 1985. Yatırım Projelerinin Hazırlanması ve Değerlendirilmesi II. Araştırma ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı, Ankara.
- DIŞ TİCARET MÜSTEŞARLIĞI, 2004. Tarımsal Ürünlere Ait Dış Ticaret İstatistikleri. Dış Ticaret Müsteşarlığı Tarım Daire Başkanlığı, Ankara.
- ERKUŞ, A., BÜLBÜL, M., KRAL, T., AÇIL, F., DEMİRCİ, R., 1995. Tarım Ekonomisi. Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Yayınları. No:5, Ankara.
- FANG, C., BEGHIN, J., 1999. Food Self- Sufficiency, Comparative Advantage and Agricultural trade: A Policy Analysis Matrix for Chinese Agriculture. Working Paper 99-WP 223, August. Center for Agricultural and Rural Development Iowa State University Ames, Iowa 50011-1070.
- FAO, 1991. Economic Analysis of Agricultural Policies: A Basic Training Manuel With Special Reference to Price Analysis. Training Materials For

Agricultural Plannig 30. Rome.

- FAO, 1994. Methods of Micro-Level Analysis for Agricultural Programmes and Policies. Edited by M. Upton, J. M. Dixon. Rome.
- HUANG, J., SONG, J., QIAO, F., FUGLIE, K., 2002. Competitiveness of Sweetpotato as Animal Feed in China, Center For Chinese Agricultural Policy (CCAP), China.
- GENCER, O., ÖZÜDOĞRU, T., KAYNAK, M. A., YILMAZ, A., ÖREN, M. N., 2004. Türkiye’de Pamuk Üretimi ve Sorunları. <http://www.zmo.org.tr/etkinlikler/> (Erişim Tarihi: 17.03.2006)
- GOREUX, L. 2004. Cotton After Cancun. <http://www.oecd.org/dataoecd> (Erişim tarihi:20.03.2006)
- GİZİR, M., 2002. Türkiye’ de Bölgesel Pamuk Fiyatlarının Analizi, Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana, 78s.
- GÜREL, A., AKDEMİR, H., EMİROĞLU, Ş. H., KADOĞLU, H., KARADAYI, H. B., 2000. Türkiye Lif Bitkileri (Pamuk Tarımı, Teknolojisine Genel Bakış ve Diğer Lif Bitkileri), <http://www.zmo.org.tr/etkinlikler/5tk02/22.pdf> (08.04.2006)
- ICAC, 1999. Cost of Production Cotton In The World. (www.icac.org).
- ICAC, 2005a. Cotton: Review Of The World Situation. International Cotton Advisory Committee, Volume 58- Number 3, USA.
- ICAC, 2005b. Cotton: Review Of The World Situation. International Cotton Advisory Committee, Volume 58- Number 5, USA.
- İZMİR TİCARET BORSASI, 2006. Aylık Pamuk Fiyatları Karşılaştırması. www.itb.org.tr (23.05.2006)
- JAYANTHAKUMARAN, K., 2003. Benefit- Cost Appraisals of Export Processing Zones: A Survey of The Literature. Development Policy Review 21(1), s:51-65. Blackwell Publishing, Oxford.
- KIRAL, T., KASNAKOĞLU, H., 1999. Tarımsal Ürünler İçin Maliyet Hesaplama Metodolojisi ve Veritabanı Rehberi. Tarımsal Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü. Ankara, 297s.

- MOHANTY, E., FANG, C., CHAUDHARY, J., 2002. Assessing The Competitiveness of Indian Cotton Production: A Policy Analysis Matrix Approach. Working Paper 02-WP 301. Center for Agricultural and Rural Development. Iowa State University Ames, Iowa.
- MONKE, E. A., PEARSON, S. R., 1989. The Policy Analysis Matrix For Agricultural Development, Cornell University Ames, Iowa.
- NELSON, G. C., PANGGABEAN, M., 1991. The Cost of Indonesian Sugar Policy: A Policy Analysis Matrix Approach. Amer. J. Agr. Econ. P:703-712.
- OECD, 2005. Üretici ve Tüketici Destek Eşdeğeri Veritabanı. <http://oecd.org/dataoecd/> (Erişim tarihi:_.07.2005).
- ÖREN, M. N., 1994. Türkiye’de Tarımsal Destekleme Politikası Uygulamaları, Bu Uygulamalar Sonucu Ortaya Çıkan Üretici ve Tüketici Transferleri ve Bunun Çukurova Tarımına Etkileri. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Yayın No:254, Adana.
- ÖREN, M. N., TEKELİ, S., DAĞABAKAN, Ş., 1998. Çukurova Bölgesinde Pamuk İle Pamuğa Alternatif Ürünler Arası Rekabet. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt:13, Sayı:1, s..119-128, Adana.
- ÖREN, M. N., YAŞAR, B. 2003. Türkiye’de Pamuk Hasat Makinesi Kullanımının Ekonomik ve Sosyal Açından Değerlendirilmesi. Türkiye VI. Pamuk, Tekstil ve Konfeksiyon Sempozyumu. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü. Ankara.
- ÖZDOĞAN, Ö., 2004. Dünya’da Ve Türkiye’de Pamuk, http://www.cukobirlik.com.tr/duyurular_detay.asp?ID=123 (21.09.2004)
- ÖZMEN, F., 2000. Türk Pamuğunun İhracat Rekabeti ve Uluslararası Piyasalardaki Gelişmelerin Türk Pamuk ve Pamuklu Dokuma Sektörü Açısından Değerlendirilmesi. Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Adana, 65s.
- ÖZÜDOĞRU, T., ÇAKARYILDIRIM, N., 2005. Pamuk Durum ve Tahmini:2005/2006. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- PORTER, M. E., 1980. Competitive Strategy (Techniques for Analyzing Industries and Competitors) The Free Pres. New York.

- RE, A. N., KASYRNO, F., 1993. A PAM Analysis of Livestock Policies in Indonesia. Agriculture and Resource Economics Review Formerly The Northern Journal of Agriculture and Economics. Volume:2 Number:1.
- SADOULET, E., JANVRY, A., 1995. Quantitative Development Policy Analysis. The Johns Hopkins University Press. Baltimore and London.
- SARI, B., 2005. Türkiye’de ve Diğer Bazı Ülkelerde Sulama Yatırımları Yönetimindeki Gelişmeler ve Karşılaşılan Sorunlar: Aşağı Seyhan Ovası Örneği. Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- SAYGIN, A. C., UĞURLUAY, K., SEFER, S., KOSKA, Ü., YÜCEL, E., 2003. Pamuk Raporu, T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Adana Tarım İl Müdürlüğü, Proje ve İstatistik Şube Müdürlüğü, Adana.
- T.C. MERKEZ BANKASI, 2006. TÜFE Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru Endeksi. www.tcmb.gov.tr (Erişim tarihi: 19.06.2006).
- T.C. ZİRAAT BANKASI, 2004. Tarımsal Kredi Faiz Oranı. www.ziraat.com.tr (Erişim tarihi: 06.07.2006)
- TKB, 2004. Tarımsal Girdi ve Destekler, T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı II. Tarım Şurası VII. Komisyon, Ankara.
- TKB, 2005a. Adana Tarım Master Planı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Adana Tarım İl Müdürlüğü, Adana.
- TKB, 2005b. Ürün Raporları. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Adana Tarım İl Müdürlüğü. Adana.
- TKB, 2006. <http://www.tarim.gov.tr/istatistikler> (26.05.2006)
- TZOB, 2004. Gübre Çalışma Raporu. Türkiye Ziraat Odaları Birliği. Ankara.
- USDA, 2005. ABD Tarım Bakanlığı. www.fas.usda.gov (Erişim tarihi: 19.06.2005)
- USTA, H., 2003. Pamuk Sektör Profil Araştırması, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul.
- YAO, S., 1997. Comparative Advantages and Crop Diversification: A Policy Analysis Matrix for Thai Agriculture. Journal of Agriculture Economics. Volume:48, Number:2.
- YAŞAR, B., 2003. Çukurova Bölgesinde Pamuk Tarımında Makineli Hasadın Ekonomik Analizi, Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Adana. 76s.

YILDIRIM, A.E., 2003. Amerika'da Tarımsal Destekler ve Türkiye'nin Çıkaracağı Dersler, Dünya Gazetesi, <http://www.trakmak.com.tr/nhsobet/> (Erişim tarihi: 07.02.2006).

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında Adana'da doğdum. İlk, orta ve lise öğrenimimi Adana'da tamamladım. 1998 yılında başladığım Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümünden 2002 yılında mezun oldum. Aynı yıl Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalında Yüksek Lisansa başladım. 2005 Haziran – Kasım ayları arasında Seyhan İlçe Belediyesi'nde AR-GE sorumlusu olarak çalıştım. 2005 Kasım ayından itibaren ise Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Anabilim Dalında Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktayım.

EKLER

**Ek.1. Ç.Ü. ZIRAAT FAKÜLTESİ
TARIM EKONOMİSİ BÖLÜMÜ**

“ÇUKUROVA BÖLGESİNDE VE ULUSAL BAZDA PAMUK ÜRETİMİNİN REKABET
EDEBİLİRLİĞİ: POLİTİKA ANALİZ MATRİSİ YAKLAŞIMI” ARAŞTIRMASI ANKET FORMU

İl:		Tarih:
İlçe:		Anketör:
Köy:		Anket No:

1.Nüfus ve İşgücü Varlığı ve Çalışma Durumu

1.1.Ailedeki toplam birey sayısı:.....; Ailedeki toplam çalışabilir birey sayısı:.....

1.2.Aile İşgücü Varlığı ve Çalışma Süresi (Sadece çalışabilir durumda olanlar için doldurulacak)

No	Yaş	Cinsiyet (E,K)	İşletmede Çalışma Süresi (Gün/Yıl)	İşletmede Bir Yılda Çalıştığı Gün Sayısı			
				Pamuk	Buğday	Mısır	Diğer
1							
2							
3							
4							
5							
6							
7							
8							
9							
10							

1.3.Yabancı İşgücü Çalıştırma Durumu

Yapılan İş	Çalışan Kişi Sayısı	Çalışma Süresi (Gün/Yıl)	Yevmiye (Mn TL/Gün)	Toplam Ödeme (Mn TL)

2.İşletme Arazisinin Kullanımı, Özellikleri ve Gayrisafi Üretim Değeri

Parsel No	Genişlik (Nadas dahil)	Tas.Şekli (M,K,O)	Sulama Durumu(K,S)	Parseldeki Ürün Adı	Üretim Miktarı (Kg)		Fiyat (Bin TL/Kg)		GSÜD (Mn TL)
					Ana Ürün	Yan Ürün	Ana Ürün	Yan Ürün	
1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
İkinci Ürün									

3.Yörede 1 da Arazi Kirası: Kuru , SuluMilyon TL

4.Yörede 1 da Arazi Değeri: Kuru....., SuluMilyon TL

5.Başlıca Ürünlerde Fiziki ve Parasal Giderler

5.1.PAMUK Üretiminde Fiziki ve Parasal Giderler

İşlemler	İşlem Sayısı	İşlem Zamanı	İŞGÜCÜ KULLANIMI			MAKİNE KULLANIMI			MATERYAL KULLANIMI			TOPL.MASRAF (Milyon TL)
			Aile İşgücü (Saat)	Yabancı İşgücü (Saat)	Ücret (TL/Saat)	Kullanılan Ekipman	Çalışma Süresi (Saat)	Kira Ücreti (TL/Saat)	Cinsi	Miktarı (Kg,Ad)	Birim Fiyatı (TL/Kg,Ad)	
I.Toprak Hazırlığı ve Ekim												
1.Birinci sürüm										Tohum		
2.İkinci sürüm										TGübresı		
3.Üçüncü sürüm												
4.Dördüncü sürüm												
5. Ekim(+gübre ve tohum ilacı)										Toh.ilacı		
6.												
7.												
II.Bakım İşlemleri												
1.Gübreleme										N		
										P		
										K		
2.Çapalama (el ve makine)												
3.Sulama												
4.İlaçlama										İnsektisit		
										Herbisit		
5.												
III.Hasat İşlemleri												
1.Pamuk toplama (1.el)												
2.Pamuk toplama (2.el)												
3.Harar basma										Harar,ip		
4.Taşıma-pazarlama												
5.Sap kesme												
6.												
TOPLAM												
Tarla Kirası (TL/da)			Pamuk Satış Fiyatı (TL/Kg)									
Pamuk Ekim Alanı (da)			Yan Ürün Miktarı (Kg)									
Toplam Pamuk Üretimi (Kg)			Yan Ürün Satış Fiyatı(TL/Kg)									

Ek.2. Çukurova Bölgesi Buğday Üretimi İçin Politika Analiz Matrisi (YTL/da)

	GELİR	TİCARİ GİRDİLER				ULUSAL KAYNAKLAR							Gider Toplamı	KAR
		Tohum	Gübre	İlaç	TOPLAM	Aile İşgücü	Yabancı İşçilik	Arazi	Makine Kirası	masrafların faizi	gnl.idare	TOPLAM		
Özel Fiyat	148,73	12,36	27,05	5,73	45,14	0,26	0,58	46,25	37,32	8,42	3,89	96,72	141,86	6,87
Sosyal Fiyat(*)	131,30	23,65	21,06	1,32	46,03	0,17	0,37	105,15	37,32	11,38	5,67	160,06	206,09	-74,79
Sosyal Fiyat (**)	126,60	22,79	20,30	1,27	44,36	0,17	0,37	105,15	37,32	11,28	5,62	159,91	204,27	-77,67
Fark (*)	17,43	-11,29	5,99	4,41	-0,89	0,09	0,21	-58,90	0,00	-2,96	-1,78	-63,34	-64,23	81,66
Fark (**)	22,13	-10,43	6,75	4,46	0,78	0,09	0,21	-58,90	0,00	-2,86	-1,73	-63,19	-62,41	84,54

(*) Fiyatlar Nominal Döviz Kuruna Göre Hesaplanmıştır.

(**) Fiyatlar Reel Döviz Kuruna Göre Hesaplanmıştır.

Ek. 3. Çukurova Bölgesi İkinci Ürün Mısır Üretimi İçin Politika Analiz Matrisi (YTL/da)

	GELİR	TİCARİ GİRDİLER				ULUSAL KAYNAKLAR							Gider Toplamı	KAR	
		Tohum	Gübre	İlaç	TOPLAM	Aile İşgücü	Yabancı İşçilik	Arazi	Makine Kirası	Sulama	masrafların faizi	gnl.idare			TOPLAM
Özel Fiyat	253,89	29,12	42,04	10,16	81,32	1,23	8,59	118,37	47,58	4,71	17,02	7,85	205,35	286,67	-32,78
Sosyal Fiyat(*)	163,94	3,88	34,02	4,07	41,97	0,78	5,50	105,15	47,58	4,71	12,38	6,17	182,27	224,24	-60,30
Sosyal Fiyat (**)	157,99	3,74	32,78	3,92	40,44	0,78	5,50	105,15	47,58	4,71	12,29	6,12	182,13	222,57	-64,58
Fark (*)	89,95	25,24	8,02	6,09	39,35	0,45	3,09	13,22	0,00	0,00	4,64	1,68	23,08	62,43	27,52
Fark (**)	95,90	25,38	9,26	6,24	40,88	0,45	3,09	13,22	0,00	0,00	4,73	1,73	23,22	64,10	31,80

(*) Fiyatlar Nominal Döviz Kuruna Göre Hesaplanmıştır.

(**) Fiyatlar Reel Döviz Kuruna Göre Hesaplanmıştır.

